

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

AHMED MUHAMMED ŞÂKİR'İN HAYATI ve
HADİS İLMİNDEKİ YERİ

Rabia ÖZTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Arif GEZER

Çankırı – 2024

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

AHMED MUHAMMED ŞÂKİR'İN HAYATI ve
HADİS İLMİNDEKİ YERİ

Rabia ÖZTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Arif GEZER

ankırı – 2024

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	iii
TEZ KABUL VE ONAY	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
KISALTMALAR	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Konusu	1
1.2. Çalışmanın Önemi ve Hedefi	1
1.3. Çalışmanın Kaynakları.....	1
2. AHMED MUHAMMED ŞÂKİR'İN HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ.....	2
2.1. Hayatı	2
2.1.1. Doğumu, İsmi ve Nesebi.....	2
2.1.2. Öğrenim Hayatı.....	3
2.1.3. Kendisine Etki Eden Hocaları.....	5
2.1.4. Ahmed Muhammed Şâkir'in İfa Ettiği Görevler.....	7
2.1.5. Fıkîhî ve İtikâdî Mezhebi	9
2.1.6. Ahmed Muhammed Şâkir'in Arkadaşları ve İlmi Çevre ile Olan İlişkileri	10
2.1.7. Ahmed Muhammed Şâkir'in Vefatı.....	11
2.2. İlmi Kişiliği	12
2.2.1 Hocaları	12
2.2.2. İcâzet Aldığı Hocaları ve İcâzetleri.....	13
2.2.3. Öğrencileri.....	15
2.2.4. İlmi Seyahatleri	16
2.2.5. İlmî Seviyesi	18
2.2.6. Eserleri	18
2.2.6.1. Tefsir ve Tecvid İlmîne Dair Eserler	20
2.2.6.2. Hadis ve Hadis Usûlü Alanındaki Eserleri.....	21
2.2.6.3. Fıkîh ve Fıkîh Usûlüne Dair Eserleri	24
2.2.6.4. Akîde ve Kelam ile İlgili Tahkik Ettiği Eserler	25

2.2.6.5. Dil ve Edebiyat Sahasındaki Neşrettiği Eserler	26
2.2.6.6. Siyer ve Terâcim ile İlgili Eserleri	26
2.2.6.7. Ensâb ile İlgili Eserleri	26
2.2.7. İlmi Reddiyeleri ve Gazete Makaleleri	26
2.2.8. Tahkik ve Telif Etmeyi Temenni Ettiği Eserler	27
2.2.9. Âlimlerin Ahmed Muhammed Şâkir'e Övgüleri	28
3. AHMED MUHAMMED ŞÂKİR'İN HADİŞÇİLİĞİ	32
3.1. Hadis İlmine Başlaması	32
3.2. Hadis İlmindeki Yeri	32
3.3. Ahmed Muhammed Şâkir'in Hadis Istılahlarıyla İlgili Görüşleri	34
3.4. Ahmed Muhammed Şâkir'in Zayıf Hadis ile İlgili Görüşleri	37
3.5. Ahmed Muhammed Şâkir'in Tabiine Bakışı	39
3.6. Tahkik Çalışmalarına Katkısı	41
3.7. Kitap İsimlerini Tespitindeki Gayreti	46
3.8. Ahmed Muhammed Şâkir'in İlmi Metodu	47
3.9. Ahmed Muhammed Şâkir'in Hadis Tenkitçiliği ve Cerh ve Ta'dil deki Metoduna Eleştiri	49
3.10. Ahmed Muhammed Şâkir'in Sünnete Bakışı ve Hizmetleri	51
3.11. Ahmed Muhammed Şâkir'in Oryantalizme ve Oryantalistlere Bakışı	55
4. SONUÇ	69
KAYNAKÇA	71
EKLER	74
ÖZGEÇMİŞ	90

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Ahmed Muhammed Şâkir'in Hayatı ve Hadis İlmindeki Yeri* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

17 /05 / 2024

Rabia ÖZTÜRK

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Rabia ÖZTÜRK tarafından hazırlanan *Ahmed Muhammed Şâkir'in Hayatı ve Hadis İlmindeki Yeri* başlıklı bu çalışma, 19/04/2024 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Arif GEZER	İmza:
Üye	: Doç. Dr. Muhammed Ali ASAR	İmza:
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim HANEK	İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../ 2024 Tarih ve Sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Hamd sayısız nimetleri bahşeden Allah’a mahsustur. Salat ve selam Hz. Muhammed (s.a.v)’in üzerine olsun.

İslâm âlemi her asırda birçok âlim yetiştirmiştir. Hiç şüphesiz yirminci yüz yılda yetişen âlimlerden biri de Mısır’da doğan “Şemsu’l Eimme, Ebü’l- Eşbâl Ahmed b. Muhammed Şâkir b. Ahmed b. Abdulkâdir’dır. Kendisini ilim çevresine kabul ettirerek İslam ilimlerine katkıda bulunduğu eserlerle tarihe adını altın harflerle yazdırmış, İslam ve ilim dünyasına birçok eser armağan etmiştir.

Tezin birinci bölümünde Ahmed Muhammed Şâkir’in hayatı, doğumu ve ailesi, öğrenim hayatı, yürütmüş olduğu görevler, hocaları ve öğrencileri, ilmi yolculukları ve ilmi seviyesi gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca, Ahmed Muhammed Şâkir’in te’lif ettiği eserler ile hadis ve hadis usulü, tefsir ve tecvid ilmi, fıkıh ve fıkıh usulü, kelâm, dil ve edebiyat, biyografi gibi alanlarda yaptığı tahkik çalışmaları da tanıtılmıştır. Bu bilgilerin yanı sıra ilmi reddiyelerine ve Ahmed Muhammed Şâkir’e yapılan övgülerden de bahsedilmektedir.

İkinci bölümde ise Ahmed Muhammed Şâkir’in Hadisçiliği ve bu çerçevede onun hadis ilmine başlaması, hadis ilmindeki yeri, hadis ıstılahları ile ilgili görüşleri, tabiine bakışı, tahkik ilmindeki yeri ve katkıları, özellikle Ahmed b. Hanbel’in Müsned’ ine yaptığı çalışmalar ve son olarak Oryantalizme ve Oryantalistlere olan bakışı incelenmeye çalışılmıştır.

Bu önemli konuyu çalışmam için beni yönlendiren ve teşvik eden, başarılı bir tez yazmam noktasında benden desteklerini, yardımlarını ve hoşgörülerini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Arif GEZER beyefendiye ve kendisinden çokça istifade ettiğim Doç. Dr. Muhammed Ali ASAR beyefendiye de teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

15 / 05 / 2024

Rabia ÖZTÜRK

ÖZET

Tezin Başlığı : Ahmed Muhammed Şâkir'in Hayatı ve Hadis İlmindeki
Tezin Yazarı : Rabia ÖZTÜRK
Danışman : Dr. Öğretim Üyesi Arif GEZER
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 19/04/2024

Yapılan bu çalışmada Mısır da yetişmiş, hadis ilmine sağladığı katkılardan dolayı yaşadığı döneme çok büyük bir etki bırakan Ahmed Muhammed Şâkir'in hayatını, ifa ettiği görevleri, hadis ilmindeki yeri, hadise olan katkıları, yazmış olduğu eserler ile kendisini hadis ve diğer alanlarda yetiştiren hocaları zikredilmektedir. Yirminci yüzyılın en önemli hadis âlimlerinden biri olarak gösterilen Ahmed Muhammed Şâkir'in hadisçiliği ve bu çerçevede onun hadis ilmine başlaması, hadis ıstılahları ile ilgili görüşleri, tabiine bakışı, tahkik ilmindeki yeri ve tahkik ilmine katkıları, özellikle Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ine yaptığı çalışmalar ve son olarak Oryantalizme ve Oryantalistlere olan bakışı incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Muhammed Şâkir, Hadis, Hayatı, Tahkîk.

ABSTRACT

Thesis Title : The Life of Ahmed Muhammed Shakir's life and his place in the science of Hadith
Author : Rabia ÖZTÜRK
Supervisor : Faculty Member Dr. Arif GEZER
Department : Basic Islamic sciences
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 19/04/2024

This study examines the life of Ahmed Muhammed Shâkir, who, due to his contributions to the science of hadith in Egypt, had a profound impact on his era. It discusses his roles, his significance in the field of hadith, his contributions to hadith scholarship, his authored works, and the scholars who influenced him in hadith and other disciplines. Ahmed Muhammed Shâkir, regarded as one of the most important hadith scholars of the 20th century, is analyzed in terms of his approach to hadith, his views on terminology in hadith studies, his perspective on the Companions of the Prophet, his position in the field of authentication (tahkik), his contributions to authentication studies, particularly his work on the Musnad of Ahmad ibn Hanbal, and finally, his views on Orientalism and Orientalists.

Keywords: Ahmed Muhammed Şâkir, Hadith, His Life, and Verification.

KISALTMALAR

B	: bin (oğlu)
b.y.	: Basım yeri yok
Bkz	: Bakınız
c.	: Cilt
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Hz.	: Hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi Vessellem
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik
Trc	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
tsh	: Tashih eden
y.y.	: Yayıncı bilinmiyor

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Konusu

Bu araştırma, bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk olarak, Ahmed Muhammed Şâkir'in hayatı detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. İkinci bölümde, Ahmed Muhammed Şâkir'in hadis ilmindeki yeri, hadis ilmine katkıları ve tahkik çalışmalarına yer verilmiştir.

1.2. Çalışmanın Önemi ve Hedefi

Bu çalışmanın amacı, Ahmed Şâkir'in hayatını tanıtarak, onun yirminci yüzyılın önemli âlimlerinden biri olarak kabul edilmesinin ve döneminde İslami ilimler alanında edindiği eğitimin, özellikle hadis ilmi olmak üzere tefsir, fıkıh, edebiyat, ensab ve diğer alanlara yansımalarının önemini vurgulamaktır. Ayrıca, Ahmed Şâkir'in hadis ve tahkik alanındaki çalışmalarını ayrıntılı bir şekilde incelemek de bu çalışmanın hedeflerinden biridir. Bu çalışma, Ahmed Şâkir'in katkılarını ve etkilerini açıkça ortaya koyarak, onun İslam ilimleri ve özellikle hadis alanındaki önemini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

1.3. Çalışmanın Kaynakları

Çalışmamızda kullanılan kaynaklar, genel olarak klâsik kaynaklar olup, bu bağlamda birçok kitaptan ve makaleden faydalanılmıştır. Kullanılan bu kaynakların tamamına yakını Arapça eserlerden oluşmaktadır. Bunlardan bazıları Hayreddîn ez-Zirikli'nin, *el-İ'lâm Kâmus Terâcim li-Eşheri'ricâli ve'n-Nisâi min'el -Arabi ve'l Müsta'ribîne ve'l Müsteşrikîne*; Ömer Rıza Kehhale'nin, *Mu'cemü'l Muellifî Teracim Musannifî'l-Kütübi'l-Arabiyya*, Receb b. Abdulmaksûd'un, *es-Subhu's -Sâfîr fî -Hayâti el-Allâme Ahmed Şâkir*, Ahmed Muhammed Şâkir'in, *Eyyamun fil'Cezîra Rihleti ilel Hicâz ve Necd*, Eşref Abdulmaksûd Abdurrahîm, *Menhecü Ahmed Muhammed Şâkir fî-Tahkîkin'Nusûs* 'dur. Ayrıca bu kitapların dışında da otuzun üzerinde birçok eserden faydalanılmıştır.

2. AHMED MUHAMMED ŞÂKİR'İN HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ

2.1. Hayatı

2.1.1. Doğumu, İsmi ve Nesebi

Ahmed b. Muhammed Şâkir b. Ahmed b. Abdulkâdir b. Abdülvâris, Ebi'l-Ulyâ (ö.1958) ailesine mensuptur ve soyu Hüseyin b. Ali b. Ebi Tâlib'e kadar uzanmaktadır. 29 Ocak 1892'de, Mısır'ın başkenti Kahire'nin Derbül Ahmar de Derbu'l-İnsiyye bölgesinde, cuma günü sabah vaktinden sonra dünyaya gelmiştir. Babası tarafından "Ahmed Şemsu'l Eimme, Ebü'l- Eşbâl" isimleri verildi. Babası, Mısır müftüsü Şeyh el-Abbâsi el-Mehdî ile fetva emini olarak görev yapmıştır. Ahmed Şâkir'in çocukluk dönemi sekiz yıl boyunca Kahire'de geçti. Annesi ve babası, Yukarı Mısır'da bulunan Circâ kasabasıdır.¹

Ahmed Şâkir; dördü erkek, üçü kız olmak üzere sekiz kardeşir. Erkek kardeşleri; Ali Muhammed Şâkir, Muhammed Şâkir, İbrâhim Muhammed Şâkir, Mahmûd Muhammed Şâkir; kız kardeşleri ise Safiye Muhammed Şâkir, Fâtıma Muhammed Şâkir ve Azize Muhammed Şâkir'dir. Babası, Muhammed Şâkir b. Ahmed b. Abdulkâdir (ö.1939), Circâ şehrinin tanınmış ailelerinden birine mensuptur ve 1866 yılında Circâ'da doğmuştur.

Babası Muhammed Şâkir, hafızlığını tamamladıktan ve temel eğitimini aldıktan sonra Mısır'ın başkenti Kahire'deki Ezher Üniversitesi'nde İslam ilimleri alanında uzman hocalardan dersler aldı. Daha sonra, Kalyûbiyye şehrindeki mahkemenin nâiblik makamına atanarak altı yıl bu görevde bulunmuştur. 1900 yılında Sudan'a kâdilkudât makamına atanarak, bu göreve getirilen ilk kişi oldu. 1904 yılında Mısır'ın İskenderiye

¹ Hayreddîn ez-Zirikli, *el-İ'lâm Kâmus Terâcim li-Eşheri'ricâli ve'n-Nisâi min'el -Arabi ve'l Müsta'ribine ve'l Müsteşrikine*, (Beyrut: Dâru'l-ilm il-Melâyîn,2002), 1/253; Ömer Rıza Kehhale, *Mu'cemü'l Muellifi Teracim Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyya*, (Dimeşk: Muessestu'Risâle, 1993), 1/284; Receb b. Abdulkaksûd, *es-Subhu's -Sâfir fi -Hayâti el-Allâme Ahmed Şâkir*, (Kuveyt: Mektebetü İbni Kesîr,1994), 13; Eşref Abdulkaksûd Abdurrahîm, *Menhecü Ahmed Muhammed Şâkir fi-Tahkikin'Nusûs*, (Mısır, İsmailiyye, Mektebetü'l İmami'l -Buhârî, 2016), 45; Muhammed Receb el-Beyyûmî, *en-Nahdatu'l-İslâmiyyetü fi -Siyeri Â'lâmihi el-Mu'âsirine*, (Dimeşk-Beyrut: Dâru'l-Kalem ve ed-Dâru's-Şamiyye,1995), 2/90; Üsâme Ahmed Şâkir, *Min A 'lâmi'l-Asr*, (Maktabatu'l İskenderiyye, 2001), 29.

şehrine gönderildi. I. Fuad Muhammed Şâkir'e Ezher Üniversitesi Şeyhliği makamını teklif etmiş ancak kendisi bu teklifi reddetmiştir. Torunu Usame Ahmed Şâkir, dedesi Muhammed Şâkir'e bu görevi neden reddettiğini sorduğunda, Mısır'daki siyasi iktidar ve İngilizler isteklerini uygulatmak için kendisini Ezher Şeyhliği makamına getirmek istediklerini ve bu makamda görev yaparken vazifesinden alınacağını öğrendiğini ve bu teklifi kabul etmediğini açıklar.²

1904 yılında İskenderiye âlimlerinin başkanlığına tayin edilen Muhammed Şâkir, bu görevi sırasında Mısır'ın dört bir yanında ilmî kalkınmayı teşvik etmiş, eğitim sisteminin temellerini atmış, okullarda okutulması gereken en iyi kitapları seçmiş ve müfredatta Arapça ve dini ilimlerin yanı sıra bazı modern ilimlere de yer vermiştir.

1906 yılında, bu görevle birlikte, vefat eden Ezher şeyhi Abdurrahman eş-Şirbînî'nin (ö.1908) yerine dört ay süreyle Ezher Üniversitesi başkanlığına atanmıştır. 1909 yılında Ezher Şeyhi olarak atanmış ve 1911 yılında çıkarılan yeni bir kanun ile kurulan 'Heyetu Kibari' Ulemâ/Büyük Âlimler Kurulu'nda görev alarak 1939 yılına kadar bu kurulda aktif olarak yer almıştır.³

2.1.2. Öğrenim Hayatı

Ahmed Şâkir'in öğrenim hayatı, babası Muhammed Şâkir'in 1900 yılında Sudan'a yargıç olarak atanmasıyla başlamıştır. Ahmed Şâkir'i de yanına alarak Sudan'daki Gordon Külliyesine kaydedip ilmî eğitimine başlatmıştır. Babasının 1904 yılında Mısır'da İskenderiye Enstitüsü Dekanlığına atanması üzerine Mısır'a dönmüş eğitim ve öğrenimine İskenderiye'de devam etmiştir.

Ahmed Şâkir, ilim öğrenmeye olan arzusuyla bilinen bir şahsiyetti. İslami ilimlerin yanı sıra edebiyat ve şiire de ilgi duymaktaydı. İskenderiye'deki dönemin ünlü edebiyatçılarından biri olan Abdusselâm el-Fıkî gibi hocalardan ders almış ve

² Üsâme Ahmed Şâkir, *Min a'lâmi'l-Asri*, (Kahire: Mektebetü'l İskenderiyye, 2001), 20-21; Ahmed Muhammed Şâkir, *Eyyamun fil'Cezîra Rihleti ilel Hicâz ve Necd*, thk: Eşref Abdulsâd, (Kuveyt: Dâru'l Beşâir il-İslâmiyye ve Merkezü'l-Verrâk li't-Türasi, 2018), 31-34.

³ Üsâme Şâkir, *Min-A'lâmi'l-Asr*, 9; Abdurrahîm, *fî- Tahkikin'Nusûs*, 45-46; Abdurrahmân b. Abdulazîz b. Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti el-Allâme Ahmed Muhammed Şâkir*, (Mısır, Cîza, Dâr er-Riyâd, 2005), 1-12.

edebiyatla ilgilenmiştir. Ancak, hocasının edebiyat alanında yaptığı bir sınavda bekleneni veremeyince ömrünün sonuna kadar sürecek olan hadis ilmi ile meşgul olmaya karar vermiştir.

İskenderiye Enstitüsü'nde ilköğrenim gördüğü hoca, Ezher Üniversitesi Usûlü'd-Din Fakültesi'nden Mahmud Ebû Dakîka (ö.1940) idi. Ebû Dakîka, Ahmed Şâkir'e fıkıh ve fıkıh usulü alanında ders vermiştir. Aynı zamanda ata binme, atıcılık ve yüzme gibi becerileri de Ahmed Şâkir'e öğretmiştir.

Ahmed Şâkir'in hayatına etki eden en büyük hocası ise babası Muhammed Şâkir'dir. Babası, ona *Begavî* ve *Neseî* tefsirini iki defa okuttu. Hadis ilminde *Sahîh-i Müslim*, *Sünen-i't-Tirmizî*, *Şemâil* ve *Sahîh-u'l Buhârî'nin* bazı bölümlerini mütalaa etmiştir. Fıkıh usûlünde *Cem'ul-Cevâmi'* ve *Şerh'ul-Esnevî-'Alal-Minhâc* derslerini müzakere ederek, hadis ve hadis hükümlerini öğrenmiş, bu alanda bilgisini geliştirmiştir.⁴

Ahmed Şâkir, İslam ülkelerinden Mısır'a gelen birçok ilim erbabı ile de tanışmış ve öğrenim fırsatı bulmuştur. Mağrib ülkesinin tanınmış âlimlerinden biri olan Seyyid Abdullah b. İdrîs es-Senûsî (ö.1931), Kahire'de bulunduğu bir dönemde Ahmed Şâkir, kendisinden "*Sahîh-i Buhârî*" ile *Kütüb-i Sitte* rivâyetlerinde icâzet almıştır. Ayrıca, diğer bir âlim olan Muhammed b. Emîn eş-Şinkîti'den (ö.1974) de *Bulûgu'l-Merâm* ve *Kütüb-i Sitte* dersi ile icâzet almıştır. Ahmed b. eş-Şems eş-Şinkîti (ö.1922) de Ahmed Şâkir'e birçok ilim dalında icâzet vermiştir.

Ahmed Şâkir, Mısırdaki el-İrâkî ile görüşerek, bütün sünnet kitaplarından icâzet almıştır. Buna en önemli etken ise el-İrâkî'nin hadis anlatımındaki metodu, öğrencisinin sorduğu sorulara detaylı bir şekilde cevap verme, konu ile ilgili hadis kitaplarında yer alan rivâyetleri, ihtilafları ve isnatlarıyla açıklama üslubundan ötürüdür.

Kâhire'de Suriyeli âlim Tâhir el-Cezâirî (ö.1920) ve "*Menâr*" dergisi yazarı Reşid Rızâ (ö.1935) gibi önemli ilim sahipleriyle de karşılaşan Ahmed Şâkir, İslami ilimlerde

⁴ El-Beyyûmî, *en-Nahdatu'l-İslâmiyyetü*, 2/90-91; Şâkir, *fil'Cezîra*, 36; Sâbir Abduddâim Yûnus, *Devru'l Ezher fi'n-Nuhûdi Bi'ulûmi'l-Lugati'l-Arabiyye*, 1943; Kuteybe b. Adnân el-Mâdi, *Besâir*, (Beyrût: Dârü's-Sahâbe,1986), 12-13.

icâzet almıştır. Bu öğrenim süreci, Ahmed Şâkir'in ilmi birikiminin geliştirmesine ve çeşitli ilim dallarında derinleşmesine katkı sağlamıştır.⁵

2.1.3. Kendisine Etki Eden Hocaları

Ahmed Şâkir, temel eğitimini babasından aldıktan ve birçok temel İslami eseri onunla okuduktan sonra bununla yetinmeyerek farklı İslam coğrafyasından ve çeşitli İslam âlimlerinden birçok dersler aldı. Kendilerinden ders okuduğu hocaları onun ilmi birikimine çok büyük katkılar sağlarken, yapacağı ilmi çalışmalara da katkılarının çok fazla olduğu ileride net bir şekilde ortaya çıkacaktı. Hayatına etki edip yön veren hocalarından bazılarını burada zikretmekte fayda vardır. Bu kişiler aynı zamanda, özellikle o dönemde İslam coğrafyasında bilgileri ve etkileri ile öne çıkan şahsiyetlerdi. Hayatına etki eden hocalarından bazıları şunlardır:

Muhammed Şâkir (ö/1939): Ahmed Şâkir'in hayatına en büyük etki eden kişilerden biri, hiç şüphesiz babası Ahmed Muhammed Şâkir'dir. Ahmed Şâkir, babasıyla birçok alanda dersler okurken, özellikle hadis ve Hanefî fikhî ile ilgili konularda kendisinden ders almıştır.

Muhammed Şâkir'in, oğlu üzerindeki etkisi özellikle hadis ilmi tahsili ve yargıçlık görevi sırasında belirgin bir şekilde ortaya çıkmış, aldığı bu eğitim Ahmed Şâkir'in ilimde yol almasına önemli katkılarda bulunmuştur.⁶

Ahmed Emîn eş-Şinkâtî (ö/1913): Ahmed Şâkir, hocası Emîn eş-Şinkâtî 'nin meclislerinden ve ilminden büyük ölçüde istifade ettiğini ifade eder. Onun *el-Vasît fî-Târîhi Şinkât* adlı eseri ile *ed-Dürerü'l-Levâmi*, Suyûti'nin *Şerhu-Şevâhid Hem'u'l-Hevâmi* adlı eserlerini detaylı bir şekilde incelemiştir. Bu çalışmaları, Ahmed Şâkir'in ilmi altyapısını geliştirmiş ve mevcut bilgisini derinleştirmesine katkı sağlamıştır.

Muhammed Cemâleddîn el-Kâsimî (ö/1914): Ahmed Şâkir, gençlik yıllarında kitap ve sünnet ilmini doğru bir şekilde öğrenmeye olan arzularını dile getirir. Bu dönemde,

⁵ Şâkir, *fil'Cezîra*, 37-39.

⁶ Ahmed Muhammed Şâkir, *Yevmiyyât'ü-Âlim*, thk: Eşraf Abdulmaksûd, (Kuveyt: Merkezü'l-Verrâk lit-Türâs, Beyrût: el-Beşâirü'l-İslâmiyye, 2019), 30-31.

selefin kitaplarına dair yazılanlara büyük bir ilgi ve alaka içerisinde olduğunu ifade eder. Ayrıca, müteahhir ilim sahiplerinden, taklitçilikten uzak, sağlam ve doğru delillere dayalı bir şekilde, Nebvî sünnet metodolojisi üzerine kitap yazan âlimlere olan muhabbetine de vurgu yapar.

Ahmed Şâkir'in ifadesine göre, bu metodoloji üzerine beklentilerine öncülük eden kişi, hocaları arasında önemli bir yere sahip olan el-Kâsimî'dir. Ahmed Şâkir, Mısır'ı ziyaret ettiği bir dönemde el-Kâsimî ile buluşmuş ve kendisinden etkilenmiştir. Bu süreç, Ahmed Şâkir'in ilmi gelişiminde ve sünnet metodolojisi üzerine yapacağı çalışmalarda önemli bir dönemeç olmuştur.⁷

Mahmûd Ebû Dakîka (ö/1940): İskenderiye Akademisindeki ilk hocasıdır. Ahmed Şâkir'in hayatına silinemeyecek etkiler bıraktı. Fıkıh ve fıkıh usûlü eğitiminin yanı sıra ata binme, yüzme ve okçuluk derslerini de bu âlimden almıştır.

İbrâhîm el-Cibâlî (ö/1950): Ahmed Şâkir, Ezher Üniversitesinde iken tefsir ve hadis dersleri programlarının oluşturulması ile ilgili komisyonda kendisiyle beraber görev yapmıştır. Ahmed Şâkir, hocası el-Cibâlî'nin Ezher'in yetiştirdiği önde gelen ilim ve irfan sahibi kişilerden biri olduğuna vurgu yapar.

Besyûnî b. Besyûnî b. Hasan Asel (ö/1923): Ahmed Şâkir, hocasından; "Şeyhimiz, efendimiz ve hocamız, ilmi ile âmil, allâme, peygamberimiz (s.a.v)'in sünnetini ihya eden bir kişiliktir" diye söz eder.

Muhammed Reşîd Rızâ (ö/1935): Ahmed Şâkir, onu "*Hocamız, Hüccetü'l-İslâm, Seyyid Reşit Rızâ*" diye vasıflandırır.⁸

⁷ Muhammed Cemâleddîn el-Kâsimî, *el-Mashu-Âla'l-Cevrebeyni*, thk: Nasiruddîn el-Albânî, (Beyrût: el-Maktabatü'l-İslâmiyye, 1979), 3-4.

⁸ Abdurrahîm, *fî-Tahkikin'Nusûs*, 73.

Muhammed Mustafa el-Merâğî (ö/1944): Ahmed Şâkir ondan söz ederken, “*Büyük hocamız İmâm-ı Âzam, bilge ıslahatçı ve en büyük hoca*” şeklinde bahseder.

Ebu'l-Vefâ b. Ahmed eş-Şerkâvî (ö/1961): Ahmed Şâkir, daha önce hiçbir hocası için kullanmadığı vasıfları eş-Şerkâvî için kullanmıştır. Ahmed Şâkir için büyük bir yere sahipti. Haftalık kendisini ziyaret eder ve istişarelerde bulunurdu. Ayrıca kendisini “*Hüccet sahibi, büyük hoca, Kur'an-ı Kerim'i ve Peygamberimizin sünnetini en iyi bilen ve gördüğüm en bilge kişi*” diye söz ederdi.

Muhammed Abdülhay el-Kettânî (ö/1962): Fas'ın ileri gelen âlimlerinden ve hadis hafızıdır. El-Kettânî'den “*Şeyhimiz, büyük hadis hafızı*” diye söz eder.

Abdüsselâm el-Fıkî: İskenderiye'de ikamet ettikleri günlerde kendisinden edebiyat usûlu kitapları okumuştur. El-Fıkî, daima Ahmed Şâkir'i ve kardeşi Ali'yi edebiyat ve şiir dersleri almaya teşvik etmiştir.⁹

2.1.4. Ahmed Muhammed Şâkir'in İfa Ettiği Görevler

Ahmed Şâkir, 1917 yılında Ezher Üniversitesi'nden aldığı diplomanın ardından çeşitli görevlerde bulunmuştur.

Ahmed Şâkir'in yapmış olduğu görevler şunlardır:

1. Osman Mâhir Paşa Medresesi Öğretmenliği (1917): Ezher Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra öğretmen olarak atanarak Osman Mâhir Paşa Medresesi'nde dört ay süreyle görev yapmıştır.
2. Zakazîk Şer'i Mahkemesi Hâkimliği (1918): Ahmed Şâkir 1918 yılında Zakazîk şehrindeki Şer'i Mahkeme'ye hâkim olarak atanmıştır. Bu görevi sırasında hukuki konularda kararlar vermiş ve adaletin sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

⁹ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 74-76.

3. Farklı İllerdeki Mahkemelerde Hâkimlik (1921-1951): Ahmed Şâkir, farklı dönemlerde Mısır'ın; Luksor, Garbiyye, İsmailiyye, Kahire, Mansûre, Şibîni'l-Kom gibi şehirlerindeki mahkemelerde yargıçlık hizmeti vermiştir.
4. Yüksek Şer'i Mahkeme Üyeliği (1951): Ahmed Şâkir, 1951 yılında yüksek Şer'i Mahkeme üyeliğine atanmış ve bu görevi sırasında hukuki konularda üst düzey kararlar almıştır. 1951 yılında emekliye ayrılmıştır.
5. Mecelletü'l Hüda'n-Nebevî Dergisi (1950-1951): 1950-1951 tarihleri arasında Ensârü's-Sünne el-Muhammediyye'nin yayınladığı Mecelletü'l Hüda'n-Nebevî Dergisinde yedi ay süreyle gözlemci ve denetçi olarak çalışmış, ardından mazeret bildirerek dergiden ayrılmıştır.
6. Ezher Üniversitesi Usûli'd-Din Fakültesi Öğretim Üyeliği (1951): Emekli olduktan sonra, Ahmed Şâkir, Ezher Üniversitesi Usûli'd-Din Fakültesi'nde hadis usûlü ve hadis ricali alanlarında dersler vermiştir. Bu dersler aracılığıyla öğrencilere hadis ilmi konusunda bilgi aktarmış ve genç nesillere rehberlik etmiştir.¹⁰

Ahmed Şâkir, I. Fuad Üniversitesi'nde doktora inceleme derslerine katıldıktan sonra Ezher Üniversitesi şeyhi ve komisyon başkanı Me'mûn eş-Şennâvî (ö/1950)'nin daveti üzerine, Abdurrahmân Hasan(ö/1966), Abdulazîz el-Merâğî(ö/1950), Muhiddîn Abdulhamîd(ö/1973), Zâhidü'l-Kevserî(ö/1952) ve Fuâd Efendî Abdülbâkî(ö/1968) gibi isimlerle birlikte Kütüb-i Sitte komisyonuna dâhil edilmiştir.¹¹ Ahmed Şâkir, Ezher şeyhi Mustafa el-Merâğî(ö/1945)'nin daveti üzerine, ileri gelen birçok Ezher hocasıyla birlikte dini akademilerde tedris edilecek olan hadis ve tefsir ilimleri ile ilgili metotların belirlendiği komisyona da katıldı.¹²

¹⁰ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 53-54; Şâkir, *Yevmiyyât 'ü-Âlim*, 68- 69.

¹¹ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 55- 56.

¹² Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 56.

2.1.5. Fıkhî ve İtikâdî Mezhebi

Ahmed Şâkir, ilk fıkhî eğitimine hocası Mahmud Ebû Dâkîka (ö/1940) ile İskenderiye şehrinde başlamıştır. Mahmud Ebû Dâkîka'nın, Ahmed Şâkir de Hanefî fıkhî ile ilgili görüşünün oluşmasında çok büyük bir etkisi olmuştur. Daha sonra babası Muhammed Şâkir'den de Hanefî fıkhının temel kitaplarından olan *el-Hidâye*'yi okumuştur. Ancak babası Ahmed Şâkir'e *el-Hidâye*'yi şerh etmedeki metodlarından biri olarak Hanefî mezhebine olan taassubunu bırakmasını delil ve hüccet ile hüküm vermesini, Hanefî mezhebine muhalif bile olsa sahih olan delil hangisi ise onu tercih etmesini tavsiye etmiştir. Eğitimindeki bu metod Ahmed Şâkir'e hiçbir mezhebe bağlı kalmadan karar vermesinde etkili olmuştur. Ezher Üniversitesi'nden Hanefî mezhebine müntesip olarak mezun oldu. Yargıda çalıştığı otuz yılda Hanefî mezhebinin görüşüne göre kararlar verdi. Nebevî sünnet üzerine yaptığı çalışmalar neticesinde diğer mezheb delillerine ve söylenen sözlere bakmaksızın belirli bir mezhebe bağlı kalmayı reddetti.

Dört mezhepten birine tabi olmanın gerekli olduğu yönündeki tezi kabul etmedi. Çünkü Ahmed Şâkir'e göre dört mezhepten birine tabi olmanın gerekli olduğu yönünde bir delil bulunmamaktadır. Bir mezhebe bağlı olma görüşü, ona göre ilmin zayıf olduğu zamanlarda avam insanlar arasında yaygınlaşan bir durumdur. Şâkir, mezhep imamlarında hiçbirinin kendilerinin taklit edilmesine razı olmadıklarını, ilim edindiklerini ve insanlara delil sunduklarını, öğrencilerinin ve müntesiplerinin kendileri ile mücadele edip hocalarının görüşlerini kabul ettikleri gibi reddettiklerinin de vaki olduğunu vurgular. Allah (c.c), hiçbir âlimin sözünü insanlar üzerine hüccet olarak kılmamıştır ve asıl hüccetin Kur'an ve sünnet olduğunu belirtir. Ahmed Şâkir, her ne kadar bir mezhebi taklit etmeyi reddetse de İmâm Şâfiî'ye ve onun fıkhî melekese olan hayranlığını gizleyememiştir. Ahmed Şâkir, "*Şayet bir âlimin bir âlimi taklit etmesi caiz olsaydı, bana göre taklit edilmesine en lâyık olan kişi İmâm-ı Şâfiî'dir*" der.¹³

¹³ Abdurrahmân Abdülazîz el-Akl, *Menhecu el-Allâme Ahmed Muhammed Şâkir ve-Ârâuhu 'l-Fikhiyya*, (Riyad, Cami'at Melik Suûd 2002), 61-63; Abdurrahman, *fî Tahkîki'n-Nusûs*, 89.

Ahmed Şâkir'in mezhebî görüşüne gelince, ölümünden üç yıl önce dostu Muhammed Hamid El-Fıkî (ö/1959)'ye yazdığı bir mektupta ortaya çıkmaktadır. Bu mektupta kırk beş yıldan fazla Allah için arkadaşlık ve kardeşlik yaptıklarını, Allah'ın kitabı ve Rasulü'nün sünnetine tutunarak saf ve selim bir akide çerçevesinde tek bir görüşe sahip olduğunu ve Selefi akidenin başarısı için gücü yettiğinde bu yoldan ayrılmadıklarını belirtir.

Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Nebeviyye'den sonra ilmiyle aydınlandıkları en büyük kaynakların ise İbn Teymiyye (ö/1328) ve öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye(ö/1350) ile Muhammed b. Abdülvehhâb (ö/1792)'in kitaplarının olduğunu belirtir. Bu bilgiler ışığında Ahmed Şâkir'in Selefi bir akideye sahip olduğu ve Mısır'da bu akideye davet edenlerin öncüsü olduğu görülmektedir.¹⁴

2.1.6. Ahmed Muhammed Şâkir'in Arkadaşları ve İlmi Çevre ile Olan İlişkileri

Ahmed Şâkir, ilmi hayatını devam ettirdiği süreçte seçkin edebiyatçılar, âlimler, muhakkikler, yayın evi sahipleri, davetçiler, reformistler, ilim adamları ve siyasetçiler ile arkadaşlık ve dostluklar kurmuştur. Oluşturduğu bu ikili ilişkiler ve dostluklar, onun şahsiyetini ön plana çıkarmaktadır. Aynı zamanda, Mısır'da yaşayan ve Mısır dışında bulunan farklı İslam ülkelerinin ilim ehli ve kültürel çevreleriyle de ilişkiler kurmuştur. Ebu'l-Hasan en-Nedvî (ö/1999), Şâkir ile bağlarının güçlü olduğunu belirterek Şâkir'in evini 'Dârü'l-Ulemâ'ya benzetmiştir.

Ahmed Şâkir, her ne kadar İslamî ilimler alanında yetişmiş olsa da çevresinde Mısır'ın önde gelen edebiyatçılarıyla da arkadaşlıkları vardı. Bu arkadaşları Ahmed Emîn Bey(ö/1954), Tâhâ Hüseyin Paşa(ö/1973), Abbâs Mahmûd Akkâd(ö/1964), Hüseyin Heykel(ö/1956), Tevfik Hakîm(ö/1987), Ahmed Hasan ez-Zeyyât(ö/1968), Mansûr Fehmî Paşa(ö/1959) ve Fikrî Abâza(ö/1979) gibi isimler yer almaktadır. Ayrıca dini ilimlerinde uzmanlaşmış âlimlerden Şeyhu'l Ezher Abdülmecîd Selîm(ö/1954), Hasaneyn Muhammed Mahlûf(ö/1990), Mahmûd Şeltût(ö/1963), Ahmed Muhammed Şâkir, Hâmid el-Fikî(ö/1959), Hasan el-Bennâ (ö/1949)'nın babası Ahmed Abdurrahmân el-Bennâ es-Sâ'atî, Zahidü'l Kevserî(ö/1952), Abdullah Dirâz(ö/1958)

¹⁴ Abdülazîz el-Akl, *Ârâuhu'l-Fikhiyya*, 64; Abdülazîz el-Akl, *Ârâuhu'l-Fikhiyya*, 88.

ve Osmanlı Devleti'nin eski Şeyh'ül İslam'ı Mustafa Sabri(ö/1954) gibi isimler bulunmaktadır.¹⁵

Ahmed Şâkir'in çevresinde bulunan arkadaşları arasında Dârü'l-Kütübü'ül-Mısriyye genel müdürü Mansûr Bey Fehmî(ö/1959), büyük bilgin Muhibbiddîn el-Hatîb(ö/1969), Suûd b. Abdülazîz âl-Suûd(ö/1969) (o dönemde Suûd veliahdı), Hindistanlı muhakkik Abdülazîz el-Meymenî er-Râckûtî(ö/1978), Mısırlı âlim Seyyid Ahmed Sakr(ö/1989), Suûdi Arabistan İftâ, Dâvet, İrşâd ve İlmî Araştırmalar Dâimî Komitesi Genel Başkanı Abdülazîz b. Abdullâh b. Bâz(ö/1999), Abdülvehhâb Azzâm(ö/1959), ıslahatçıların ileri gelenlerinden Abdurrahmân el-Kevâkibî (ö/1902) gibi isimler yer almaktadır.¹⁶

Ahmed Şâkir'in yukarıda bahsedilen arkadaşları dışında bir de özel dostluklar kurduğu arkadaşları da vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: Zekî Mübârek(ö/1952), Ahmed Hamdi Akseki(ö/1951), Makram Abîd Paşa(ö/1961), Ahmed Emîn(ö/1954), Muhammed Fuâd Abdulbâkî (ö/1968)¹⁷

2.1.7.Ahmed Muhammed Şâkir'in Vefatı

Ahmed Şâkir, 27 Zilkâde 1377 tarihinde (14 Haziran 1958) Kahire'de cumartesi günü sabah saat altıda vefat etmiştir. Ölümünden önce ele aldığı son yazısı, İbni Kuteybe'nin *eş-Şi'ru veş-Şu'arâ* isimli kitabının ikinci baskısının önsözü olmuştur. En son üzerinde çalıştığı kitap ise İbni Kesîr'in *Umdetu't-Tefsîr* isimli eserinin beşinci cildinin muhtasarı olan tahkik çalışması olmuştur. Ahmed Şâkir, vefatının ardından Kahire'deki "Ğafîr" mezarlığına defnedilmiştir.¹⁸

¹⁵ Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti*, 22; Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 57; Seyyid Abdulmâcid el-Ğûrî, *Rahlâtü el-Allâme Ebi'l Hasan en-Nedvî*, (Dimeşk-Beyrût: Dâr'ü İbn-i Kesîr, 2001), 43- 54.

¹⁶ Abdurrahîm, *fî- Tahkîkin 'Nusûs*, 57-62; Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti*, 23-42.

¹⁷ Muhammed b. İdrîs eş-Şâfi'î, *er-Risâle*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, (Beyrût: Dârü'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1940), 27; Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti*, 22-23; Abdurrahîm, *Menhecü*, 57; Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti*, 33; Arent Jan Wensinck, *Miftâh'u-Künûzi's-Sünneti*, Trc, Muhammed Fuâd Abdulbâkî, (Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 2007), 30.

¹⁸ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 66.

2.2. İlmi Kişiliği

2.2.1 Hocaları

Ahmed Şâkir, eğitimi sürecinde birçok hoca ve âlimden dersler almıştır. Aldığı bu dersler ilmi melekesinin gelişmesinde etkili olmuştur. Bu hocalar arasında en önemli isimlerden birisi ise temel eğitimini aldığı ve birçok İslami eseri kendisinden okuduğu babası Muhammed Şâkir'dir. (ö.1939)

Kendisine Etki Etki Eden Hocaları:

1. **Muhammed b. Emin eş-Şinkîfî (ö. 1913):** İlk hocasıdır ve İskenderiye deki dersleri ile kendisine önemli bir etki bırakmış, *Bulûğu'l- Merâm* isimli kitabı kendisine okumuştur.
2. **Muhammed Cemaleddîn el-Kâsimî (ö. 1914):** İlk hocalarından biri olan Kâsimî, fıkıh ve fıkıh usulü dersleriyle Ahmed Şâkir'in ilmi gelişimine katkı sağlamıştır. Ahmed Şâkir, Şam'ın bu değerli âliminden gençlik yıllarında kitap ve sünnetle ilgili sağlam ilmi temeller kazandığını ifade etmektedir.¹⁹
3. **Mahmûd Ebû Dakîka (ö. 1940):** Ezher Üniversitesi'nin önde gelen ilmi şahsiyetlerinden biri olan Ebû Dakîka, Ahmed Şâkir'in fıkıh ve fıkıh usulü dersleri aldığı hocalardan biridir.
4. **İbrâhim el-Cibâlî (ö. 1950):** Ezher Üniversitesi'nin öne çıkan ilmi şahsiyetlerinden biri olarak Şâkir'e ders vermiştir.
5. **Besyûnî b. Hasan Asel (ö. 1923):** Ahmed Şâkir'in ilmi gelişimine katkı sağlayan hocalarından biridir.

¹⁹ Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti*, 45-54.

6. **Muhammed Reşid Rıza (ö. 1935):** Ahmed Şâkir'in ifadesine göre, kendisine "*Hocamız, Huccetü'l İslâm Seyyid Muhammed Reşid Rıza*" olarak hitap ettiği önemli bir âlimdir.
7. **Muhammed Mustafa el-Merâğî (ö. 1944):** Ezher Üniversitesi'nin tarihine etkisi büyük olan Merâğî, Ahmed Şâkir'e önemli konularda ders vermiştir.
8. **Abdullah b. İdrîs es-Senûsî (ö.1931):** Faslı hadis hafızı Senûsî'nin, Mısır'a ziyareti esnasında derslerine katılarak ondan çokça istifade etmiştir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ile *Sahîh-i Buhârî*'yi kendisinden okumuştur.

Ayrıca Ahmed Şâkir, Abdülvehhâb Neccâr (ö.1941), Ali Cârîm (ö.1949), Abdülhay el-Kettânî (ö.1962) ve Mansur Fehmî (ö.1959) gibi birçok âlimden de istifade etmiştir.²⁰

2.2.2. İcâzet Aldığı Hocaları ve İcâzetleri

İslâm'ın ilk asırlarında, İslâm ilimlerini öğrenmek isteyenler, bu alanda tanınmış âlimlerden icâzet almayı önemsemişlerdir. Bu anlayış asırlardan beri devam etmektedir. İcâzet almak öğrencinin belirli bir konuda yeterlilik kazandığını ve bu alanda ilim sahibi olduğunun kanıtıdır. Ahmed Şâkir'de bu anlayış çerçevesinde döneminin ileri gelen İslâm âlimlerinden birçok icâzet almıştır.²¹ Bu icâzetlerinden bazıları şunlardır:

1. **Cemâleddîn el-Kâsimî (ö.):** El-Kâsimî, vefat etmeden önce Mısır'ı ziyaret etmiş ve birçok öğrenci ilmî konuda kendisinden istifade etmiştir. Ahmed Şâkir de kendisinden ilmi konularda istifade eden ve derslerine katılan öğrencilerin başında gelmekteydi. Birçok konuda kendisinden faydalanmıştır. Kâsimî bir süre Mısırdaki kaldıktan sonra Şam'a dönmüştür.²² Ahmed Şâkir, 1913 yılında Kâsimî'ye bir mektup göndererek kendisi ve kardeşi, Ali için icâzet ister. (Ek-1). Bu isteği Kâsimî olumlu karşılayarak 19.11.1913 yılında oğlu Zâfir b. Cemâlüddîn el-Kâsimî'nin hattıyla bir

²⁰ Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti*, 45-54.

²¹ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 76.

²² El-Kâsimî, *Ala 'l-Cevrebeyni*, 3-4.

icâzet yazar ve oğlu tarafından altına: “*Muhterem babamın 19.11.1913 yılında yazdığı cevaptır*” şeklinde not düşmüştür. İcâzetin metni şu şekilde kaleme ele alınmıştır:²³

حضرة الفاضل الأديب، والكامل اللبيب، زاده الله علما وتبلا وفهما أمين.

سلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

وبعد:

فقد وصل كتابكم الكريم، وخطابكم الفخيم، فسررت باهتمامكم بمطالعة الكتب الجديد والآثار المفيدة، فنفعكم المولى ونفع بكم وبارك في كرم أخلاقكم وأدبكم.

رغبتم في أن نُجيز لكم رواية مؤلفاتنا ومسموعتنا أنتم و شقيقكم السيد علي؛ فإنني إقتداء بسنة المحدثين المتقدمين أجزت لكم رواية ما لنا من المؤلفات والمسموعات والموجازات والتعويل في بسط الأسانيد على كتابنا "الطالع السعيد"، وشنهت بطبعه إنشاء الله، فقد رتبته على أسلوب غير معهود، وابتدأته بمقدمة في فلسفة العناية بالإجازة وحكمتها، ووجه الإنتفاع بها، ثم انتقيت أسانيد أربعين كتابا من كتب السنة و هي التي انتقاها المحدث العجلوني في كتاب الأربعين، ونوعت طرائق في الأسانيد لم يألّفها المتأخرون، بحث يجد الواقف عليه فناً أوحى به بعد مماته، يسر المولى لنا نشره بفضلته وكرمه.

كتبه الفقير

محمد جمال الدين القاسمي الدمشقي عفا الله عنه

2. Besyûnî b. Besyûnî b. Hasen Asel: *Sahîh-i Buhârî*'nin tamamından Ahmed Şâkir'e icâzet vermiştir. (Ek: 2)

3. Abdullah b. İdris es-Senûsî: Fas'tan Kahire'ye geldiği bir dönemde kendisine ve kardeşi Ali'ye *Kütüb-i Sitte* ile Sultan Abdülhamid'in basılmasını emrettiği ve Bulak Matbaasında basılan *Sahîh-i Buhârî*'yi özel nüshasından okudu. Ahmed Şâkir'in özel olarak Sultânî'ye baskısını zikretmesinin nedeni, hocası Senûsî'nin kendisine bu nüshayı okuyarak icâzet vermesidir. Ayrıca icâzeti hocası kendi el yazısı ile yazmıştır.²⁴

²³ Muhammed Cemâlüddîn el-Kâsimî, *Rihlatî Îlâ el-Medîneti'l-Münevver*, thk: Muhammed b. Nâsir el-Acemî, (Beyrut, Dârü'l-Beşâir el-İslâmiyye 2008) 85-86, 93-95.

²⁴ Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti*, 45-54.

4. Abdussettâr b. Abdulvehhâb ed-Dihlevî: Ed-Dihlevî devrinin ileri gelen âlimlerindendi. Muhaddis ve tarihçidir. Mescid-i Haram'da müderrislik yapmıştır. Tefsir, hadis, fıkıh alanlarında icâzetler vermiştir. 1914 yılında Kahire'ye yaptığı ziyarette Ahmed Şâkir, kendisinden hadis rivâyetleri alanında icâzet istemiştir. Ahmed Şâkir'e olumlu cevap vererek yedi sayfayı bulan “*Buğyetü'l Edîb el-Mâhir bi-İcâzeti Ahmed Muhammed Şâkir*” adında icâzet vermiştir. (Ek: 3,4,5,6,7,8,9,10,11,12)

5. Ahmed b. Şems eş-Şinkîfî: Ahmed Şâkir ve kardeşine, hâiz olduğu bütün ilimlerde icâzet vermiştir.

6. Muhammed b. Emîn eş-Şinkîfî: Kardeşi Ali Muhammed Şâkir ile kendisine İbn Hacer el-Askalânî'nin “*Bulûğul-Merâm min-Edilleti'l-Ahkâm*” isimli eserinden icâzet vermiştir. (Ek:13)

7. Muhammed b. Abdülhay el-Kettânî: Ahmed Şâkir *Elfiyyetü's-Suyûtî* şerhinde zikrettiği gibi; Kettânî 'den ve hocası Senûsî'den silsile şeklinde hadis rivâyet ettiğini belirtir. Ahmed Şâkir, rivâyetini şöyle zikreder;

"وقد رويته عن شقيقي وأستاذي الإمام العلامة السيد / عبدالله بن إدريس السنوسي (رضي الله عنه) في سنة 1330 هـ، وعن شقيقي الحافظ الكبير محمد عبد الحي الكتاني في صفر سنة 1352 هـ، وعن غيرهما من الشيوخ."

8. Şâkir el-İrâkî: İrâkî'nin hadis naklindeki üslubu şöyle idi. Öğrencileri kendisine soru yöneltir, oda bütün sünnet kitaplarından o konuda gelen hadislerin hepsinin isnadlarını ve rivâyetlerdeki ihtilafları zikrederek açıklardı. Ahmed Şâkir'e ve kardeşi Ali'ye bütün sünnet kitaplarıyla ilgili icâzet vermiştir.²⁵

2.2.3. Öğrencileri

Ahmed Şâkir, 1950 yılında Ezher Üniversitesi Usûlud'din Fakültesinde derslere iştirak etmiş ve bu süreçte birçok öğrenci tarafından öğretmen olarak benimsenmiştir. Ahmed Şâkir'in tedrisatından geçen öğrenciler arasında Arap edebiyatı ve tarih alanlarından

²⁵ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 76-85; Şâkir, *fîl'Cezîra*,38; Abdurrahîm, *Menhecû*, 76-85; Üsâme Şâkir, *Min a'lâmi'l-Asri*, 31.

gelen öğrenciler de bulunmaktadır. Bu dönemde, öğrenciler Ahmed Şâkir'in gerçekleştirdiği çalışmalardan önemli ölçüde istifade etmişlerdir.

Öğrencileri arasında özellikle iki ismi öne çıkarmak mümkündür. Bunlardan biri, Şâkir'in kardeşi Mahmûd Muhammed Şâkir'dir (ö. 1997). Kardeşi Mahmûd'un yetişmesinde Ahmed Şâkir'in büyük bir rolü ve etkisi olduğu bilinmektedir. Diğer bir öğrenci ise dayısının oğlu Abdusselâm Muhammed Hârûn'dur (ö. 1989). Ahmed Şâkir ile Hârûn arasındaki sağlam ilişki, Hârûn'un Kâhire Üniversitesi Darü'l-Ulûm Fakültesi'nde öğrenci olması ve Ahmed Şâkir'in yargıda görev yaparken başlamıştır. Hârûn, Ahmed Şâkir'i minnetle anarak, onun iyi bir yardımcı ve yol gösterici olduğunu ve tahkik ilminde örnek alınacak bir şahsiyet olduğunu belirtir. Ahmed Şâkir'in tahkik ilmini emanet olarak gördüğüne vurgu yapar ve onun benzersiz bir metod izlediğini ifade eder.²⁶

Ahmed Şâkir'in telif ve Arap kültürü kitaplarına yoğunluk vermesi nedeniyle öğrenci yetiştirmeye zaman ayıramadığı belirtilmektedir. Ancak, kitapları aracılığıyla birçok öğrenciye ulaşmış ve Mısır dışındaki birçok kişi tarafından da ilminden faydalanılmıştır. Özellikle tahkik çalışmalarına odaklanması, yazdığı kitapların kalitesi ve derinliği, onu sadece bir öğretmen değil, aynı zamanda geniş bir okuyucu kitlesi için değerli bir kaynak haline getirmiştir. Ahmed Şâkir'in eserleri, öğrencileri ve ilim talebeleri arasında geniş bir etki bırakmıştır.²⁷

2.2.4. İlmi Seyahatleri

Ahmed Şâkir, ilimle uğraşan birçok mütefekkir ve müsteşrik gibi Arap dünyasında çeşitli yolculuklar gerçekleştirmiştir. Bu seyahatler, farklı hedefler doğrultusunda yapılmıştır. Yolculukları, dinî ve siyâsî alanlarda olduğu kadar, ilmî ve gezi niteliği de taşımaktadır.²⁸

²⁶ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 100-101; Mufaddal ed-Dabî, *el-Mufeddeliyyât*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Abdüsselâm Muhammed Hârûn, (Kahire, Dârü'l-Me'ârif 1942), 8.

²⁷ Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti*, 59.

²⁸ Şâkir, *fil'Cezîra*, 47.

Ahmed Şâkir'in Sudan, Hicaz, Necd, Riyad ve Şam dışında başka ülkelere ziyaretler yaptığına dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Yapmış olduğu bu yolculuklar, çoğunlukla faydalı ilişkiler kurma ve ilmîne katkı sağlaması amacı ile yapılmıştır. Bu sebeple Ahmed Şâkir'in çevresi Mısır'ın içinden ve dışından da olmak üzere âlimler, düşünürler, edebiyatçılar ve siyasilerle tanışma ve kaynaşma fırsatını doğurmuş, çevresini zenginleşmiştir.²⁹

Ahmed Şâkir'in 11 Mart 1900'de Sudan'a yaptığı ziyareti, babasının Kadi'l-Kudât görevine tayini nedeniyle gerçekleşti. Ahmed Şâkir, henüz sekiz yaşlarındaydı.

Hicaz ve Necd bölgelerine yaptığı yolculuklar genellikle hac için veya bu bölgelerdeki ileri gelen ilim ve siyaset erbabının daveti üzerine gerçekleşti. Suudi Arabistan Kralı Abdülazîz tarafından 1949'da Hicaz'a davet edilmiş ancak kendisi bu davetten tam yedi yıl sonra Suud'u ziyaret edebilmiştir. Bu ziyaretler sırasında özel ve kamuya ait kütüphaneleri ziyaret ederek yeni kitaplar keşfetmek istemiştir. Ahmed Şâkir, bu ziyaretlerinden birinde nadir bulunan "*Zehâiru'l-Mevâris fid-Delâleti âlâ Mevâdî'il Hadîs*" adlı eserin mükemmel bir baskısını bir tüccarda gördüğünden bahsetmektedir.³⁰

Ahmed Şâkir, Medine'deki "Arif Hikmet Kütüphanesi'nde" edebiyat ve tarih kitapları ile çok nadir ve paha biçilmez eserlerin elli bir adetini incelemiştir. Medine'deki diğer bir kütüphane olan "Mahmûdiyye Kütüphanesi" Ahmed Şâkir için özel olarak açılmıştı, bu kütüphanede bulunan yüzlerce eserin ihmal edilmiş olmasına rağmen yine de buradan övgüyle bahseder. İmam-ı Şâfi'nin "*el-Umm*" isimli eserini orta boy olarak on cüz şeklinde gördüğünü ve 1232 yılında Medine muhaddisi Muhammed Âbid es-Sindî' (ö.1841) ye ait hat ile yazıldığını ifade eder.³¹

Ahmed Şâkir, Şam'a yaptığı seyahatte ise "Zâhiriyye Kütüphanesi'ne" gitmiş ve nadir bulunan el yazmalarını incelemiş, ziyareti esnasında Şam'ın önde gelen İslâm âlimlerinden Muhammed Behçet el-Baytâr (ö.1976), Halil Merdem Bek (ö.1959) ve Şam'da bulunan ilmi heyetin başkanlarıyla bir araya gelmiştir. Zâhiriyye

²⁹ Şâkir, *Yevmiyyât'ü-Âlim*, 61.

³⁰ Şâkir, *fil'Cezîra*, 55-60.

³¹ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 86.

Kütüphanesi'ne yaptığı ziyaret sırasında birçok âlim ve ilim talebesiyle buluşmuştur. Bu ziyarette bir araya geldiği âlimlerden birisi de hadis ilminde birçok eseri bulunan ve İslâm dünyasında tanınan Nâsiruddîn el-Albânî' (ö.1999) dir.³²

2.2.5. İlmî Seviyesi

Daha önce de belirtildiği gibi Ahmed Şâkir, ilim hayatına babası Muhammed Şâkir'den aldığı eğitim ile başlamıştır. İlk okumaları Beğavî ve *Nesefî* tefsirinin yanısıra *Sahih-i Müslim*, *Sünen-i Tirmizî*, *Şemâil* ve *Sahih-i Buhârî*'nin bir bölümünü içeren kitaplar üzerine almıştır. Daha sonraki süreçte ise fıkıh usûlü alanında önemli eserlerden olan *Cem'ul-Cevâmi'* ve *el-İsnevi*'nin yazdığı *Minhâc'ul-usûl* şerhi gibi önemli eserleri okuyarak eğitimine devam etmiştir. Mantık ilminde ise *Şerhu'l-Habîsî*'nin ile el-Kutbu't-Tahtânî'nin *Şerhu's-Şemsiyye'sini* ders olarak almıştır. Fıkıh alanında Hanefî fıkhnın önemli kitaplarından biri olan "*el-Hidâye*"yi okumuş, beyan ilmiyle ilgili olarak *er-Risâletü'l-Beyâniyye*'yi mütalâa etmiştir. Hadis ilmine olan büyük ilgisi ve sevgisi sebebiyle bu sahada kendisini geliştirmeye odaklanmış ve bütün vaktini hadis ilmine adanmıştır. Ezher Üniversitesi'nde ve dışında bulunan hocalardan dersler almış, özellikle Seyyid Abdullah b. İdrîs es-Senûsî, Muhammed b. el-Emîn eş-Şinkîti, Ahmed b. Şems eş-Şinkîti, Şâkir el-İrâkî, Tahir el-Cezâirî (ö.1920), Muhammed Reşid Rıza gibi âlimlerden hadis eğitimi almıştır.³³

2.2.6. Eserleri

Ahmed Şâkir, telif büyük bir önem vermiş ve tahkik üzerine birçok çalışma yapmıştır. Kendi el yazısıyla eserlerini kaleme almış, tamamladıktan sonra yayımlamıştır. Vefatının ardından İslâmî ilimler sahasında çok sayıda değerli eserler bırakarak kendisinden sonra gelecek nesillere örnek olmuştur. Telif ettiği eserlerden en önemlileri şunlardır:

1- Nizâmu't-Talâk-fi'l-İslâm: Ahmed Şâkir'in bu eseri, telif ettiği az sayıdaki kitaplardan birisidir ve özellikle İslam hukukunda talâk konusunu ele alarak, mezheplere bağlı kalmaksızın kendi içtihatlarını ortaya koymaktadır. Eser, Kur'an-ı

³² Şâkir, *fil'Cezîra*, 58-59.

³³ El-Beyyûmî, *en-Nahdatu'l-İslâmiyyetü*, 2/90-91; Abdulkaksûd, *es-Subhu's-Sâfir*, 23.

Kerim ve sahih sünnetten delillerle desteklenerek talâk konusunu detaylı bir şekilde incelemektedir. Bu kitap, İslam uleması arasında büyük tartışmalara yol açmış ve Ahmed Şâkir, ortaya koyduğu görüşlerin ve hüccetlerin doğruluğunu savunmuştur.³⁴ Ahmed Şâkir'in bu kitabına Muhammed Zâhidü'l-Kevseri tarafından 1994 yılında yayınlanan *el-İşfâk Âlâ Ahkâmi't-Talâk* isimli doksan altı sayfalık bir eserle eleştiri yapılarak cevap mahiyetinde bir kitap yayınladı.³⁵

2- Evâilu's-suhûri'l-Arabiyye: Ahmed Şâkir, "Astronomi Hesaplamalarıyla Arap Aylarının Başlangıcı" adlı eserinde, geleneksel yöntemlere alternatif olarak astronomi hesaplamalarını kullanmanın câiz olduğunu savunmaktadır.³⁶ Ezher Şeyhi Mustafa el-Merâğî, Kamerî ayların başlangıcını tespit etmek için hilâlin çıplak gözle görülmesi mümkün değilse, bu durumda ru'yet yerine bilimsel hesaplamanın gerekliliğini savunmuştur. Başlangıçta, bu öneriye Ahmed Şâkir ve babası karşı çıkarlar. Ancak bir süre sonra elde ettikleri deliller neticesinde Merâğî'nin haklı olduğu ortaya çıkmış bunun üzerine bir risâle yazıp Merâğî'nin tezini kabul ettiğini söylemiş ve ru'yetin kesinlikle bilimsel hesaplarla belirlenmesi gerektiği kanaatine varmıştır.³⁷

3- Ebhâsun fî Ahkâm: Yargı sistemi içinde yer alan hâkim ve avukatların karşılaştığı sosyal problemleri ele alan bu çalışma, Ahmed Şâkir'in eserini temel alarak hukuki ve sosyal analizler sunmaktadır.³⁸

4- El-Kitâbu ve's-Sünnetü Yecibu en Yekûna Masdara'l-Kavânîni fî Mısır: Mısırlı bir politikacı ve şair olan Abdülaziz Fehmi Paşa'nın Arapçanın latin harfleriyle yazılması gerektiği önerisine karşı kaleme almış olduğu bir eserdir. Ahmed Şâkir ise değil Arapçanın latin harfleriyle yazılmasını dile getirmek, Mısırda yapılacak

³⁴ Üsâme Şâkir, *Min A'lâmi'l-Asr*. 33.

³⁵ Ahmed Muhammed Şâkir, *Nizâmü't-Talâk fi'l-İslâm*, (Mısır, Matba'atü'n-Nahda), 3-4; el-Mâdî, *Besâir*, 34; Abdulsûd, *es-Subhu's -Sâfir*, 27; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Muellifîn*, 1/284.

³⁶ Abdulsûd, *es-Subhu's -Sâfir*, 29.

³⁷ Naci Yalçınkaya, *20. Yüzyıl Başlarında İslâm Hukukunda Talâk(boşama) Tartışmaları Ahmed Muhammed Şâkir ve Zâhid el-Kevseri Örneği*, (Çorum, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 9.

³⁸ Abdulsûd, *es-Subhu's -Sâfir*, 30.

kanunların Kur'an ve sünnet esas alınarak yapılması gerektiğini yönünde vermiş olduğu konferansları içeren bir kitaptır.³⁹

5- Es-Sem'u vet-Tâ'atü: Risale şeklinde yazılmıştır. İslam idâresinin nasıl olması gerektiği ve usûlu ile ilgili konuları ele alır.

6- Kelimetü'l-Fasl fî Katli Müdminî'l-Hamr: Ahmed İbni Hanbel'in "Müsned" isimli eserinde bulunan içki içmeyi düşkün kimselerin öldürülmesi ile ilgili hadisin yetmiş sekiz sayfalık eserinde etraflıca tahkikini yapmaktadır.

7- Kelimetü'l Hakk: Bu eserinde de Kur'an'ın yalanlanması konusunda yapılan cüretler, kadının yargı alanına atanması, cuma namazı ve yabancı okullar, çok eşlilik cehâlet ve edepsizlik, Müslümanların kiliselerde yapılan ayinlere katılması, Hz. Aişe'nin yaşının tahkiki, kadına dokunma ve bununla abdestin bozulması gibi buna benzer yaklaşık yirminin üzerinde birçok meseleye ele almaktadır.⁴⁰

8- Eş-şer'u ve'l-Lüğa: Bu eserinde Arapçanın latin harfleri ile yazılmasını öneren Abdülaziz Fehmi Paşa'ya reddiye olarak ele almıştır.⁴¹

Bunun yanında Ulûmü'l Kur'an, Hadis ve Hadis ilimleri, Fıkıh ve Fıkıh Usûlü, Akîde, Arap Dili ve Edebiyatı ile Siyer ve Terâcim, Ensâb ile ilgili ve ilmi reddiyeler ve gazete makaleleri olmak üzere birçok konu ve alanla ilgili onlarca eser meydana getirdi.

2.2.6.1. Tefsir ve Tecvid İlmine Dair Eserler

1. Tefsîru't-Taberî: Ahmed Şâkir, Taberî'yi inceleyip, hadislerin tahririni yaparak isnadlarını incelemiştir. Kardeşi Mahmud Şâkir ise, kitabın tahkikini yaparak yorumlarda bulunmuş ve fihristini tamamlamıştır. Ahmed Şâkir, hadis tahrirlerini yaptıktan sonra Ebî Ca'fer'in isnatlarıyla bazı kişileri cerh ve ta'dil yönünden ele almıştır. Ahmed Şâkir'in bu çalışması tefsirin ilk sekiz cüzünü kapsamaktadır.

³⁹ Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Kitâbu ves 'Sünnetü*, (Kâhire: Dârü'l-Kütübü's-Selefiyye, 1986), 11.

⁴⁰ Ahmed Muhammed Şâkir, *Kelimetü'l Hak*, (Kâhire: Mektebetü's-Sünne, t.y), 315-316.

⁴¹ Abdulkaksûd, *es-Subhu's -Sâfir*, 27-44; el-Mâdî, *Besâir*, 29.

2. Umdetu't-Tefsîr ani'l-Hâfız İbn Kesîr: Ahmed Şâkir, İbn Kesîr'in tefsirinin kıymetini anlamış ve gördüğü tefsirler arasında Taberî tefsirinden sonra en iyi, en doğru ve en özenli tefsir olduğunu söylemiştir. Üzerine düşünüp ve birçok istişareler yaptıktan sonra onu muhtasar olarak çalışmıştır.

3. Tefsîru'l-Celâleyn: Kardeşi Ali Muhammed Şâkir ile metnin tahkiki ve tashihini yapmıştır.

4. Cami'u'l-Beyân fî-Tefsîri'l-Kurân: İmâm Muîniddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdullah el-Îcî es-Safevî eş-Şâfî'ye ait olan bu tefsir ilk olarak Hindistan'da basıldı. Daha sonra Mısır'da Hicaz Matbaasında 1936 yılında üç cüz olarak basımı yapıldı. Tashîhini Muhammed Hamîd el-Fıkî yaptı. Ahmed Şâkir ise üçüncü cildini kontrol edip gözden geçirmiştir.⁴²

5. Hidâyetü'l Müstefîd fî Ahkâmi't-Tecvîd: Ebî Rîme'ye ait olan bu eser sual ve cevap şeklinde muhtasar bir şekilde ve tecvid ilminin çoğu bilgilerini içerir nitelikte hazırlanmış bir risaledir. Ahmed Şâkir, tashîhini ve harekelemesini yapmıştır.

6. Muncidu'l-Mukriîn ve Murşidu't-Tâlibîn: Muhammed b. Muhammed el-Cezerî'ye ait olan bu eser, yedi fasıldan oluşur. Ahmed Şâkir, tashih ve tahkikini yaptı. Kitap 1931 yılında yayınlanmıştır.

2.2.6.2. Hadis ve Hadis Usûlü Alanındaki Eserleri

1. Ahmed b. Hanbel'in Müsnedi: Ahmed Şâkir, bu büyük eserin neşrini 1946 yılında ortaya çıkarmaya başladı. Bu çalışma için çok büyük gayretler sarf etti. Hâfız Zehebî'nin, bu büyük divanı tertip edecek, mükerrer hadisleri kaldıracak, tahrif olanı ıslah edecek, içindeki birçok ricalin durumunu açıklayacak, mürseline dikkat çekecek ve eksiklikleri tamam edecek bir kişi temenni ettiği söylenir. Ahmed Şâkir, zabt, tahkik, şerh ve hadislerin tahricine büyük bir ihtimam göstererek Zehebî'nin

⁴² Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti*, 66-71.

temennisini gerçekleştirmiş, sonra da bu esere özel bir fihrist ekleyerek on yedi cild yayınlamıştır.⁴³

2. Camiu't-Tirmizî: Müellif bu kitaba Fıkhü'l-Hadis ve metinlerini toplamıştır. Hadisleri ve yöntemlerini her bapta aktardıktan sonra fıkıhçıların meselelerdeki fikhî ihtilaflarını da zikreder. Meseleye muteariz olan hadisi zikreder. Ahmed Şâkir, bu kitaba dopdolu bir önsöz yazarak içeriğinde kitap tashihiyle ilgili bilgiler aktarmış ve alfabetik fihrist oluşturmuştur.⁴⁴

3. Sahîh-i İbn Hibbân: Kitap bu isimle şöhet bulsada, Ahmed Şâkir'in tercih ettiği isim, müellifin koymuş olduğu isim olan "*el-Müsnedü's-Sahîh alâ et-Tekâsîmi ve'l-Envâi min Ğayri Vucûdi Kat'in Fî Senedihâ, ve'la Subûte Cerhin fî Nâkilîha*" dır. Şâkir, kitabın nefis, kıymeti yüksek, faydası çok büyük, müellifi tarafından dikkatle hazırlanmış, rical ve isnadları tahkik edilmiş, hadislerin nas ve isnadlarında illetler incelenmiş, kendi şartına göre seçmiş olduğu her hadisin sıhhati tevsik edilmiş bir kitap olarak görür. Ahmed Şâkir, kitapta beşer hataları dışında eksik bırakılan bir şeyin olmadığını belirtir.

4. Muhtasar Sünen Ebî Dâvûd Li'l-Hâfız el-Münzirî ve Me'âlim es-Sünen Li Ebî Süleymân el-Hattâbî ve İmâm İbn Kayyım el-Cevziyye: Ahmed Şâkir, Muhammed Hamîd el-Fıkî ile bunun üç cildini tahkik etmiştir.

5. Sahih-i Buhârî bi-Şerhi'l-Kirmânî: Ahmed Şâkir, sadece ikinci cildini tashih etti.

6. El-Erba'üne en-Nevevî: Ahmed Şâkir, bu kitaba tashih ve tahkik yapmıştır.

7. Es-Sem'u ve't-Tâ'atü: Küçük bir cüzdür. Ahmed Şâkir, İbn Ömer'in vacip ve haram olan Ülü'l-Emr'e itaat hakkındaki merfû bir hadisi anlatmaktadır.

⁴³ Umar Hasen el-Keyyâm, *Mahmûd Muhammed Şâkir er-Raculü ve'l-Menhecü*, (Ammân, Dâr el-Beşîr 1997), 35-36; Hammâd el-Akl, *Cemhertü*, 72-73.

⁴⁴ Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti*, 76-77; el-Mâdî, *Besâir*, 29; Abdülaziz el-Akl, *Ârâuhü'l-Fikhiyye*, 68-75.

8. El-Umde fi'l-Ahkâm: Hâfız Abdülganî el-Makdisî'ye ait olan bu kitap Buhârî ve Müslim'in tahririnde ittifak ettikleri hadisleri zikreder. Müellif bu eserde beş yüzden fazla hadis toplamış ve onları baplara ayırmıştır.

9. Câmiu'l-Ulûm-i ve'l-Hikem Li- İbn Receb el-Hanbelî: Tashih edilerek bu kitabın basılmasının sünnete hizmet olacağını düşünen Ahmed Şâkir, gerekli tashih ve yorumlardan sonra basımını yaptırmıştır.

10. Hükkâm el-Ahkâm Şarhu Umdatü'l-Ahkâm Li -İbn Dakîk el-Îyd: Abdülganî el-Makdisî'nin Umdetü'l-Ahkâm adlı eserinin şerhidir. Ahmed Şâkir kitaba bir önsöz yazarak tashih etmiş, Muhammed Hâmid el-Fıkî de tahkîkini yapmıştır.

11. Nüzhetü'n-Nazar Şerhu Nuhbetü'l-Fiker Li'l-Hâfız İbn Hacer el-Askalânî: Ahmed Şâkir, metnin tahkik etmiş ve 1954 yılında ilk baskısı yapılmıştır.

12. Kitâbü'l-Harâc: Yahya b. Âdem el-Kureşî'nin bu eseri, Ahmed Şâkir tarafından tashihi, fihristi, şerhi ve tahkiki yapılmıştır.

13. Şerhu Efîyyetü's-Suyûtî fî İlmi'l-Hadîs: Ahmed Şâkir, Elfiyye'ye yaptığı yorumda, aslında şerh yapmak istemediğini fakat bazı konuların uzaması nedeniyle şerhten daha fazlasının ortaya çıktığını belirtmektedir.

14. El-Bâ'isü'l-Hasîs Şerhu İhtisâr-i Ulûmu'l-Hadîs: Ahmed Şâkir, tashih, tahlil ve şerhle beraber, bazı hadis ıstılahlarındaki ince meseleleri tahkik ederek ortaya bu eseri çıkarmış ve “el-Bâ'isü'l-Hasîs” diye isimlendirmiştir.⁴⁵

16. Zabt'ü ve Tashîh Elfiyyet el-İrâkî: Kitabı tashîh edip metnin harekelerini koydu ve ilk baskısı 1954 yılında yapıldı.

⁴⁵ Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti*, 79-87; Abdülaziz el-Akl, *Ârâuhü'l-Fikhiyye*, 77-85.

15. Et-Tahkîk fî Ehâdîsi el-Hilâf li-İbni'l-Cevzî: Ahmed Şâkir, mezhepler arasındaki ihtilaflı meseleleri ilgili telif edilen en önemli kitaplardan biri olduğunu söyler. Ahmed Şâkir, birinci cildini tahkik etti.⁴⁶

2.2.6.3. Fıkıh ve Fıkıh Usûlüne Dair Eserleri

1. el-Muhalla: İbn Hazm'ın Zâhirî fikhına ait bu eserini tashih etmiş, üzerine yorumlar yapmış, bazı hadislerinde tahricini ve yorumunu yapmıştır. Ahmed Şâkir, bu eserin altı cüzünün tahkikini tamamlamıştır.

2. Er-Ravdu'l-Murabba': Buhûti'ye ait bu eser Ebî'n-Necâ'nın *Zâdü'l-Müstenki'* şerhidir. Hanbeli mezhebine ait fıkıh kitabıdır. Tashihini yapmıştır.

3. Ehsarü'l-Muhteserât Fî Fıkhi İmâm Ahmed: Kitabın tashih ve kontrolünü kardeşi Ali Muhammed Şâkir ile yaptı.

4. Muhtasar el-Mükni' fî Fıkhi İmâm Ahmed li'l-Hacâvî: Ahmed Şâkir, bu kitabın da tashih ve kontrolünü kardeşi Ali Muhammed Şâkir ile yaptı.

5. Er-Risâle: Fıkıh usûlu alanında telif edilen ilk eser olan İmâm Şâfiî'nin er-Risâlesi Ahmed Şâkir'in neşrettiği ilk kitaptır. Er-Risâle'nin Ahmed Şâkir'in tahkikiyle ortaya çıkması Arap ilmî neşrinde tamamıyla yeni bir merhale başlatmıştır. Ahmed Şâkir, er-Risâleyi nüshalar arasında olan farklılıklara dikkat çekerek tahkikinde en doğru ve en güçlü metodu kullanmıştır.

6. Cimâu'l-İlm: Şâfiî'nin bu eseri yaşadığı dönemde kendisi ile bazı ilim sahipleri arasında cereyan eden münâzaraları anlatmaktadır. Münâzaların ana teması, istidlâl usûlu, başka bir söylemle bazı fıkıh usûlu meseleleri çerçevesinde ve daha çok haberle delil getirme etrafında cereyan eden cedeller, icmâ'nın hücciyeti ve hakikatı ile emir ve nehiy konularını içermektedir. Ahmed Şâkir, kitabın neşrindeki metodundan ve bu

⁴⁶ Hammâd el-Akl, 87-89; el-Mâdî, *Besâir*, 25-26.

kitabı yaptığı dört fihristten bahsetmektedir. Bu fihristler; kitabın konuları, Kur'an ayetleri, a'lâm ve yer fihristleridir.

7. El-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm: İbn Hazm'a ait bu eser fıkıh usûlü alanında büyük bir öneme sahiptir. Bu denli önemli bir eseri yayınlamak için Ahmed Şâkir titiz ve yoğun çalışmalar yapmış ve metnini tahkik ederek, dört cilde tamamlanmıştır.⁴⁷

Ahmed Şâkir, fıkıh ve fıkıh usûlüne dair bu eserlerinin yanısıra birçok kitabı da İslam dünyasına kazandırmıştır. Bunlardan bazıları; *Risâletün fî-Şuruti's-Sala* li-Muammed b. Abdülvehhâb, *Evâilü Şuhûri'l-Arabiyye Hel Yecûzü Şer'an İsbâtuhâ bil-Hisâbi'l-Felekî*, *Er-Ravdatü'n-Nediyye Şerh'u-Dürer el-Behiyye* Li'l-Allâme Sıddîk Hasen Hân, *el-Meshu Alâ'l-Cevrebeyn* Li'l-Allâme Muhammed Cemâlüddîn el-Kâsimî, *Ebhâsün fî-Ahkâm(fıkıh, Yargı ve Kânun)*, *İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm, Usûlü's-Selâs ve Edilletuhâ*, *Fetvâ fî İbtâli Vakfî'l-Cenfî ve'l-İsm*, *Er-Ravdatu'n-Nediyye Şerhu'd-Düreri'l-Behiyye*, *Kavâidu'l-Usûl ve Mekâidu'l-Fusûl*'dür.⁴⁸

2.2.6.4. Akîde ve Kelam ile İlgili Tahkik Ettiği Eserler

Kitâbü't-Tevhîd Ellezî Huve Hakkullâhi Ala'l-Abîd Li-Şeyhi'l-İslâm Muhammed b. Abdülvehhâb, *el-Usûlu's-Selâse ve-Edilletühâ* Li-Şeyhi'l-İslâm Muhammed b. Abdülvehhâb, *el-Kavâ'idü'l-Arba'a* Li-Şeyhi'l-İslâm Muhammed b. Abdülvehhâb, *el-Akîdetü'l-Vâsıtiyye* Li-Şeyhil-İslâm İbn Teymiyye, *el-Münâzaratü fî'l-Akîdeti el-Vâsıtiyye Beyne Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye ve Ulemâu Asrihi*, *Lam'atü'l-İ'tikâd el-Hâdî ilâ Sebîli'r-Reşâd* Li'l-İmâm İbn Kudâme el-Makdisî, *et-Tedmürîyye* Li-Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye, *el-Fetvâ el-Hameviyye el-Kübra* Li-Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye, *Akîdetü-Ehli's-Sünne ve'l-Cemâ'a* Li'l-Hâfız Ebi'l-Ferac b. el-Cevziyye, *Şerhu-Akîdetü't-Tahâviyye* li'İbn Ebi'l-İzz, *el-Kitâbü ve's-Sunnetu Yecibu en-Yekûne Masdar el-Kevânîne fî Misr. Lemhatu'l-İ'tikâd*. Ahmed Şâkir'in akîde ve kelamla ilgili üzerine çalıştığı eserlerdir.⁴⁹

⁴⁷ Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti*, 87-97; el-Mâdî, *Besâir*, 31; Abdülaziz el-Akl, *Ârâuhü'l-Fikhiyye*, 88-95.

⁴⁸ Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti*, 98-101.

⁴⁹ Hammâd el-Akl, 101-107; Abdülaziz el-Akl, *Ârâuhü'l-Fikhiyye*, 100-106.

2.2.6.5. Dil ve Edebiyat Sahasındaki Neşrettiği Eserler

Bu sahada üzerine çalıştığı eserler ise: *Eş-Şi'r ve 'ş-Şuarâ* li-İbn Kuteybe, *Islâhu'l-Mantık* Li-İbn's-Sekât, *el-Mufaddaliyyât* Li'l-Mufaddal ed-Dabî, *el-Asma'iyyât* li'l-Asma'î, *Lübâbu'l-Âdâb* li'l-Emîr Üsâme b. Münkiz, *el-Mu'arreb* li'l-Cevâleykî, *el-Kâmil fi'l-Lügati ve'l-Edebi* li'l-Mebred'dir.

2.2.6.6. Siyer ve Terâcim ile İlgili Eserleri

Bu alanda ele aldığı eserler, Cevâmiu's-Sîra li İbn Hazm, Tercimetü'l-İmâm Ahmed mil-Târihi'l-İslâm li'z-Zehebî, Tercimetü Şeyh Muhammed Şâkir'dir.

2.2.6.7. Ensâb ile İlgili Eserleri

Ahmed Şâkir'in Ensâb ile ilgili iki eseri bulunmaktadır. Bunlar; İbn Hazm'ın *Cemhert'ü-Ensâbi'l-Arab* ile Zübeyr'i'nin *Kitâbü Nesebi Kureyş* isimli eserlerdir.

2.2.7. İlmi Reddiyeleri ve Gazete Makaleleri

1. Eş-Şer'u ve'l-Luga: Ahmed Şâkir, bu risalesinde İslam hukukuna olan düşmanlığı ve onu alaya alma amacı güden, Arap harflerinin latin harfleriyle yazılması yönünde, Ahmed Şâkir'in tabiriyle akılsızca bir öneride bulunan Abdülazîz Fehmi Paşa'ya cevap niteliğinde ele alınmıştır. İlk baskısı 1945 yılında yapılmıştır.

2. Beynî ve Beyne's-Şeyh Hâmid el-Fıkî: Ahmed Şâkir, bu risalesinde Hâmid el-Fıkî ile aralarında geçen ihtilaf sebeplerini şerh etmiştir.

3. Te'likâtün fi Ebhâsin Dakîkatin Alâ Dâireti'l-Me'ârîfi'l-İslâmiyye: Bu Ansiklopedi birçok oryantalist tarafından ele alınmıştır. İçindeki maddeler alfabetik sıraya göre tertip edilmiştir. Çeşitli ilim dallarını içine almaktadır. Ahmed Şâkir, kitabın sonunda müsteşriklerin şüphelerine karşı önemli yorumlarda bulunmaktadır.

4. Makâlât Ahmed Şâkir fi's-suhufi vel-Mecellât (Ahmed Şâkir'in Gazete ve Dergilerdeki Makaleleri): Ahmed Şâkir 1911 yılından, vefatına kadar olan dönem

içerisinde gazete ve dergilere çok önem vermiştir. *Mecelletü el-Hüdâ en-Nebevî*'ye birçok makale yazmıştır. Bu makalelerinden bazıları vefatından sonra *Kelimetü'l-Hak* başlığıyla kitap olarak yayınlanmıştır.

Ahmed Şâkir'in yazı yazdığı gazetelere gelince; el-Mueyyed, el-Ahrâm, el-Makattam, el-Belâğ el-Yevmî ve el-Vafd el-Mısırî gibi gazetelerdir.

Dergiler ise; el-Muktataf, er-Risâle, es-Sekâfe, el-Kitâb, ez-Zehrâ, el-Feth ve el-Menâr'dır.⁵⁰

2.2.8. Tahkik ve Telif Etmeyi Temenni Ettiği Eserler

Tahkik Etmeyi Temenni Ettiği Eserler

1. Tefsîr İbn Kesîr: İmâdüddin İbn Kesîr'e ait bu eseri, ilmi, tahkik edilmiş ve sağlam bir şekilde yapmak istediğini dile getirmiştir. Orta derecede bir okuyucunun aradığını bulabilmesi için muhtasar bir şekilde yapmak istediği bu çalışmaya ömrü iktifa etmemiştir.

2. El-Bahrü'l-Muhît: Ebî Hayyân en-Nahvî'ye ait bu eser için Ebu'l-Vefâ eş-Şerkâvî'ye gittiğini ve Bahrü'l-Muhît tefsirinin basımı konusunda kendisiyle konuşup durumu kendisine aktardığını belirtir.⁵¹

3. Tehzîbü'l-Kemâl: Hafız el-Mezzî'ye ait bu eserin basılmasına muvaffak olmayı dilemiş, Kütüb-i Sitte de ve diğer sünnet kitaplarındaki bütün râvilerin rivâyet yerlerini beyan etme yönündeki arzusunu dile getirmiştir.

⁵⁰ Hammâd el-Akl, *Cemhertü Makalâti*, 108-120; el-Mâdî, *Besâir*; Abdülaziz el-Akl, *Ârâuhü'l-Fikhiyye*, 106-117.

⁵¹ Abdurrahîm, *fî- Tahkikin 'Nusûs*, 134; Şâkir, *Yevmiyyâtü-Âlim*, 272.

4. Zehâirü'l-Mevârîs fid'Delâlet ala Mevâdî' el-Ehâdîs; Bu eser Abdülgani b. İsmâil en-Nablusi'ye aittir. *Sahîh-i İbn Huzeyme, Cemhert Eş'âri'l-Arab*, Muhtârât İbn Şecerî.

Telif Etmeyi Temenni Ettiği Eserler

1. Tefsîr Âyât el-Ahkâm: Bu konuda çalışma yapmayı çok istemiş olsa da meşguliyetlerinin kendisini bu konuda çalışma yapmaktan alıkoyduğunu üzümlerek belirtir.

2. Sîretü'l-Emîr Üsâme b. Münkiz: Ahmed Şâkir, Üsâme b. Münkiz'in tahkikinin önsözüne, daha geniş kapsamlı bir çalışma yapmak istediğini ifade ederken ailesini ve çalışmalarını etkileyecek bir durumun ortaya çıktığını belirtir.

3. Sîret İmâm eş-Şâfiî, Ulûmul Hadîs ve Tahkîk Mesâil el-İstılâh ve Kavâ'id et-Tashîh telif etmek istediği diğer eserlerdir.⁵²

2.2.9. Âlimlerin Ahmed Muhammed Şâkir'e Övgüleri

Ahmed Şâkir, geniş bir bilgi birikimine sahip önemli bir âlim olarak bilinmektedir. Hadis, fıkıh, tahkik ve eleştiri alanlarında uzmanlaşmış, bu sayede çok yönlü bir ilim adamı olmuştur. Yapmış olduğu eserler ve yapmış olduğu tahkik çalışmalarıyla büyük bir övgüye mazhar olmuştur. Bu övgülere örnek verecek olursak; öncelikle kardeşi Mahmud Muhammed Şâkir, Ahmed Şâkir'in hadis usulü ilmini ayrıntılarıyla öğrendiğini ve özümlediğini, seçkin ilim insanlarından birisi olduğunu belirtir. Oğlu Üsâme Ahmed Şâkir'in, babası ile ilgili ifadeleri, onun ilmi şahsiyeti hakkında bize önemli bilgiler vermektedir:

“Babam, çileli ve ilme adanmış bir hayatta yıllarını hadis edebiyatına katkı sağlamakla geçirdi ve devlet memurluğu görevine rağmen bu çabalarını terk etmedi. Görev hayatı boyunca bir taraftan da kitap yazmaktan ve yayımlamaktan geri durmadı. Çeşitli dergilerde makaleleri yayımlayarak sekülerizmi ve bu hayat tarzından kaynaklanan

⁵² El-Emîr Üsâme b. Münkiz, *Lübâbü'l-Âdâb*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, (Kahire, Matbaatü'r-Rahmâniyye 1935), 32; Abdurrahîm, *fî- Tahkikin' Nusûs*, 134-137.

ahlâkî, kanuni, kültürel ve siyasal çözümleri, genelde şer'î ölçüler çerçevesinde tenkit etmekten geri kalmadı. Onun fikirleri ve fetvaları, Müslümanların kendi özlere dönmeleri için bir nevi ikaz mahiyeti taşımaktadır.”⁵³

Abdulvehhâb Azzâm onu tarif etmeye gerek olmadığını, ortaya koymuş eserler ve yapmış olduğu faydalı yayınlardan bilindiğini, büyük bir muhakkik olduğunu ve keskin bir zekaya sahip olduğunu söyler.

Muhammed Hâmid el-Fıkî ise onun muhakkik, âlim, müctehid ve Mısır'ın muhaddisi olduğunu ve özellikle Hint ve Hicaz gibi bölgelerde onun görüşüne değeri veren insanlar tanıdığını, Ahmed Şâkir'in yazdığı eserlere güven duyduklarını ve sabırsızlıkla beklediklerini dile getirir.

Abdurrahmân el-Muallimî el-Yemânî (ö.1966) Ahmed Şâkir için asrın muhakkiki, allâme ifadelerini kullanırken, ona hitaben yazdığı bir mektupta “Uzun zamandır zat-ı âlînizle tanışmayı arzulayıp ilminizden faydalanmak istiyorum” diyerek övgüde bulunmuştur.

Abdûlmü'tâl es-Saîdî (ö.1966) ise Ahmed Şâkir'in *Nizâmut't-Talâk fi'l-İslâm* isimli kitabını övdükten sonra onun için müctehid âlim ve şer'i mahkeme yargıcı diye hitap eder.

Muhammed Behçet el-Baytâr (ö.1976) Ahmed Şâkir'i överken ünlü muhaddis ve allâme diye isimlendirir. El-Baytâr Ahmed Şâkir'e yazdığı bir mektupta “Siz hocaların en büyüğü olmanıza rağmen tevazunuz beni utandırmaktadır. Biz sizin öğrenciniz ve müridiniz sayılırız” der.⁵⁴

Hayreddîn Ziriklî (ö.1976) de “*Mısır da hadis ilminde onun gibisi gelmedi*” diyerek övgüsünü dile getirir.

Abdusselâm Muhammed Hârûn (ö.1989) Ahmed Şâkir için şu övgülerde bulunur; “Yaşadığı dönemde hadis ehlinin imamıydı. Bu söz herhangi birisinin söylediği bir

⁵³ Üsâme Şâkir, *Min A'lâmi'l-Asr*, 33.

⁵⁴ Abdurrahîm, *fi-Tahkîkin 'Nusûs*, 94-96.

iddia değildir. Aynı zamanda bu sözler bir dostluğu pekiştirmek için söylenen sözler de değildir. Bilakis bu sözler Şâkir ile uzunca zaman geçirmiş, faziletlerini bilen, ilmi ve ameli hayatını araştıran birinin sözleridir.”

Abdulfettâh Ebû Gudde (ö.1997); “Allâme, muhaddis, fâkih, edîb, lûgatçi, muhakkık, yargıç, telif ve tahkikleri ile bilinen bir âlim” olarak Ahmed Şâkir’i vasıflandırır.

Nâsıruddîn el-Albânî (ö.1999); “*Muhaddis ve kadı*” diye vasıflar.⁵⁵

Bahsi geçen âlimlerin yanısıra Beşşâr Avvâd ve Salih b. Fevzân gibi başka âlimlerde kendisinden övgü ile bahseder.⁵⁶

Muhammed Receb Beyyûmî'nin ifadesine göre, Ahmed Şâkir sadece ilimde değil, aynı zamanda edebiyatta da etkili bir isimdir. Edebiyat alanındaki başarıları, onun sadece ilmi değil, aynı zamanda kültürel bir birikime sahip olduğunu gösterir. Ahmed Şâkir, hadis, fıkıh, tahkik ve eleştiri gibi çeşitli alanlarda çalışmış ve bu alanlarda bir dizi önemli eser ortaya koymuştur. Tahkik, neşir, te'lif ve araştırma gibi faaliyetlerle ilgilenerek geniş bir bilgi yelpazesi oluşturmuştur diyerek Ahmed Şâkir'in ilminin çok yönlülüğüne ve geniş perspektifine vurgu yapar. Beyyûmî'nin bu değerlendirmesi, Ahmed Şâkir'in Mısır'ın ileri gelen edebiyatçılarından biri olarak kabul edilmesine temel oluşturur.⁵⁷

Halil Merdem Bey, Ahmed Şâkir'in ilmi ile âmil olduğunu, ömrünü Nebvî hadisler alanında çalışıp eserler meydana getirerek geçiren bir kişi olduğunu ifade eder. Abdulrahman el-Muallimi el-Yemani, Ahmed Şâkir'i "Asrın muhakkiki" olarak niteler ve onun övgüye değer bir âlim olduğuna işaret eder.

Muhakkık es-Seyyid Ahmed Sakr, Ahmed Şâkir'in sağduyulu ve derin bir düşünceye sahip olduğunu, ilmî imtiyaza hâiz birçok kitap yayınladığını ve bunları elde etmek için çok gayret ve vakit harcadığını ifade eder.⁵⁸

⁵⁵ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 97-98.

⁵⁶ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 99.

⁵⁷ Şâkir, *fil 'Cezîra*, 17.

⁵⁸ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 94-98.

Şuayp Arnavut ise Ahmed Şâkir'in, büyük bir âlim ve muhaddis olduğunu, çağdaş hadisçiler içinde Rasûlullâh'ın hadisini rivâyet ve dirâyet olarak bilmede ona kimsenin yaklaşmadığını söyler. Arnavut, Ahmed Şâkir'in nebevî hadîsi yirminci yüz yılda neşredenlerin öncüsü sayıldığını ve bu minval üzere yaptığı tahkik çalışmalarını da dile getirir. Ayrıca hadis ilmiyle iştigal eden herkesin ondan istifade ettiğini belirtir.

Mahmut Tanâhî (ö.1999) ise, Ahmed Şâkir'in, yaşadığı asrın muhaddisi olduğunu ve İmâm Şâfiî'nin *er-Risâle* isimli eserine yaptığı tahkikle Arap kültürünün neşredilmesinin temelleri atan kişi olduğunu vurgular.

Ömer el-Kıyâm'da Ahmed Şâkir'in hadis ilmiyle ilgilenenlerin önde gelenlerinden biri olduğunu ve bu uğurda engebeli bir yolu takip ettiğini, en önemli eserlerden el-Müsned, Sünen-i Tirmizî, Sahîh-i İbn Hibbân, el-Muhallâ, er-Risâle ve başka hadis tasnifleriyle ilgili birçok çalışmaya muvaffak olduğunu söyler. Sünnetin ve tahkik ilminin yayılmasında çabasının olduğu ve gayretler gösterdiğini ancak ömrü yetmediği için tamamlayamadığını belirtir.

Mahmut Arnavut ise, Ahmed Şâkir'in; Allâme, edîb, fakîh, muhaddis, büyük bir muhakkik ve Hicri 14. yüz yılın en bariz hadis âlimlerinden biri olduğunu belirtirken, bunun sadece Mısır'ı değil bütün İslam ülkelerini kapsadığına vurgu yapar. Arnavut, Ahmed Şâkir'in modern zamanda Mısır'da çağdaş ilmî kalkınmanın adamlarından biri olduğunu sözlerine ekler.

Abdülkadir Arnavut ise modern Mısır'da Ahmed Şâkir'in seviyesinde bir hadis âlimin bilinmediğini söylemiştir.⁵⁹

⁵⁹ Abdüssemî el-Enîs, (2008). *El-Allâme el-Muhaddis eş-Şeyh Ahmed Muhammed Şâkir ve Eseruhu fî'n-Nahdati'l-Hadisiyye el-Muâsıra*, Mecellet Kıtâ' Usûlu'd-Dîn Mecelle İlmiyye Muhakkeme, 63/2667-2668.

3. AHMED MUHAMMED ŞÂKİR'İN HADİSÇİLİĞİ

3.1. Hadis İlmine Başlaması

Ahmed Şâkir, çocukluk çağında ilim talep etmeye başladığında, edebiyat ve şiire ilgi duyan biriydi. Bu dönemde, Abdusselâm el-Fıkî gibi edebiyatçılarla bir araya gelme fırsatı olmuştu. Abdusselâm el-Fıkî, Ahmed Şâkir ve kardeşi Ali'yi edebiyat alanında ilerlemeleri için teşvik etti ve onlara öğütlerde bulundu. Bu yönlendirmenin ardından Ahmed Şâkir, uzun bir süre temel edebiyat kitaplarını okuyarak, bu alanda ilerlemeyi amaçlamıştı. Belli bir eğitim sürecinden sonra Abdusselâm el-Fıkî, öğrencilerinin edebiyatla ilgili seviyelerini ölçmek amacıyla bir sınav düzenledi. Bu sınavda, Ahmed Şâkir ve kardeşi Ali'den birer şiir yazmalarını istedi. Kardeşi Ali uzun beyitler yazarken, Ahmed Şâkir beklentilerin aksine sadece bir satır şiir yazabildi. Bu durum, Ahmed Şâkir'in edebiyata olan ilgisinin azalmasına ve hadis ilmine yönelmesine sebep oldu. Ahmed Şâkir, 1909'dan vefat yılına kadar (1958) olan 49 yıllık süreçte hadis ilmiyle uğraşması, onun hadis ilmindeki kariyerini şekillendirdi. Ancak tamamen edebiyattan kopmadı. Eski ve yeni edebiyat eserlerini ve edebiyat alanındaki te'lif ve tercüme kitaplarını okumaya devam etti. Daha sonraları da edebiyatla ilgili çalışmalar ortaya koymaya devam etti ve tahkik ve şerhini yaptığı eserler aracılığıyla edebiyata dair bilinen “*Mufaddaliyyât, Lübbü'l-Âdâb, eş-Şi'r ve 'ş-Şu'arâ ve Mu'arrab*” gibi pek çok eseri yazarak yayımlamıştır.⁶⁰

3.2. Hadis İlmindeki Yeri

Ahmed Şâkir'in hadis ilmine olan büyük özverisi ve hizmeti gerçekten takdire değerdir. Hayatının her alanında hadis ilmiyle meşgul olması, onun ne kadar büyük bir tutkuyla bu alana bağlı olduğunu gösterir. Derin bilgisi sayesinde fıkıh, fetva ve yargı konularında da başarılı bir şekilde faaliyet göstermiş olması, onun hadis ilmindeki yetkinliğini pekiştirmiştir. Sunduğu katkılar, sağlam bir etik anlayışı ve ilkelere bağlılığıyla şekillenmiştir, bu da onun çalışmalarının güvenilirliğini artırmıştır.

⁶⁰ Şâkir, *fil'Cezîra*, 34-35.

Ayrıca, doğru ve hakikati savunmaktan çekinmemesi ve ilmi sorumluluğunu yerine getirme konusundaki kararlılığı, onun karakterinin önemli bir parçasını oluşturmuştur.

Muhammed Hâmid el-Fıkî, Ahmed Şâkir'in hadis ilmine olan derin istek ve arzusuna vurgu yaparak özellikle Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i için gerçekleştirdiği tahkik çalışmasını övgüyle anmaktadır. Ahmed Şâkir'in hadis ilmiyle ilgili olarak yazılı ve basılı birçok eseri topladığını ve bu nedenle İslam ülkelerinde ender rastlanan geniş bir kütüphaneye sahip olduğunu ifade etmektedir. Ahmed Şâkir'in sabırlı bir şekilde ilimle meşgul olduğu, güçlü bir hafızaya sahip olduğu ve kitap seçiminde ince bir zevke sahip olduğu belirtilmiştir. Kendisinin akla ve nakle itibar ettiği, başkalarının görüşlerini kabul ederken orijinal düşünce üretebilen bir kişiliğe sahip olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, hadis kitaplarını tahkik ederek bu eserlerin canlandırılmasına önemli katkılarda bulunduğu belirtilmiştir.⁶¹

Ahmed Şâkir'in hadis ilmine yaptığı katkılar, sadece Mısır'da değil, bütün İslam dünyasında ün kazanmasına ve takdir görmesine neden olmuştur. Bu duruma dair en belirgin örneklerden biri, dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki'nin Ahmed Şâkir'e yazdığı mektupta açıkça görülmektedir. 25 Temmuz 1950 tarihinde yazılan bu mektupta Ahmet Hamdi Akseki, Ahmed Şâkir'in katkılarına vurgu yaparak şunları ifade etmiştir. (Ek: 14)

“Fazilet sahibi, kıymetli üstat Şeyh Ahmed Muhammed Şâkir hazretleri (Allah kendisini muhafaza buyursun).

Allah Teâlâ'nın selâmı ve bereketinin üzerinize olmasını, ayrıca sıhhat ve âfiyette daim olmanızı temenni ederim. Fazilet sahibi efendim! Geçmişte kıymetli telifatınızdan Nizâmü't-talâk ile eş-Şer'u ve'l-luğa adlı eserlerinizi mütalaa ettim ve siz fazilet-meâbın er-Risâle ile Cimâu'l-ilm' (neşirlerin)deki tetebbuatınızdan çok müstefit oldum. Bunlara ilâve olmak üzere son zamanda Sünen-i Tirmizî ve Sünen-i Ebû Dâvûd üzerine olan şerhlerinize muttali oldum ki her ikisi de tam bir teşekkür ve takdiri hak etmektedir. Bununla birlikte itikadımca Müsned-i Ahmed b. Hanbel'e yönelik sunduğunuz hizmet öncekilerden daha da muazzam ve mükemmel olup

⁶¹ El-Beyyûmî, *en-Nahdatu 'l-İslâmiyyetü*, 2/92-93.

lâyıkıyla teşekkürle müstahaktır. Bu çalışmanızla Müsned'in mütalaasını kolaylaştırdınız ve (eseri) okuyup tetkik edenlere kıymetli ve (istifadesi) kolay bir hazine sunmak suretiyle hadis-i şeriflere ve sünnete en önemli bir hizmette bulundunuz. Allah sizlerden razı olsun ve sizleri iki cihanda aziz eylesin. Bu yüzden siz fazilet-meâba ilim ve İslâm adına en içten selâmlarımı ve teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Kemâl-i tâzim ile siz fâzılın bana hediye etme lütfunda bulunduğunuz Müsned'in bir, iki, üç ve yedinci cüzlerini de aldım. Bu keremi hayatım boyunca unutamam. Bu kıymettar telifat kütüphanemin başköşesini süsleyecektir.

Kalan bütün cüzlerin de sizin mümtaz usulünüzce çıkması bizleri sevindirecek ve bunların basılmasının nihayete ermesi bizleri mesut edecektir. Bu anı sabırsızlıkla bekliyoruz. Allah Teâlâ'dan bu ve inşallah benzerlerinin neşri için muvaffakiyetler temenni ediyoruz.

En hâlisane selâmlarımı kabul buyurunuz. Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.”⁶²

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı gibi Ahmed Şâkir, yayınladığı kitapları sadece basılı bir eser olarak değil, adeta o kitabı özümsemiş bir muhakkik olarak ortaya çıkmış bir âlimdir. Bu özelliği, tahkik ilminde ürettiği eserlerdeki başarısının temel sırlarından biridir. Ahmed Şâkir'in eserleri hem ilmi derinliği hem de özverili çalışma yöntemleri sayesinde ilim dünyasında önemli bir yere sahip olmuştur.

3.3. Ahmed Muhammed Şâkir'in Hadis İstılahlarıyla İlgili Görüşleri

Ahmed Şâkir, hadis âlimlerinin Hz. Peygamber'in hadisleri için temkinli olmaları konusuna değinirken; hadis âlimlerinin, râvilerin ondan rivâyet ettiği her şeyi, kendi görüşlerine göre sahih olmasa bile, nakletmek için büyük çaba sarf ettiklerini, daha sonra râvilerin naklettiği her hadisin sıhhatini teyit etmek için çok gayret gösterdiklerini, onların hallerini ve rivâyetlerini tenkit ederken, onlardan hadis

⁶² M. Suat Mertoğlu, “Akseki'nin Ahmed Muhammed Şâkir'e Bir Mektubu”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 36 (2016), 173-174.

naklederken azami derecede temkinli davrandıklarını ve hadisi nakleden kişinin hayatında en ufak bir şüphe gördüklerinde, hadisin zayıflığına hüküm verdiklerini belirtir. Ki bu tür bir şüphe ilim ehlinin nazarında adalete tesir eden bir etkidir. Şayet râvinin sıdkında bir şüpheyeye düşerlerse ve söylediği bir sözde yalan söylediğini öğrenirlerse ve hadis rivâyetinde yalan söylediği bilinmiyorsa da bununla beraber o râvinin yalancıyı tasdik ettiğini öğrenirlerse o zaman o kişinin hadisini Mevzû hadis diye isimlendirirler ve rivâyetini reddederler.⁶³

İbn-i Salâh, müctehid imamlardan sonraki dönemlerde hadisleri değerlendirmede ve sahihliğini fark etmede bağımsız olmanın mümkün olmadığı görüşünü benimser. Sahîhayn'den birisinde bulunmayan hadisin sıhhatının doğruluğunu kabul etmediği gibi bilinen hadis imamlarının hiçbirinin eserinde hadisin sıhhati ayetle tespit edilmemişse o hadisi de kabul etmemektedir. Ahmed Şâkir, el Irâkî ve onunla aynı görüşte olanlar, İbn-i Salâh'ın görüşünü kabul etmeyerek, hadisin isnadını ve illetlerini araştırdıktan sonra hadisin sıhhat ve zayıflığına hüküm vermede bilgisi güçlü olan kimseler için bunun caiz olduğunu söyler. Ahmed Şâkir doğru olanın da bu olduğunu belirtir. Yine Ahmed Şâkir, İbn- Salâh'ın, imamlardan sonra içtihadın yasaklanması gerektiği görüşünü reddederek, fıkhıta içtihattan menedilme olduğu gibi hadiste de ictihadı menetmek istediğini, ictihaddan menetme sözünün batıl bir söz olduğunu, bununla ilgili ne Kur'an'da ne de sünnette bir delilin bulunmadığını söyler.⁶⁴

Ahmed Şâkir'e göre sahih hadis kesin bilgiyi ifade etmektedir. Sübut ve ilim yönünden mütevâtir ve âhad hadis ile ilgili mezhep imamlarını arz ederken şu noktalara dikkat çeker: *“Lafız veya mana yönünden mütevâtir hadise gelince, o kesinlik ifade eder. Bu konuda ilim ehli arasında ihtilaf yoktur. Ancak sahih hadis dışındakilere gelince, onun kesinlik ifade etmediğini bilakis subûtünün zanni olduğunu”* söyler. Bu görüşün sahibi Nevevî'dir. Yakînî olarak ilim ifade ettiğini benimseyenler ise, Dâvud ez-Zâhirî, Hüseyin b. Alî el-Kerâbîsî (ö.862) ve Hâris b. Esed el-Muhâsibî (ö.857)'dir. Ardından,

⁶³ Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâhisü'l-Hasîs Şerh İhtisâr Ulûmü'l-Hadîs*, (Kahire, Mektebet Dâr-et-Türâs 2003), 7,8; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâhisü'l-Hasîs Şerh İhtisâr Ulûmü'l-Hadîs*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Nâsiruddîn el-Albânî, (Riyâd, Mektebet ü'l-Me'ârif lin-Neşri vet-Tevzî' 1996), 1/71-72.

⁶⁴ Şâkir, *el-Bâhisü'l-Hasîs*, 25; Mütevellî el-Berâceylî, *Me'âlimu Menheci eş-Şeyh Ahmed Şâkir fî Nakdil Hadîs*, 129-130; Ahmed Muhammed Şâkir, *Elfiyyetü's-Suyûtî fî-İlmil-Hadîs*, (Kahire, el-Mektebetü'l-İlmiyye, t.y), 9.

İbn-i Hazm (ö.1064)'ın “el-İhkâm” adlı eserinde onun sözünü ve tercihini naklederek âhad haberin ilmî ve amelî gerekliliğini taşıdığını belirterek, kendisinin de İbn-i Hazm'ın görüşünü ve onun görüşünü benimseyenlerin yolunu tercih ettiğini vurgular. İbn-i Hazm'ın, sahih delillerin ve sahih hadisin kesinlik ifade ettiği görüşünü ve söylemini desteklediğini ifade eder. Bu kesinlik ifade eden hadisler, ister sahîhaynde ya da ikisinin dışındaki kitaplarda olsun, durum böyledir. Yakîni ilim ise, burhana dayalı nazari ilimdir ve bu ilme illetleri ve râvilerin hallerini bilen hadis ilminde derya olan kimseler ancak ulaşabilir.

Ahmed Şâkir'e göre, “Kelamcılar, ıstılahlarıyla ilim ile zan arasına koydukları tefrikanın terk edilmesi gerektiğini, çünkü kelamcıların bu iki ıstılahla kendilerinin istedikleri anlam dışında başka bir manayı kastettiklerini” söyler. Ahmed Şâkir, şüphesiz ki hadis ilmi ehlinin ve onların yolundan gidip onlara tabi olanların görüşüne göre sahîhaynde olan hadislerin hepsi sahihtir ve hiçbirisi ta'n edilmiş veya zayıf değildir. Bu ümmet, sahîhaynı birkaç harf dışında kabul etmişti. Ancak Dârekutnî (ö.995) ve diğerleri bazı hadisleri tenkid etmişlerdir. Eleştirdikleri şeyler ise her birinin kendi kitaplarında bağlı kaldığı sıhhat derecesine ulaşamamalarıdır. Hadisin bizatihi sıhhatine gelince buna kimse muhalefet etmemiştir. Ahmed Şâkir, sahîhayn da sahih olmayan hadislerin var olduğunu söyleyenlerin yalanlarına ve iddialarına kanılmaması gerektiğini vurgular.⁶⁵

Ahmed Şâkir, Hâkim (ö/1014)'in *el-Müstedrek*'inde bulunan hadislerin sahihliği konusunda ihtilaf edildiğini, bazılarının mübalağada bulunarak Buhârî ve Müslim'in şartına göre bir hadis görmediğini iddia eder. Zehebî, bunun aşırıya gitmek olduğunu söyler. Bazıları da Hâkim'in *el-Müstedrek*'inin sahih olduğunu kabul ederek müsamahakâr davranır. Ahmed Şâkir, burada doğru olanın İbn-i Hâcer (ö.1449)'in görüşü olduğunu söyler. İbn-i Hâcer; Hâkim'in kolaycılığa kaçtığını, kitabı bitirmek için acele ettiğini ve erken vefat ettiğini, *Müstedrek*'in altıncı bölümünün ikinci yarısına yakın yerinde “*Hâkim'in yazısı burada sona erdi*” ibaresini gördüğünü söyler. İbn-i Hâcer, kitaptan bunun dışında kalan her şeyin yalnızca icâzet alınarak alınması gerektiğini vurgular. Zehebî, Hâkim'in *Müstedrek*'ine muhtasar yaparak hadisler üzerindeki hükmünü takip eder, hükme uyar ya da hükmüne de karşı gelir. Ahmed

⁶⁵ Şâkir, *el-Bâhisü'l-Hasîs*, 30; Şâkir, *Elfiyyetü's-Suyûtî*, 7.

Şâkir, İbn-i Hâcer'in sözünü tercih ederek her ikisini insaf ve tefekkürle takip edenlerin İbn-Hâcer'in söylediğinin sahih olduğunu anlayacağını, Hâkim'in ise kitabını insanların istifadesine sunmadan önce gözden geçirmediğini, kitabında çok sayıda sahih hadis olduğunu, zayıf hadisin ise son derece az, mevzû hadisin ise nadir olduğunu söyler. Ahmet Şâkir, Suyûtî'nin İmam Malik'in *Muvatta*'sını şerh etmesine rağmen sıhâhlar arasında zikretmemesini yorumlayarak, doğru olanın *Muvatta*'nın sahih olduğunu belirtmektedir. Gerçekte *Muvatta*'da Hz. Peygamber'e mevsûl ve merfû' olan hadislerin hepsinin sahih olduğudur. Hatta ondaki hadisler sıhhat yönünden Buhârî ve Müslim'in hadisleri gibidir diye ifade eder.⁶⁶

3.4. Ahmed Muhammed Şâkir'in Zayıf Hadis ile İlgili Görüşleri

Ahmed Şâkir, zayıf hadisi iki çeşide ayırır. Birincisi, hadisteki zayıflık, râvinin kötü hıfzı veya buna benzer sebep iledir. İkincisi sebep ise ravinin fıskı veya yalancılıkla itham edilmesi sebebiyledir. Ahmed Şâkir, birinci nev'inin rivâyet yollarının çeşitli olması durumunda takviye edilebileceğini söylerken ikinci nev'inin takviye edilemeyeceğini söyler. Ahmed Şâkir, eğer hadisin zayıflığına ravinin kötü hıfzı veya buna benzer bir şey sebep olmuşsa rivâyet yollarının çeşitlenmesiyle hasen derecesine çıkabilir. Ancak hadisin zayıflığı ravinin fıskı veya yalancılıkla itham edilmesi ise ve bu hadis başka yollarla gelmişse, bu hadis hasen derecesine çıkamadığı gibi daha da zayıflar. Şayet rivâyet edenlerden başka hadisi rivâyet eden yoksa ve yalancılıkla suçlanan kişilerin adaletleri cerh edilip olumsuz bir sonuç alınırsa araştırmacının tercihinde rivâyetlerinin zayıflığı kesinlik kazanır. Suyûtî'nin birçok kitabında ve *Elfiyyetü's-Suyûtî* isimli eserinde zayıf hadisin hasen derecesine çıkması meselesinde zayıf hadislerle ilgili vermiş olduğu hükmün hatalı olduğu ortaya çıkmaktadır. Ahmed Şâkir, müteahhir ulemanın zayıf hadisin, şayet çeşitli yollarla ve zayıf gelirse, hasen veya sahih derecesine yükselir söyleminin hatalı olduğunu belirtir.⁶⁷

Yine Ahmed Şâkir, her durumda zayıf hadisin zayıflığını açıklamanın önemli olduğu görüşünü benimsemektedir. Çünkü hadisin durumunu açıklamayı terk etmenin, hadisi inceleyen kişiye onun sahih hadis olduğu vehmini vereceğini söyler. Özellikle hadisi

⁶⁶ Şâkir, *Elfiyyetü's-Suyûtî*, 9.

⁶⁷ Şâkir, *Elfiyyetü's-Suyûtî*, 10; Şâkir, *el-Bâhisü'l-Hasîs*, 34.

nakleden kişinin bu alanda sözü tercih edilen hadis âlimlerinden birisi olursa, bu durumda hadisin durumunu açıklamanın daha da önemli olduğunu belirtir. Burada zayıf rivâyeti almamada ahkâm hadisleri ile amellerin faziletine ve benzerleri konuları içeren hadisler arasında bir fark yoktur. Bu konuda kimsenin bir delili yoktur. Ancak Hz. Peygamberden sahih veya hasen olarak rivâyet edilmişse, bu durumda geçerlilik kazanır. Ahmed b. Hanbel, Abdurrahman b. Mehdî ve Abdullah b. Mübârek'in bu konuda; *"Helal ve haram konusunda rivâyet edersek katı davranırız, amellerin fazileti ve benzeri konularda kolaylaştırırız"* söylemini kullanırlar. Ahmed Şâkir, burada kolaylaştırmaktan maksadın sıhhat derecesine ulaşmayan hasen hadisleri kabul etmek olduğu kanaatini tercih ettiğini ifade etti. Çünkü yaşadıkları dönemde sahih hadis ile hasen hadis arasındaki ayrımı belirleyen bir kavramın net bir şekilde benimsenmediğini, mütekaddim âlimlerin çoğunun hadisleri ya sahih ya da zayıf olarak sınıflandırdığını belirtti. Ahmed Şâkir' göre, zayıf isnadlı bir hadisin tespit edilmesi durumunda, dikkatli ve temkinli bir yaklaşım benimsenmelidir. *"Hadis bu isnadla zayıftır"* denilmesi gerektiğini, sadece o isnadın zayıflığına dayanarak kesin bir hükme varılmamalıdır. Çünkü bazen, aynı metin farklı sağlam bir isnadla da gelebilir. Bu nedenle, hadisin isnadındaki zayıflık, metnin zayıflığına mutlak bir şekilde hüküm vermek için yeterli olmaya bilir. Fakat nakil yollarına muttali olan bir hafız muhaddisten nakledilerek metnin zayıflığı doğrulanırsa bu durumda hadisin zayıflığına hükmedebilir. Ahmed Şâkir, şayet araştırmacı, hadis yollarını aktif olarak araştırmışsa ve metnin başka bir sahih yolla gelmediğini ve bu konuda zannı galipse, mutlak olarak hadisin zayıf olduğuna hükmetmesinde bir beis görmediğini söyler.⁶⁸

Ahmed Şâkir'e göre, ravinin adaletinin sabit olması, râvilerin durumunu araştıran herkes tarafından bilinen âlimlerden birisinin bunu ifade etmesiyle olur. Tercih edilen budur. İbn-i Salâh ise âlimlerden iki kişinin tezkiyesini şart koşar. Ravinin tezkiyesi için iki kişinin şart koşulmasını Bâkillâni, Medine ve diğer yerlerde bulunan fukahanın çoğundan nakletmiştir. Çünkü tezkiye bir sıfattır ve onun tespit edilebilmesi için rüşd ve denklige sahip olan iki adil kişiye muhtaçtır.⁶⁹

⁶⁸ Şâkir, *el-Bâhisü'l-Hasis*, 75-76; Şâkir, *Elfiyyetü's-Suyûti*, 49.

⁶⁹ El-Berâceylî, *fî-Nakdil Hadis*, 148.

3.5. Ahmed Muhammed Şâkir'in Tabîine Bakışı

Ahmed Şâkir, çağdaşlarının ve ilim ehlinin şahitliği ile rivâyet ve dirayet yoluyla hadisleri anlamada büyük bir yere sahiptir. Ahmed Şâkir, raviler hakkında hüküm verirken mütesahil davranmıştır. Zayıf ravilerden oluşan bir grubun hadislerini tashîh etmiştir. Bu raviler; Abdullah b. Lehîa (ö. 790), Ali b. Zeyd b. Cedân (ö.749), Şerîk b. Abdillâh en-Nehâî (ö.794), Zeyd el-Amî (ö.?), Haccâc b. Ertât (ö.762), İbrâhim b. Muhammed İbn Ebî Yahyâ (ö.800), el-İfrîkî, Muhammed b. İbn Hamîd er-Râzî (ö.890) ve diğer birçoklarıdır. Sahâbeden sonra adâlette Tâbiîn'nin geldiği şüphe götürmez bir hakikattir ve buna Allah Rasûlü'nün hadisi şahittir. İbn Mes'ûd (ö.652-653)'dan rivâyet edildiğine göre Allah Rasûlü şöyle buyurmuşlardır:

“İnsanların en hayırlısı benim yaşadığım asırda yaşayan insanlardır. Sonra onları takip edenler (Tabiîn) sonra Tabiîni takip eden Tebeu't-Tâbiîn'dir. Sonra bir topluluk gelir onların şahitliği yeminini, yemini de şahitliğini geçer.”

⁷⁰Rical âlimleri ve muhaddisler göre sahâbe ile tabiîn arasında fark vardır ve bunu ayırmışlardır. Sahâbenin hepsi adalet sahibi sayılırken, tabiî'nin hepsinin eşit olmadığı, kiminin adil olduğu kiminin de adil olmadığı ve diğer ravilerde olduğu gibi cerh ve ta'dîl hükümlerinin üzerlerine cârî olduğu vurgulanır. İbn Kesîr (ö.1373) ve Cemâlüddîn el-Kâsımî (ö.1914) gibi bazı ilim ehli, cerh ve ta'dîl yönünden bir sıkıntısı olmayan tâbiî'nin sadece ileri gelenlerini tevsîk ederler.⁷¹

Ahmed Şâkir, tabîine ve hadislerine karşı hüküm vermedeki hoşgörü tutumunu kendisine birçok muhalif eleştiriye karşı savunarak, cerh tabiîn'de sabit olmadığı müddetçe onların setr ve kabulünün gerektiğini savunmuştur. Ahmed Şâkir' e göre cerh ayrıntılı ve açık olmalıdır aynı zamanda. Tabiîn için cehalet, açık bir cerh sebebi değildir. Bu konudaki tutumuna Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki 649 numaralı hadise yaptığı yorumda açıklık getirir. Tabiîn hakkında onları cerh eden bir şey sabit

⁷⁰ Ebî Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il el-Buhârî, *Sahîhü'l-Buhârî*, (Dimeşk, Dâr İbn Kesîr 2002), 645.

⁷¹ El-Berâceylî, *fî-Nakdil Hadis*, 239-240.

olana kadar setr ve kabul üzeredirler⁷² dedikten sonra sadece sözündeki birinci şarta iltizam etmiş ve onu kendine metot olarak seçmiştir. İlim ehli tarafından cerh edilmiş olsalar bile tabîinden olan bütün hadisleri kabul etmiştir. Ahmed Şâkir 'in ifadesinde tabîî'nin bazılarının mecrûh olduğu hissi vermesine rağmen kendisi hadisleri tashîhinde bunu gözetmemiştir.

Yine Ahmed Şâkir'in isnadında meçhul olan bir hadise hasen diye hüküm vermesi ve durumunda meçhullük olan bir kimseye makbul olarak itibar etmesi örneği verilebilir. Ebû Ğâdiye el-Yemânî için tabî'inden olduğunu ve Ta'cil ve Asl'ından başka bir yerde onun hakkında bir bilgi bulamadığını, her ikisinde de meçhûl görüldüğünü belirtir fakat daha sonra onun tabî'î olarak şahsının bilindiğini ancak halinin meçhûl olduğunu ve o kişi hakkın da başka bir şey ortaya çıkana kadar onun bilinmezlik üzerine kalacağını söyler.⁷³

Ahmed Şâkir'in bu meçhûl tabî'î'yi sika olarak görmesi tamamıyla gerçek midir yoksa uyduğu bir kural mıdır? Diye sorulursa, cevap olarak uyduğu bir kural değildir denir. Cerh ve tadille zikredilmeyen tabîî Ahmed Şâkir'e göre hadisi hasen olur. Çünkü onun hali ancak durumu gizlenmesine dayanmaktadır. Müsned'in üçüncü cildinin 513. sayfasındaki 3615 sayılı hadise baktığımızda Ahmed Şâkir onun isnadının hasen olduğunu söyler. İbn-i Mesûd'un eşi Zeyneb'in kardeşinin oğlunun ismi bilinmemektedir fakat o tabiindendir. O setr üzeredir fakat hadisi kabul edilir. Zeyneb es-Sakafiyye (ö.653) ise Abdullah İbn-i Mes'ûd'un karısıdır.⁷⁴

Aynı şekilde birinci cildin 468. Sayfasında bulunan 693 numaralı hadisin de isnadı hasen'dir. Nu'aym b. Yezîd (ö.20-120) tabî'î'ndendir ve ondan Ömer b. El-Fadl (ö.1188)'den başkası rivâyette bulunmamıştır. Ebû Hâtim (ö.965) onun meçhûl olduğunu söyler. Sonra Ahmed Şâkir yorumda bulunarak tâbiî'nin açık bir cerh bulunana kadar setr üzerine olduğunu söyler ve Ahmed Şâkir'in, "Tâbiîn setr üzeredir" sözünde anlaşılan onun her tabî'ni sika olarak görmediğine delâlet eder. Tâbiî'nden

⁷² Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, (Kahire, Dârü'l-Hadîs 1995), 1/446.

⁷³ Hanbel, *el-Müsned*, 8/5.

⁷⁴ Hanbel, *el-Müsned*, 3/513.

özellikle de İbn-i Hibbân onu sika hadisçiler içerisinde zikrederse de cerh ile zikredilmeyen herkesin hadisi kabul edilir. Aslında bu herkes için ortak kabuldür.

3.6. Tahkik Çalışmalarına Katkısı

Modern çağda basılan Hz. Peygamber'in sünnet kitaplarını araştıran her araştırmacı İslam ilim erbabının ve ileri gelen muhakkiklerin bu konuda gösterdikleri büyük çaba ve gayreti açıkça görür. Bu araştırmacıların kararlılıkları ve sabırları yüksek derecede çalışmaları olmasaydı bugünün ilim talebeleri bu temel İslam bilimleri kitaplarından yeteri kadar istifade edemezlerdi. İyi hazırlanmış indeksler, numaralandırılmış hadisler ve ilim arayanlara yardımcı olacak şekilde düzenlenmiş bölümler bu ilimle iştigal edenlerin işini çok kolaylaştırmıştır ve kitaptan istediğini kolay elde etmek çoğu öğrencinin farkına vardığı bir gerçektir.⁷⁵

Hiç şüphesiz döneminde tahkik çalışmalarına en çok katkıda bulunanlardan biri Ahmed Şâkir'dir. Ahmed Şâkir tahkik araştırmalarını yaparken dikkat ettiği hususlar şunlardır:

Tahkikini yapmak istediği kitabın el yazması nüshalarının kapsamlı bir açıklamasını yapar, kitabın başı, ortası ve sonunun kitabın yazarına nispet etmeye önem gösterirdi. Kitap nüshasını ciddiyle, kapsamlı inceler, ayıp ve kusurlarını giderirdi. Elyazması nüshaların arasını da temyiz eder, doğruladığı metni bilgili okuyucuya fayda sağlamayı özveri ile yapardı. Tahkik ettiği kitaplara bakan herkes onun irfanını, nasıl bir ilme sahip olduğunu ve emanete riayet net bir şekilde görecektir. Onun her kitabını ele alıp, inceleyip tahkik metodolojisinden ayrıntılı olarak bahsetmek mümkün değildir. Ancak biz burada örnek olması babında tahkik ettiği kitaplardan biri olan Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'in de takip ettiği metodolojiye örnek vereceğiz.

Ahmed Şâkir, *Müsned*'in tahkikinde güvendiği el yazması nüshalar üzerinden çalışmıştır. Bu nüshaları seçerken özenle değerlendirip metodolojisine uygun olanları tercih etmiştir. *Müsned*'in başında, ortasında ve sonunda yapmış olduğu kusursuz şerhlerle, her bir hadisi detaylı bir şekilde açıklamıştır. Bu açıklamalar hem

⁷⁵ Şâyikî, Hasan Ali, *Nabaviyyeti 'ş-Şerife*, Sayı (8), 147.

muhakkiklerin anlamasına hem de geniş kitlelere hadislerin doğru yorumlanmasına katkıda bulunmuştur. Ahmed Şâkir sadece metnin belli bir bölümüne değil, aynı zamanda başında, ortasında ve sonunda yazarın bağlamına da özel bir önem vermiştir. Bu, hadisleri sadece izole olarak değil, genel bağlam içinde değerlendirmesine olanak tanımıştır. Tahkikinde ciddiyetle yaklaşmış, metinlerdeki isnat zincirlerini, râvilerin güvenilirliğini ve metnin bütünlüğünü detaylı bir şekilde incelemiş bu sayede doğru bilgiye ulaşma konusundaki hassasiyetini göstermiştir. Metin içindeki hadisleri ayıklama sürecinde farklı nüshalardan gelen varyasyonları değerlendirmiş ve orijinal metne en uygun olanı seçme gayretinde olmuştur. Ayrıca, metin içindeki hataları düzeltme amacı gütmüştür. Tahkik ettiği kitaplarını ele alırken, elde ettiği kazanımları net bir şekilde okuyucuya sunarak, metodolojisine ve özverisine dair bilgi vermiştir. Ahmed Şâkir, araştırmalarına ciddiyetle yaklaşmış ve konuları etraflıca incelemiştir. Her bir konuda detaylı bir araştırma yaparak, hadislerin isnadlarını ve metinlerini titizlikle değerlendirmiştir. İsnad problemleri ile karşılaştığında, bu problemleri tam anlamıyla çözmeye yönelik bir çaba göstermiştir. Özellikle ilmî araştırma alanında, Ahmed Şâkir her zaman özellikle *Müsned*'in hadislerini tahrir edilmesi olmak üzere hadis tahririne ve isnadları araştırmaya önem gösterip ilgilenmiştir. Hadisin isnadını tashih ederken sıhhatine hükmettiği isnadları araştırırken izlediği en önemli kuralın şunlar olduğu göze çarpar;

- a) Ahmed Şâkir, şayet Buhârî "*Tarih-i Kebîr*" inde bir râvi zikretmiş ve o râvi hakkında sükût etmiş ise ve onu zayıflar kategorisinde zikretmemiş ise, Buhârî'nin râvi için olan sükûtuna sika olarak itibar etmektedir.⁷⁶
- b) İbn-i Ebî Hâtim "*el-Cerh ve't-Ta'dil*" de bir râviden bahsediyorsa ve onun hakkında sükût ediyorsa Ahmed Şâkir onu râvi ile ilgili sükûtuna tevsik olarak itibar etmektedir. Ahmed Şâkir, İbn-i Hibbân'ın tevsikine de itimat etmekteydi. İbn- Hibbân "*es-Sikât*" isimli eserinde zikrettiği râviler 'e göre de sikât'dır.
- d) Ahmed Şâkir, Abdullah b. Lahî'a'yı kesin olarak sika görmektedir.

⁷⁶ Umar, *Akîdedü's-Selef*, 332.

- e) Sahâbenin durumlarına kıyas yaparak Tabiinden meçhûl olanları Ahmed Şâkir tevsik etmektedir.⁷⁷

Ayrıca Hasan-ı Basri'nin rivâyet ettiği hadisin isnadındaki problemin çözümü gibi örneklerle de dikkat çekmiştir. Ahmed Şâkir, büyük muhaddislerin görüşlerine bağlı kalmaksızın, bağımsız bir şekilde hadislere hüküm verme yeteneğine sahiptir. Örneğin, İmâm Zehebî, Muhammed b. Osman'ın hadisine nekâret hükmünü verirken Ahmed Şâkir ona cevap vererek hadisin hasen olduğunu ispat etmiştir. Hadislerdeki râvilerin değerlendirmelerini yapma konusunda dikkatli bir yaklaşıma sahiptir. Râvilerin güvenilirlik durumlarına, zayıflıklarına ve isnadın sağlamlığına dair detaylı değerlendirmeler yaparak hadislerin doğruluğunu saptamaya çalışmış, çalıştığı tüm hadisleri sadece isnadı ile değil, aynı zamanda içeriği ile değerlendirerek hüküm vermiştir. Ayrıca, isnada zayıflık hükmü veriyse bunun sebebini detaylı bir şekilde açıklamıştır. Ahmed Şâkir, kullandığı metotları net bir şekilde ortaya koymuş ve hadisleri değerlendirirken hangi ölçütlere göre hareket ettiğini, isnad ve metin analizindeki yöntemlerini açık bir şekilde ifade etmiştir.⁷⁸ Şayet zabta ihtiyaç duymuşsa problemleri isimleri zabt ederdi. Örneğin; الضُّبِّي kelimesi, dad harfinin dammesi, bâ harfinin fethası, ya harfinin şeddesi ve tesğîr sığası ile getirmiştir. Bazen hadisi muhtasar olarak çıkarır ve o hadisi ana kitaplara arz eder, hadisin tahririni başka bir yerden nakleder ve naklettiği kaynağı yazardı. Garîbu'l hadisi tefsir ederken Garîbu'l hadis kitaplarına itimat ederdi. İhtiyaç duyulması durumunda beldeleri tanıttırdı. İlim ehlinin kitaplarında yazmış olduğu yanlışlarını düzeltiyordu ve ihtiyaç duyulması durumunda ise hatanın varlığına hüküm veriyordu. Onun *Müsned*'deki metodu tahkikten daha çok şerhe yakındır. Cüzlere itibar etmeden birbiri ardına ardışık gelecek şekilde çalıştığı bütün hadisleri numaralandırmıştır.⁷⁹

Ayrıca *Müsned*'in hadis kitapları arasındaki önemi bakımından Ahmed Şâkir'in *Müsned*'e tahkik ve fihrist konusunda yapmış olduğu çalışma çok önemlidir. *Müsned* sahâbenin isnadlarına göre düzenlenmiş yirmi yedi binden fazla hadis içermektedir. Buna Ebû Hureyre'nin *Müsned*'i örnek verilebilir. Onun *Müsned*'i çeşitli babalarda

⁷⁷ Umar, *Akîdedü's-Selef*, 333.

⁷⁸ Âtîf et-Tihâmî Fuâd, *Eş-Şeyh Ahmed Şâkir ve Menhecühû fî Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, (Kuveyt: Câmiati Kuveyt Meclis en-Neşri'i-İlmi, 2002), 131,132.

⁷⁹ Hanbel, *el-Müsned*, 8/5

3522 (üç bin beş yüz yirmi iki) hadis içermekteydi ve ne rakamlandırılmış ne de baplara ayrılmıştı. Oruç bölümünde bir hadis bulmak istenildiğinde hadislerin başından başlayıp sıralanmamış ve fihristlenmemiş farklı bölümlerde hadisleri tarama yapmak gerekmektedir.⁸⁰ Bunun için de *Müsned* kapsamlı bir fihrist olmalıydı. Bu fihrist aynı zamanda bilimsel ve lafzi olmalıydı. Ahmed Şâkir'in lafızdan kastı tanıtıcı fihrist iken, bilimselden kastının da bölümler için olan fihrist olduğuna işaret eder. Ahmed Şâkir, günlerce oturup çalışma planı ve metodunu geliştirdiğini, metodunu açıklayana ve yolu bulana kadar birçok kez değişiklik yaptığını belirtir. Çalışmaya başlayarak kitabın başından sonuna kadar kitaptaki hadisler için ardışık sayılar koydu. Bu sayıları hadisler için rumuz gibi koyarak üzerine fihristi bina etti. Bu sayılara hadisler için tanımlayıcı hale getirdi ve hadisler için dizinler oluşturdu. Bu indekslerin faydası kitabın basımına göre değişmemeleridir. Lafzi fihristi oluştururken dikkat ettiği hususlar şunlardır:

- a) Sahâbe için olan fihristte hadis râvileri alfabetik sıraya göre dizilmiştir. *Müsned*'in başlangıç yerinde bölüm açıklanması ve sayfanın numarası ile rivâyetinde olan hadisin rakamı mevcuttur. Bu rivâyet ister kendi *Müsned*indeki olsun isterse sahabeden başka birinin *Müsned*inde olsun, onun rivâyetinden çok sayıda hadis içerir. Çünkü birçok sahabe hadisi kendi *Müsned*inde zikretmeden başka birinin *Müsned*'inde bulmaktadır. Bu sebeple birçok araştırmacı bir hadisi yerinde bulamadığında hadisin kitapta olmadığını zannetmektedir.⁸¹
- b) el-Fâik, en-Nihâye ve diğerlerinde olduğu gibi şerhe ihtiyaç duyan ve açıklanması gereken garip hadislerin ve dilsel lafızları fihristlendirip bu kitaplara birçok kullanım ve lafız ekledi.
- c) İlmî fihristleri rakamlar üzerine inşa etti.
- d) Hadislere aşina olan herkes, tek bir hadisin çeşitli konu ve baplarda birçok farklı manaya işaret edebileceğini bilir. Sahihinde araştırma yapmak zor olduğundan Buhârî hadisleri uzaktan da olsa delil olarak kullanabileceği her yerde zikrederek

⁸⁰ Umar, *Akîdedü's-Selef*, 328.

⁸¹ Umar, *Akîdedü's-Selef*, 329.

hadisleri bölüp tekrarlama yoluna başvurmuştur. Ancak diğer sıhâh ve sünen sahipleri ise bundan kaçınarak delil getirmek için hadisleri aslı konularında zikretmişler ve bunun haricindeki şeylerden yüz çevirmişlerdir. Ancak çok çok nadir durumlarda bunu kullanmışlardır. Bütün bu rakamlandırmalar, araştırmacıları hadisin rakamını her bapta zikretmekten, sorunsuz ve zahmetsiz bir şekilde hadisin bir konuya istişhad etmeye uygun olup olmadığını veya hadisin hangi manaya delalet ettiğini, her baptaki konumunu tekrardan ve kesmekten kurtarmıştır. Araştırmacı biri için bu fihristler kolaylaştırıcı etken olmuştur. Bu fihristlerle yapacağı araştırmaya gerekli olan bütün hadisleri kastedilen manayı ve istenilen bölümü kolayca bulabilir. Bütün bunlardaki amaç, genel olarak insanlara özel olarak da hadis ehline *Müsned*'den istifade etmeleri içindir.⁸²

Ahmed Şâkir'in istatistiğine göre *Müsned*'in birinci baskısının yapıldığı Dârü'l Meârif Matbaası baskısında *Müsned* deki hadis sayıları (27519) yirmi yedi bin beş yüz on dokuza ulaşmaktadır. Ahmed Şâkir'in tahkikine göre *Müsned*deki sahih, hasen ve zayıf hadislerin hepsinin sayısı (8099) sekiz bin doksan dokuzdur. Bunlardan sahih ve hasen olanların sayısı (7249) yedi bin iki yüz kırk dokuz iken zayıf hadislerin sayısı ise (853) sekiz yüz elli üç tür.⁸³

Ahmed Şâkir bu büyük işi tamamladığında imkânsızlık nedeniyle kitabın basımı konusunda zorlukla karşılaşmış ve uzun bir süre sonra kitabı bastırmayı başarmıştır. Kendisi bu konuda şunları söyler:

“Müellifin insanlar için çok büyük öneme haiz bu eseri faydasının umumun menfaatine olması arzusuyla ve Nebevî sünnete ve ehline hizmet aşkıyla yaptım. Düşündüm ki Müsned'in yayınlanması daha önce yapılmamış olması, hadis araştırmalarında bu asrın ilim ehli için en büyük rağbet edilen bir başvuru kaynağı olması sebebiyle ve bütün sünnet kitaplarının anahtarı olacağına inandığım için basılmasını arzu ettim. Yıllarca bu yolda gayret sarf ettim ve öyle bir an geldi ki neredeyse basılmayacağı konusunda ye'se düştüm. Fakat daha sonra kitap basımı

⁸² Umar, *Akîdedü's-Selef*, 328-329.

⁸³ Umar, *Akîdedü's-Selef*, 331.

konusunda en başarılı, en güvenilir basımevi olan Dârü'l-Meârif ile anlaştım.”

Kitabın basılması konusunda kendisini o tarihte Mısır'ı ziyaret eden Suûd Kralı Abdülaziz b. Abdurrahman el-Faysal'ın ziyaretinin çok katkısı oldu. Durumun Ahmed Şâkir tarafından Suûd kralına aktarılması neticesinde *Müsned*'i, verdiği emirle çok sayıda nüshası basılmış, ayrıca Ahmed Şâkir'in şahsiyeti de bu şekilde yüceltilmiştir.⁸⁴

Ahmed Şâkir, *Müsned*'i sahili olmayan bir eser olarak gördüğünü söyler. Sahabenin *Müsned*leri gibi tertip edildiğini, bütün sahabenin hadislerinin onda toplandığını ancak bunun düzensiz olduğunu ve ondan istifade etmenin yolunun ilk asırdakilerin yapmış olduğu ezberleme yoluyla mümkün olduğuna işaret etmektedir. Hadis ilmine hizmet etmenin en hayırlı yolun bir kişinin bu eseri insanlara en anlaşılır şekilde istifadelerine sunabilmektir. Hiç kimsenin *Müsned*'den bir nakil yapamadığını veya bir rivâyeti tahkik edemediğini, bunu başaran kimselerinde; İbn Teymiyye ve iki büyük öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye ile İbn Kesîr olduğunu belirtir. Sonuç olarak Allah, bu arzusuna onu istediği şekilde muvaffak kıldı ve *Müsned* hem İslam âlimlerinin hem de İslami ilimleri öğrenen öğrencilerin elinden düşmedi. İbn-i Teymiyye, İbnü'l-Kayyim, İbn-i Kesîr, İbn-i Recep ve İbn Abdülvehhâb gibi önceki âlimlerin ve yenilikçilerin çizgisinden giden ve tahkik ilminde öne çıkan Ahmed Şâkir, Albânî gibi döneminin hadis âlimlerinin imamı ve hocası olmuştur.⁸⁵

3.7. Kitap İsimlerini Tespitindeki Gayreti

Ahmed Şâkir tahkik yaptığı bazı kitapların isimleri konusunu ele almış ve kendisinde şüphe uyandıran bazı kitap isimlerini şerh etmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

⁸⁴ Umar, *Akîdedü's-Selef*, 328.

⁸⁵ Umar, *Akîdedü's-Selef*, 335.

-İmam-ı Şâfi'nin “*er-Risâle*” Kitabının İsimlendirilmesi:

İmam-ı Şâfi'nin “*er-Risâle*” isimli eserini tahkik ederken Şâfi'nin bu kitabı “*er-Risâle*” diye isimlendirmedığı onu “*el-Kitap*” veya “*Kitâbî*” (kitabım) veya “*Kitâbunâ*” diye isimlendirdiğini açıklar.

-Sahih-i İbn Hibbân kitabının İsimlendirilmesi:

Ahmed Şâkir, bu kitabın isimlendirilmesi konusunda özel bir inceleme yaptı. Önemli karinelerle değerlendirdiği bu ismi seçme mevzusunda “*Bu Sahih-i İbn Hibbân'dır*” deyip bu ismi kendisinin seçtiğini dile getirmektedir. Ki bu ismin insanlara daha kolay geleceğini ve en meşhur ismin muhaddisler, fukahâ ve tahrir ilmiyle uğraşanlar nezdinde bu olduğunu bayan eder.⁸⁶

3.8. Ahmed Muhammed Şâkir'in İlmi Metodu

Ahmed Şâkir, ilmi araştırmaları yaparken kullandığı metod hakkında şu ifade dikkat çeker. Metod ile ilgili araştırmaların, katı taklitçi hukukçuların çalışmaları olmadığını aynı zamanda bütün gerçeğin kendilerine ait olduğunu düşünen ve düşüncelerinde tereddütlü olan insanların araştırmaları olmadığını söyler. Bazılarının bunu yüksek sesle dile getirmekten çekindiklerini, bu kişilerin sadece İslam ümmetini dinlerinden soyutlayıp İslam'ı anlamayan ve İslam milletlerini dinlerinden uzaklaştırıp içlerindeki sebatı ve kararlılığını zayıflattığını söyler. Bu kişilerin İslam'ı anlamadığını sadece İslam ümmetini dinden uzaklaştırdığını, hevâ ve heveslerine uyarak, akıllarında bulunan gerçek İslam'ın bu olduğunu zannettiklerini ifade eder. Ayrıca araştırmalardaki bu metodun modern insanların kafalarında dolaşan anlam ve teorilerin uçup gitmesine sebep olan araştırmalardan da olmadığını işaret eder. Ahmed Şâkir, bu düşüncede olanların din hoşgörüsü dinidir deyip dinin usul, fûru' ve kavâid gibi her şeye hoşgörüsü göstereceği fikrine kapıldıklarını ifade eder.

⁸⁶ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 230.

Ahmed Şâkir, araştırmalarında aşağıdaki metodları kabul etmemektedir;

- 1- Durgunluk ve taklidi,
- 2- Gerçeğin ortaya çıkması halinde açıklamaktan çekinip tereddüt etmeği,
- 3- Dini yıkmak ve amacından uzaklaştırmayı,
- 4- Yenilenme ve hoşgörü bahanesiyle dinin bağlayıcılığından kurtulma gayreti gibi söylemleri reddetmektedir.⁸⁷

Onun ilmi metodundan şu şekilde istifade edilebilir:

-İlim insanı çalışmalarını tek bir alanla sınırlandırmalı ki, kendi alanı ile ilgili çalıştığı konuya gerçek anlamda bir şeyler katabilsin.

-Araştırmacı çok çalışıp çabasının karşılığını aldığı ve ilmi görevini yerine getirdiğinde eserlerinde bazı hatalar veya eksiklikler olsa bile eserlerini yayımlamalıdır. Bu şekilde çalışmasında eksik bile olsa çok büyük bir iş başarmış olur.⁸⁸

Ahmed Şâkir'in bilimsel yaklaşımı, İmâm eş-Şâfiî'nin "er-Risâle" adlı eserindeki tahkikine yansır. Ahmed Şâkir, eş-Şâfiî ile ilgili ifadelerinde, bazılarının onun söylediklerini sadece taklit veya tutuculuk olarak algılayabileceğini belirtir. Ayrıca, mezhepçilik ve fanatizmin, ilim adamlarının uzun yıllar boyunca bu tür yaklaşımlarla yettiğini ve mezhepler arasında bölünüp gruplara ayrıldıklarını ifade eder. Bu durumun, Müslümanlara zarar verdiğini ve İslam hükümlerinin İslam beldelerinden kalkmasına neden olan en büyük etken olduğunu vurgular. Ahmed Şâkir, bu durumun İslam beldelerinde İslam hükümlerine aykırı kanunlarla hüküm verilmesine kadar gittiğini belirtir.

⁸⁷ Eş-Şâyikî, *Nebeviyye eş-Şerîfe*, 8/ 151.

⁸⁸ Eş-Şâyikî, *Nebeviyye eş-Şerîfe*, 151-152.

İslamî yönetimin sona ermesiyle birlikte, birçok âlim İslam dışı kanunlarla hükmetmeyi reddederek yas tutmayı ve sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Taassup ve taklitten uzak olduklarını ifade ederek, doğru delillerin nereden geldiğine bakılmaksızın alınıp takip edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. İlim arayışıyla büyüdüklarını dile getirerek, Ebu Hanife'nin öğretileriyle fıkıh ilmini öğrendiklerini ve Hanefi mezhebine mensup biri olarak El-Ezher Üniversitesi'nden diploma aldığını, yirmi yıldır yargının başında olduğunu ve Hanefi fıkıhıyla hüküm verdiğini ifade etmiştir.

Ahmed Şâkir, yaklaşık otuz yıl hadis ilmi ile meşgul olduğunu, bu ilmi öğrenirken çok dinlediğini, çok okuduğunu, çok çalıştığını, mezhep imamlarının ve âlimlerin hayatlarını araştırdığını, sözlerine ve ilmi araştırmadaki delillerine baktığını ancak⁸⁹ hiçbir tanesine taassup derecesinde meyletmediğini, diğer insanlar nasıl hata etti ise kendisinin de hata ettiğini, diğer insanlar nasıl doğru karar vermişlerse kendisinin de doğru kararlar verdiğini, kendi görüşüne saygı duyduğunu gibi başkalarının da görüşüne saygı duyduğunu ve bunu her şeyden önce bir hak olduğunu söyler.⁹⁰

3.9. Ahmed Muhammed Şâkir'in Hadis Tenkitçiliği ve Cerh ve Ta'dil deki Metoduna Eleştiri

Ahmed Şâkir'in cerh ve ta'dil metodolojisi, genel olarak diğer muhaddislerden farklılık gösterir ve özellikle muhtalat hadisleri ile meçhul kişilerin tevsiki konularında özgün bir yaklaşım sergiler. Ahmed Şâkir'in hadis tenkidi, cerh ve ta'dil metodolojisiyle ilgili şu konulara işaret etmekte fayda vardır:

1. Muhtalat Olan Hadisleri Hasen Olarak İfade Etme: Ahmed Şâkir, bazı muhtalat (karışık) olan hadisleri hasen olarak değerlendirmiştir. Bu durum, diğer muhaddislerden farklı bir yaklaşımı ifade etmektedir.

⁸⁹ Eş-Şâyikî, *Nebeviyye eş-Şerîfe*, 152.

⁹⁰ Eş-Şafîî, *er-Risâle*, 8; eş-Şâyikî, *Nebeviyye eş-Şerîfe*, 152.

2. Meçhul Olan Kişilerin Tevsiki ve İbn-i Hibbân'ın Metodunu Kullanma: Ahmed Şâkir, meçhul olan kişileri tevsik etme konusunda İbn-i Hibbân'ın metodunu benimsemiştir. Meçhul bir kişi üzerinde dururken, başka bir râvi ortaya çıkana kadar o kişiyi örtülü bırakmıştır. Birçok ricalde bunu yaptığı görülür.
3. Ebû Gâdiye el-Yemâni Örneği: Özellikle Ebû Gâdiye el-Yemâni örneğinde, Ahmed Şâkir, onun tabîinden olduğunu ancak şahsiyetinin meçhul olduğunu belirtmiştir. Ebû Gâdiye el-Yemâni'nin meçhul bir kişi olduğu bilinirken, Ahmed Şâkir'in onun şahsiyetini gizli tutma yaklaşımı dikkat çekicidir.⁹¹

Ahmed Şâkir'in meçhul hadisleri kavî görmesi, özellikle tabîîn hakkında hüsnü zan beslemek ve bazı ricalleri sika görmek şeklinde kendini gösterir. Bu durum, onun cerh ve ta'dil metodolojisinin özgünlüğünü yansıtır. Bu bağlamda dikkat çeken bazı örnekler ise;

1. Tabîîn Hakkında Hüsnü Zan Beslemesi: Ahmed Şâkir, tabîîn hakkında hüsnü zan besler. Özellikle Buhârî'nin haklarında sessiz kaldığı bazı ricalleri sika kabul eder. Bu, diğer muhaddislerden farklı bir yaklaşımı gösterir.
2. İbn-i Hibbân (ö.965)'a Tâbi Olarak Sika Gördüğü Ricalar: Ahmed Şâkir, Buhârî'nin sessiz kaldığı ricalleri, İbn-i Hibbân'a tâbi olarak sika görmesiyle değerlendirir. Örneğin, Seyf Beyya es-Sâbiriyye'yi Buhârî meçhul kabul ederken, Ahmed Şâkir onu İbn-i Hibbân'a tabi olarak sika kabul eder.
3. Bâzâm Ebû Sâlih Mevlâ Ümmü Hâni b. Ebî Tâlib Örneği: Ahmed Şâkir, Bâzâm Ebû Sâlih Mevlâ Ümmü Hâni b. Ebî Tâlib'i sika olarak değerlendirirken, bu kişiyi zayıf gösteren diğer âlimlerin hüccetlerinin olmadığını belirtir. Bu durum, onun değerlendirme kriterlerindeki özgünlüğü gösterir.

Ahmed Şâkir'in bu örnekleri, cerh ve ta'dil konusundaki özgün yaklaşımını ve diğer muhaddislerden farklı değerlendirmelerini yansıtır.⁹²

⁹¹ Receb b. Abdumaksûd, *es-Subhu 's-Sâfir*, 75.

⁹² Receb b. Abdumaksûd, *es-Subhu 's-Sâfir*, 77-78.

3.10. Ahmed Muhammed Şâkir'in Sünnete Bakışı ve Hizmetleri

Modern çağda basılan sünnet kitaplarını inceleyen her araştırmacı, bu kitapların araştırmacıların eline geçinceye kadar, seçkin âlimler ve araştırmacılar tarafından araştırılmasında büyük çaba sarf edildiğini, bu araştırmacıların şevk, azim ve sabırlarının çok güçlü olduğunu açıkça gözlemlemektedir. Eğer iyi hazırlanmış fihristler, numaralandırılmış hadisler ve öğrencinin kitaptan istediğini kolayca almasına yardımcı olan düzenlenmiş bölümler olmasaydı, bu dönemdeki ilim öğrencileri kitaplardan yararlanamazdı. Ahmed Şâkir'in sünnet kitaplarını elde etme ve bu kitapları detaylı bir şekilde inceleme çabalarından bazılarını vurgulamak ve bu konuya ışık tutmak gerekir. Çünkü Ahmed Şâkir tüm hayatını sünnetin hizmetinde vakfetmiş, böylece bu ilimleri öğrencilerine aktarmak için çok uğraşmıştır. Ahmed Şâkir ilmi metodolojisinin yanı sıra ilmi eserleri ve yazıları, tahkikini yaptığı bazı kitaplar ve gösterdiği çabaları, İmam Ahmed bin Hanbel'in *Müsned'inin* gerçekleştirilmesinde ve dizinlenmesinde, *el-Ba'isü'l el-Hasîs fî-İhtisâri Ulûmul-Hadîs ve Sünnen-i et-Tirmîzi*'de çok büyük gayretleri görülmüştür.⁹³

Abdusselâm Muhammed Harun: "Faziletini tanıtmanın zor olduğu bir âlimdir ve ona ne kadar vefa gösterilse azdır" derken, Mahmud Muhammed Şâkir ise; "O, zamanımızda Hz. Peygamber'in hadislerini birinci asırda olduğu gibi büyük bir titizlikle olması gereken ilkelere dayanarak derinlemesine inceleyen az sayıdaki âlimden biridir" der. Muhammed Hamid el-Fakî'nin Kur'an'ın yorumlanmasına ve Şeyh İbn Teymiyye'nin kitaplarının düzenlenmesine büyük katkıda bulunurken, onun İbn Teymiyye'ye olan muhabbetindeki yoldaşı da yine Ahmed Şâkir'dir. Onu modern bir âlim, müfessir, dilbilimci, hukukçu, edebiyatçı, kadı ve gazeteci yapan Peygamber'in sünnet kitapları ile diğer kitapları tahkik etmede en uzun elin ona ait olmasıdır. Kendisi, el-Fakî ile Tehzîbi Sünen-i Ebî Dâvûd adlı eseri meydana getirmiştir.⁹⁴

⁹³ Şeyma Abdülhamid Abdülaziz Ahmed, *Cühüdü eş-Şeyh el-Allâme Ahmed Muhammed Şâkir fî-Sünnetin-Nebaviye*, Mısır, 2021, Minya Üniversitesi, 324/92, Sayı 22, Kod Numarası; 10.2168/FJHJ.2020.48784.1078 doi.

⁹⁴ A.g.e, 325.

Ahmed Şâkir'in çalışmaları ve bilimsel çabaları iki temel konu üzerinde odaklanmaktadır: Birincisi, Arap mirasının yeniden canlandırılması ve yaygınlaştırılması; ikincisi ise, bilimsel makale ve tezlerin yazılmasıdır.

Ahmed Şâkir'in gayretleri sonucunda Arap mirasının yeniden canlandırılması ve yaygınlaştırılması gerçekleşmiştir. Tüm çabasını ve enerjisini araştırmaya ve çalışmaya adanmıştır. İlk olarak yayımlanan tahkik kitabı İmam eş-Şâfi'nin "er-Risâle" adlı eseridir. Bu tahkik çalışması, oryantalistlerin tahkik çalışmalarından farklı bir nitelik taşımaktaydı. Ahmed Şâkir'in bu çalışması, Arap tahkik sanatı için bir örnek teşkil etmekteydi. Er-Risâle'ye ek mukaddimesi yüz sayfayı aşmaktadır. Kitaptaki hadislere bilimsel ve kapsamlı bir indeks oluşturmuş, yorumlar ve şerhler yaparak hadis alanındaki bilimsel birikimini ortaya koymuştur.⁹⁵

Daha sonra sünnetin temel kitaplarının bazılarını tahkik etmeye başladı. Sünen-i Tirmîzi'den iki cüz, İbn-i Hibbân'ın ilk cüzünü tahrir etti. Muhammed Hamid el-Fakî ile ortaklaşa Tehzîb-i Sünen-i Ebî Dâvud'un hadislerini tahrir edip tahkik etti. Ahmed Şâkir'in Cami'ut-Tirmizi üzerine yapmış olduğu yorumlarda göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir.⁹⁶

Hayatı ilmi başarılarla doluydu. Özellikle sünnet kitaplarının tahkik edilmesi ve fihrist çalışmalarında çok büyük gayretleri vardı. Zamanın bilginleri Ahmed Şâkir'in değerinin farkındaydı. Nebvî Sünnetin şerh edilmesi ve ilimlerinin tasnifi konusundaki gayretlerine bakarak, zamanın âlimleri onun değerini kabul etmiş ve onu

“Nebvî hadisleri derin bir vukûfiyetle araştıran ve birinci asırda bu ilmin imamlarının meşhur olduğu ilkelere dayanarak Hz. Peygamberin hadislerini derinlemesine inceleyen zamanının az sayıdaki eşi benzeri olmayan kişilerden biri” olarak tanımlamışlardır.

Cerh ve tadilde kendi özgün içtihatlarına sahip olması ve görüşlerini açık delillerle desteklemesi, gelenekçi ve modern âlimlerin Ahmed Şâkir'e karşı olmalarına neden olmuştur. Ahmed Şâkir, gençlik yıllarından itibaren Nebvi sünneti yaşamaya çalışmış

⁹⁵ A.g.e., 325.; eş-Şâfi, *er-Risâle*, 1/104.

⁹⁶ A.g.e. 327-328.

ve hadis ilminde şöhrete ulaşarak bu alanda öncü olmuştur. Hz. Peygamber'in hadislerini rivâyet ve dirayetle çalışması, onun ününün artmasına yardımcı olmuştur. Sünnet sahasındaki çalışmaları ve hadis ilmine olan tutkusu, hadis ilmiyle ilgilenenlerin ahlakını şekillendirirken Nebevî sünnetin yayılmasına ve anlaşılmasına katkıda bulunarak bidatlerden uzaklaşılmasını sağlamıştır. Sünnete olan bu katkıların en büyüğü, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ine yapmış olduğu şerhtir. Ayrıca *Müsned*'de düzenleme, yorum ve tertip konularında takdire değer çabalar göstermiştir. Ancak, bu çalışmasını tamamlamak için ömrü yetmemiştir. Sadece on altı cüz yayımlayabilmiştir.⁹⁷

Tahkîkini Ahmed Şâkir'in yaptığı Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i farklı yayınevi tarafından daha sonraları basılmış ve yayınlanmıştır. Bu çalışmalardan biri de Dârü'l Hadis tarafından yapılmış ilk baskısı 1995 yılında yapılmıştır. Yirmi cilt olarak basılan bu *Müsned* sekizinci cilde kadar Ahmed Şâkir tarafından tahkik edilmiş, vefatından sonra ise Hamza Ahmed ez-Zeyn tarafından tamamlanmıştır. Aslında hadisleri içeren cilt sayısı on sekizdir. Bu yirmi cildin son iki cildi fihristten ibarettir.⁹⁸ (Bkz) Ahmed Şâkir'in *Müsned* üzerine yapmış olduğu çalışma ve gayretlerinden dolayı Muhammed Hâmid el-Fakî, Kuteybe b. Adnân el-Madî'den nakille şöyle der:

“Hakikaten bu harika çalışma, aceleyle okumayla ortaya çıkmış ya da boş vaktin sürüklediği bir telezzüz ve kolayca elde edilen bir şey değil. Bu sürekli çalışma, kapsamlı ve dikkatli araştırma ile kitapların ve seyahatlerin derinlemesine dalmanın sonucudur. Ahmed Şâkir bu alanla ilgili çeyrek asır harcadı. Şayet vaktini hafif kitaplar telif ederek ya da yayınlıyarak geçirseydi şimdiye kadar düzinelerce kitap telif ederdi. O bütün bunlara karşı Hz. Peygamber'in sünnetine hizmet etmeyi tercih etti. Allah onun emelini gerçekleştirerek amelini ve çalışmasını bereketlendirdi.”

Şuayip Arnavut ise Ahmed Şâkir'in *Müsned*'e yapmış olduğu tahkik ile ilgili şunları dile getirmiştir: “Hadis âlimi Ahmed Muhammed Şâkir'in *Müsned*'e harcamış olduğu

⁹⁷ Umar, *Akîdedü's-Selef*, 238.

⁹⁸ Hanbel, *el-Müsned*, Thk: Ahmed Muhammed Şâkir, (Kahire, Dârü'l-Hadîs,1995)

bu gayretlere dikkat çekilmeli ve oradaki ifadeler, genelde bütün insanlara özelde ise hadis ehlinin dikkatine sunulmalıdır. Bu şekilde yaparak ulaşılmaması zor olan Nebvî sünnetin hazinelerine kolayca ulaşılabilsin.⁹⁹

Ahmed Şâkir, aynı şekilde Ba'isül-Hasîs olarak isimlendirilen *İhtisâr Ulûmul Hadis* kitabını şerh etmiştir. Hadis ıstılahları alanında kıymetli bir çalışmadır. Bunun dışında ilim talebelerine ve araştırmacılara hadis ilmini anlamada katkı sağlayacak farklı alanlarda çalışmalar yapmıştır. Hadis ilmine ait bu kitaplar Ezher Üniversitesi'nin bazı fakültelerinde ve Medine İslam Üniversitesi Şeriat Fakültesi öğrencilere mukarrer kılınıp ders kitabı olarak okutulmaktadır.

Sünneti yaymadaki gayretlerinden birisi de Tirmizî'nin *Camiu 'us-Sahîhi*'ni neşretmesidir. İki cildini tahrir etmiştir. İbn Hibbân'ın *Sahihini* de bir cilt neşretmiştir. Muhammed Hâmid el-Fakî ile müşterek *Tehzîb Sünen-i Ebî Dâvûd*'u tahrir etmiştir. Buna ek olarak Ahmed Şâkir'in tefsir kitaplarına da önem gösterdiği görülmektedir. İbn-i Kesir tefsirini ihtisar etmiştir. Aynı şekilde Taberî tefsirinde de bir kısım hadisleri tahrir etmiş ve bazılarını da şerhler yazmıştır. Bu çalışmalarında tefsirlerde bulunan hadis ilmiyle ilgili olan rivâyetlere de ihtimam göstermiştir. Ahmed Şâkir, insanları sünnete tabi olma konusunda davet etmede çok arzulu olduğu kadar taklide, bidatlara ve sonradan dine dâhil olan şeylere de karşı idi. Kur'an ve sünnete çağırarak taklid ve katılığı kırmayı çalıştı. İctihada engel olan prangaları kırarak körü körüne taklid ve mezhepsel bağınazlığı reddetti. Müslümanları delilleri araştırmaya ve dinin nas kıldığı şeylere tabi olmaya ve şeriat naslarının ruhunu anlamaya teşvik etti. Ahmed Şâkir, Şafiî'nin er-Risalesine yapmış olduğu çalışmaya işaret ederken bazı hususlara dikkat çeker. Ahmed Şâkir, Şafiî ile ilgili söylediği şeyleri bazı insanların geçmiş asırlarda birçoklarının yaptığı gibi kendilerini ilmi hizipçilik ve çeşitli fırkalara bölünmüş ilim ehlinin yaptığı gibi mezhebi taassuplarını beyan ederek kör bir taklit ve mezhep taassubuyla söylediğini anlama yoluna gittiklerine işaret ederken bu durumun Müslümanlara zarar verdiğini ve diğer milletlerden geri bırakan bir etken olduğunu belirtir. İlim talep ederek büyüdüğünü ve Hanefî mezhebi usûlünce fıkıh eğitimini tamamladığını, Hanefî mezhebi müntesibi olarak el-Ezher Üniversitesinden diploma aldığını, Hanefî mezhebine göre hüküm vererek yirmi yıl yargıda hâkim olarak

⁹⁹ Umar, *Akîdedü's-Selef*, 239.

çalıştığını söyler. Ahmed Şâkir bunun yanında ilim tahsiline başladığı yıllarda Nebevî sünneti öğrenmeye başladığını ve bunun yaklaşık otuz yıl devam ettiğini ve çok okuyup çok dinlediğini, mezhep imamlarının ve ilim ehlinin haberlerini araştırdığını, onların söylediklerine ve delillerine baktığını ve hiçbirine taassup derecesinde bağlanmadığını, hakikat yolundan hiç sapmadığını vurgular.

Yukarıda da belirtildiği gibi Ahmed Şâkir Nebevî sünnetin yayılmasında çok büyük katkılarda bulunmuş, onları taklit ve taassup çukurundan çıkarıp, bidatten vazgeçerek, sünneti yaşamaları için gayretle çalışmıştır ve ¹⁰⁰ bunun için ele aldığı bazı eserler şunlardır: *Sünen-i Tirmîzî*, İmâm Şâfiî'nin *Cimâû'l-İlm*, İbn-i Cezerî'nin *el-Mas'adeh Ahmed fî Hatmi Müsned'i-l İmâm el-Ahmed*, Hafız Ebî Yusuf el-Merînî'nin *Hasâsı el-İmâm el-Ahmed* isimli eseri, Zehebî'nin *İmâm Ahmed b. Hanbel*'in tercümesi, Ahmed b. Hanbel'in *Müsnedi*, el-Bâ'isü'l-Hasîs, İbn-i Kesîr'in *Şerh'u İhtisâr-i Ulûmul Hadis*, *Şerh'u Nuhbetu'l Fiker fî-Mustalahi ehli'l-Eser* isimli çok önemli eserlerdir.¹⁰¹

3.11. Ahmed Muhammed Şâkir'in Oryantalizme ve Oryantalistlere Bakışı

Malum olduğu üzere oryantalizm, batılıların İslami ilimler ve Arap dilini öğrenmeye ve araştırmaya olan yönelimleridir. Oryantalist ise İslami ilimleri öğrenmede başarı göstermiş batılı bilim insanıdır. Sonra bu ıstılahın kullanım alanı genişlemiş ve cinsiyeti ne olursa olsun gayri Müslimlerin İslami ilimlere ve Arap diline göstermiş olduğu ihtimamı kapsayıcı olmuştur.¹⁰²

Oryantalistlerin Arap kültürünü ihya etmede gayretleri olmuştur. Arap kültürüne olan bu katkıların beş alanda toplamak mümkündür. Bu katkıları sıralayacak olursak;

- Birincisi, el yazmalarının araştırılması o el yazmasını bulabilmek için yapılan yolculuk, kitabı bir araya getirme, nakletme ve onu korumak.

¹⁰⁰ Umar, *Akidedü's-Selef*, 239-240.

¹⁰¹ Umar, *Akidedü's-Selef*, 327.

¹⁰² Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 179.

- İkincisi, fihrist çalışması yapmak, vesikalandırmak ve yazıp kâğıda dökmek. Başka bir deyişle bibliyografik hale getirmek.
- Üçüncüsü, kitabın tahkik edilmesi.
- Dördüncüsü, lügatlere önem ve itina göstererek kitap etrafında araştırmalar yazmak.
- Beşincisi, ise kitabı Avrupa dillerine çevirmektir.¹⁰³

Abdüsselam Muhammed Harun, oryantalistlerin gayretlerini ifade ederken; onların Arap kültürüne yapmış olduğu ilmi katkıları ve gayretleri kimsenin inkâr edemeyeceğini, müsteşriklerin kendilerinin yaşadıkları asırdaki ilim neslinin ve yürüdükleri bu ilmi yolun hocaları olduklarını söyler. Harun, metinleri doğrulama ve belgelemenin özgün bir Arap sanatı olduğunu ve bu durumun kadim atalarının hadis, dil, şiir, edebiyat ve tarih kitaplarının rivâyetlerinde dikkat, emanet ve sistematik bir çerçevede belirgin olduğunu söyler. Oryantalistlerin bu sanatı içinde bulundukları asırda yeniden ihya etmeyi üstlendiklerini ve aralarından iyi bilginlerin ve emin kimselerin çıktığını ve Arap kültüründen çok değerli eserler yayınladıklarına işaret eder.¹⁰⁴

Ahmed Şâkir'in yaşadığı zaman birimindeki ilim erbabının oryantalistlere bakış açısı öğrenilmek istenildiğinde bunun genellikle üç ana başlık altında incelendiği gözlemlenir.

Birincisi: Oryantalistlerin yaptığı her şeye saldırıp reddedenler.

İkincisi: Oryantalistlerin her yaptığını savunan ve ne olursa olsun kabul edenler.

¹⁰³ Ali b. İbrahim el-Hamed en-Nemle, *el-Müsteşrikûne ve Neşru't-Türâs Dirâse Tahliliyye ve Nemâzec min et-Tahkîk ve'n-Neşr*, (Riyâd, Mektebet el-Melik Fahd el-Vataniyye, 2003), 25-26.

¹⁰⁴ Abdüsselam Muhammed Harun, *Kutûfun Edebiyyetun Dirâse Nakdiyye fî-Türâs el-Arabî Havle Tahkîk et-Türâs*, (Kahire, Mektebetü's-Sünne 1988), 37-38.

Üçüncüsü: Oryantalistlere karşı orta bir yol tutan, onlara karşı aşırıya gitmeyen ve haklarını veren adil ve insafî temsil eden bir tutum takınan kişiler.¹⁰⁵ Orta yolu tutan kişilerden biri de Ahmed Şâkir'in kardeşi Mahmud Şâkir'dir. Kendisi Arapçaya ve İslami ilimlerine olan hassasiyetine karşı Muhammed b. Selâm el-Cumehî'nin telif ettiği ve kendisinin şerh ettiği *Tabakât Fuhûl eş-Şu'arâ* isimli eser üzerine yapmış olduğu bazı hataları ünlü Yahudi şarkiyatçı Meir Jakob Kister tarafından tashih edilmiş ve bunun üzerine Mahmud Şâkir;

“Bir önceki baskıda hata ettim ve bu konuda bana Yahudilerin kirlettiği temiz mukaddes topraklardan Meir Jakob Kister tarafından zarif bir mektup geldi. Hata ettiğim mevzuda bana doğruyu gösterdi. Her ne kadar bu hatırlatmayı kerih görsem de ilmi emanet olarak bunu burada zikrediyorum” diyerek bu tashihe teşekkür ederek karşılık vermiştir.¹⁰⁶

Oryantalistlere karşı Ahmed Şâkir'in tutumu şu şekilde gözlemlenebilir:

1- Oryantalistlerin planlarına ve hedeflerine karşı yaptığı uyarılar:

Ahmed Şâkir, bazı Müslümanların psikolojik yenilgileri, âlimlerin eserlerini küçümsemeleri, söylediklerine olan güvenlerinin kaybolması ve batının kendi yandaşlarını yetiştirmedeki rolüne ilişkin söylemlerde bulunur ve insanların oryantalistlerin yayınlardaki ustalıklarında gördükleri şeylerden dolayı aldandıklarına işaret eder. Ahmed Şâkir, bu alanda oryantalistlerin kendilerini daha önce örneği bulunmayan ve öncülleri olmayan kendilerinin icat ettiği bir plan, icat ettikleri bir endüstri olduğunu düşündüklerini söyler. Müslümanlardan hiçbir kimsenin buna benzer bir şey meydana getirip onları gölgede bırakacak bir şey yapmaya güçlerinin yetmeyeceği vehmine kapılanların yabancılara daha çok güvenmeye başladıklarını ve kendi milletinden olanların yaptıkları büyük işleri görmeyerek dininden ve milletinden olanları kötüledikleri tezini ortaya atar. Sonra oryantalistlerin taraftarı arasında yer

¹⁰⁵ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 180.

¹⁰⁶ Muhammed b. Selâm el-Cumehî, *Tabakâtü Fuhûl eş-Şu 'arâi*, Şerh: Mahmud Muhammed Şâkir, (Kahire, Dârü'l-Medenî, t.y.), 395.

almak ve onların yolundan gitmek koşuluyla Müslümanlara ve Mısırlılara kalıcı bir güven verebileceklerini söyler.¹⁰⁷

2-Oryantalistlerin entrikalarına ve metinleri kendi amaçları doğrultusunda yorumlayarak çarpıtmalarına karşı Ahmed Şâkir'in uyarıları:

Ahmed Şâkir, insanların müsteşriklerin misyonerlerin öncü kuvveti oldukları konusuna ya cahil kaldıklarını veya unuttuklarını, öğrendiklerini veya kendilerine unutturulduğunu söyler. Onların İslam ve onunla ilgili şeyler hakkındaki araştırmalarının çoğunun “kelimeleri konusunun dışına taşıyarak tahrif ediyorlar”¹⁰⁸ ayetinin kabilinde arzu ve gizli niyetlerinden kaynaklandığını ve onların da selefleri gibi davrandıklarını belirtir. Müsteşriklerin metinleri koruyor gibi gözüküp, sonra yorum ve çıkarım yoluyla çarpıttıklarına vurgu yapar. Her ne kadar içlerinde hevasına meyletmeyen, fanatizmi amacı gütmeyen bazı özgür fikirli adamlar olsa da ilimlerini kitaplardan ve ehil olmayan kişilerden aldıklarını, onlar kendi dilleri dışında bir dil ile ruhlarına uymayan ilimler ve seleflerinin koymuş olduğu sabit olmayan esaslar üzerinde araştırma yaptıklarına işaret eder. Sonra o hal üzere devam edip inandıkları o bilgi onlara galip gelip onları doğru yoldan inhirafa sevk eder ve bir de bakmışlardır ki, fikri hürriyete ve sağlam bir bakışa götürmeyen başka bir yola sapmışlardır der.¹⁰⁹

Ahmed Şâkir Oryantalistlere karşı son derece dikkatli bir tutum içerisinde olmuştur. Onun bu tutumu oryantalist Carl Brockelmann'a yapmış olduğu eleştirilerde orta çıkmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 7254 sayılı hadis şöyledir: Ebu Hüreyre (r.a.)'dan nakledilen bir rivâyette Rasûlüllah (S.a.v.) ashâbı ile mescidde otururken bedevinin birisi içeri girer ve iki rekât namaz kıldıktan sonra: “Allah'ım, bana ve Muhammed'e (S.a.v.) rahmet et, bizden başkasına rahmet etme”, dedi. Hz. Peygamber bedevinin bu sözüne gülümsedi, ona döndü ve buyurdu ki: “Sen, geniş olan rahmeti daralttın.” Kısa bir süre sonra, bedevi mescidin bir köşesine gitti ve orada idrarını yapmaya başladı. Ashab bedeviye mâni olmak için yerlerinden fırlayarak ona

¹⁰⁷ Ebî İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *el-Cami'us-Sahih (Sünen-i't-Tirmizî)*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, (Kahire, Matba'ati Mustafa el-Bâb el-Halebi, 1978), 1/20-21.

¹⁰⁸ Kur'an-i Kerim, Nisâ Sûresi, 46.

¹⁰⁹ Ebî İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *el-Cami'us-Sahih (Sünen-i't-Tirmizî)*, 1/19.

doğru koşullar, Hz. Peygamber onlara sizler kolaylaştırmak için varsınız, sizin göreviniz zorlaştırmak değil. İdrarın üzerine bir kova su dökün.” diye buyurdu.¹¹⁰

Ahmed Şâkir, bedevinin mescide idrarını yaptığı ve sahabelerin onu azarladığı hadis hakkında Brockelmann'ın yaptığı yorumu ağır şekilde eleştirir. İslam'a giren bedevinin “Allah'ım, bana ve Muhammed'e rahmet et, bizden başkasına rahmet etme” sözünü namazında söylemesi ile ilgili Ahmed Şâkir şunları ifade eder: “Bu hadisin manası apaçıktır. Bu bedevi badiyeden bütün cehalet ve görgüsüzlüğü ile geldi ve ancak bir ahmak ve cahilin yapacağı bir fiili işledi. Ta ki öğreticilerin en hayırlısı olan Hz. Peygamber (s.a.v.) onu öğrete kadar. Hadisi okuyan ve duyan hiç kimse adamın kabalığın ve bilgisizliğinden şüphe duymaz. Okuma ve yazması olan kimse ister âlim ister cahil olsun ister zeki ister aptal olsun, Arap veya Acem olsun, bütün bunlardan sonra bu büyük müsteşrikin İslama olan buğuzu ve hevasının galip gelmesi çok garip. Ahmed Şâkir, kendisinin Brockelmann'ı *Tarihu'l-Edbeu'l-Arabî* gibi faydalı bir kitabın sahibi olarak tahrifçilerin alçaklığından ve misyonerlerin hevasından en uzak kimse zannettiğini söyler. Ahmed Şâkir, onun *Târihu's-Şu'ûb el-Arabiyye* isimli başka bir kitap telif ettiğini ve bu kitabın Nebîh Emin Fâris ve Münir el-Ba'lebkî tarafından beş cilt olarak Beyrut'ta basıldığını belirtirken, bu adamı kendilerinin akıllı biri zannına kapıldıklarını söyler. Kitabının Arapça tercümesinin 16. sayfasında İslam'dan önce Arap beldelerini ve Kuzey Arap yarımadasının sosyal durumunu anlatırken; “*Bedeviler bireysel dürtüye sahip, son derece bencil varlıklardır. Bazı hadisler hala İslama girmiş bedevi Müslümanın namazda -Allah'ım, bana ve Muhammed'e rahmet et, bizimle başkasına rahmet etme- demesine izin veriyor*” söylemini kullanmaktadır.¹¹¹ İslami telifat ve Arapça kitaplara geniş bir şekilde muttali olan bu adam bu şekilde söylemde bulunmaktadır. Arap kelimine cahil olmayan, okuduğunu anlamada zorluk çekmeyen bu zat bütün sünnet kitapları önünde bulanmasına rağmen ondan bir harf nakledip önünü ve arkasını bırakmaktadır. Ahmed Şâkir, Carl Brockelmann'ın ifadeleriyle, gerçekleri anlamından saptırma, Haçlı fanatizminin kalbini doldurduğu, aklını ve gözünü kör ettiği gerçeğini vurgular. Cahil bir bedevinin münferit bir olayı ki insanlar onu inkâr edip reddetmiştir. Ayrıca bu bedevi Hz. Peygamber'in eğitiminden henüz geçmemişti. Ancak Brockelmann denen

¹¹⁰ Hanbel, *el-Müsned*, 7/88-90.

¹¹¹ Hanbel, *el-Müsned*, 7/89-90.

müfteri ve yalancı bu olayı sanki bütün bedeviler için genel bir kaide olarak almakta, cüzî bir olayı külli bir kaideye çevirmektedir. Bu gördüğümüz ve öğrendiğimiz en garip hükümlerden delil çıkarma yöntemidir. Ahmed Şâkir eleştirilerine devam ederek Brockelmann'ı alaya alarak onun bedevilere karşı neden kör olduğunu ve bu ferdi hadiseden başka bir külli kaide çıkarmadığına, bedevilerin kalabalık bir insan topluluğu içine veya mescide girdiklerinde fitratları gereği hemen idrarlarını yapmaya başladıklarını neden söylemediğini anlamadığını ve şayet bu şekilde söylemesi durumunda böylece bu oryantalistin kendi içinde mantıklı olacağını belirtir. Ahmed Şâkir, bu oryantalistin kendisinde beliren zekâ ve dürüstlikle yetinmeyerek halen daha bazı hadislerin İslam'a giren bedevileri buna teşvik ettiğini iddia ederek açıkça İslam'a iftira etmekten kendisini alıkoyamamasını eleştirir.¹¹²

3- Ahmed Şâkir'in Metin Tahkiklerinde Oryantalistler Hakkındaki Tutumu

Ahmed Şâkir'in tahkik konusunda oryantalistler hakkındaki tutumu, insaf ve adalete dayanmaktadır. Onların özelliklerini ve yetenekli oldukları konusunda haklarını verir. Onların lehlerinde ve aleyhlerinde olan şeyleri de zikreder. Oryantalistlerle objektif ve insafli bir şekilde davranmaya ve haklarının ellerinden alınmaması yönünde çağrıda bulunur. Bu çağrıyla yaparken aynı zamanda amaçlarına karşı uyarır. Dini ve kültürü için onların sinsiliklerine ve hedeflerine karşı dikkatli bir duruş sergiler. Aslında Ahmed Şâkir üretilen şeyle ilgilenmektedir. Şayet ortaya konan eserde kasıtlı bir hata görürse onu reddeder. Ahmed Şâkir'in bu konuda oryantalistlerin nasları tahkik etmedeki tutumunu ortaya koyan bazı önemli noktaları özetlemekte fayda vardır.

Bunlarından Birincisi: Ahmed Şâkir'in Oryantalistlerin Arap Kültürüne Önem Vermelerini, Metinleri Tahkik Etmedeki Yöntemlerini, Kültürel Yayınları Kataloglamalarını ve Rehber İndeksler Oluşturmalarını Yaptığı Övgü:¹¹³

Ahmed Şâkir, bir kimsenin hakkını yemekten veya müsteşriklerin Arap kültürü için yapmış olduğu kalıcı eserler ve iftihar ettikleri âlimlerinin kitaplarının yayımlanması için ortaya konan gayretleri inkâr etmekten Allah'a sığındığını söyler. Fakat kendisinin

¹¹² Hanbel, *el-Müsned*, 7/90.

¹¹³ Abdurrahîm, *fi-Tahkîkin*'Nusûs, 184.

her şeyi yerli yerine koymak ve gerçeği yerli yerine oturtmak isteyen bir kişiliğe sahip olduğunu belirtir. Kendisinin karşı tarafa olan minneti, verdiği katkılarla sınırlıdır ve bu katkıların ötesine geçmeyeceğini, sınırını aşmayacağını ve seviyelerinin üzerinde de bir değer vermeyeceğine işaret eder. Ahmed Şâkir kendisinin dini ve dili için en büyük mutaassıplardan biri olduğunu ve taassubun tek başına hangi anlama geldiğini bildiğini ve bunun karşı tarafa saldırı anlamında olmadığını söyler. Bunun anlamının övünç kaynaklarını ve geçmişlerinin iyi işlerini korumak ve müdafaa etmek olduğunu, asıl manasının izzetin; Allah (c.c), Rasulü ve müminler için olduğunu anlatır.¹¹⁴

Ahmed Şâkir daha sonra, oryantalistlerin yayınlarından ve yöntemlerinden bahseder. Avrupa'daki ve dünyanın diğer ülkelerindeki bazı oryantalistlerin söylediği ender bir şey, Mısır'da basılan her şey, ne kadar farklı olursa olsun, basıldığı orijinal el yazmalarında ne olduğu dikkat edilerek ayırt edilir ve içinde ne kadar doğru-yanlış varsa zikredilir ve okuyucuların dikkatine sunulur. Belki de kitap musahhihi nazarındaki hatalar müellifin söylemiş olduğu şeye uygun doğrulardır. Bazen onu başka bir şahıs keskin bir anlayış ve sağlam kanıtlarla ortaya çıkarır. Onların yayınları, basılan metinlerin kökenlerini ayrıntılı bir şekilde tanımlama eğilimindedir; bu da okuyucunun bu metinlere ne kadar güvendiğini veya doğruluğu hakkında şüphe duyup duymadığını anlamasına yardımcı olmaktadır. Ahmed Şâkir, bu hususiyet ve özelliğin eskiden Mısır'da doğruluk ve ustalık seviyesine basımı yapılan hiçbir kitapta kesinlikle bulunmadığına işaret eder. Mısır'da Bulak matbaasında ustalıkla basılan şu kitaplar; El-Keşşaf, Taberî, Ebi's-Su'ûd, Haşiyet-Zâde Ala'l-Beydâvî ve diğer tefsir kitapları, Buhârî, Müslim, Tirmîzî, Kastallânî, İmâm eş-Şâfiî'nin *el-Umm* isimli eseri ile bunlardan başka hadis ve fıkıh kitapları, *Lisânü'l-Arab*, *el-Kâmus*, *es-Sihâh*, *Sîbeveyh*, *el-Eğânî*, *el-Hezzânetü'l-Kübra*, *el-Akdü'lü-Ferîd* ve diğer lügat ve edebiyat kitapları, İbn-i Esîr'in *Tarihi*, Makrîzî'nin *Hitat'ı*, İbn-i Hallikân'ın ve Zeyli, Ceberti ve diğer tarih ve Terâcim kitapları buna misaldir.¹¹⁵

Ahmed Şâkir, burada oryantalistlerin yöntemini ve en belirgin özelliklerini bize özetlemektedir:

¹¹⁴ Tirmîzî, *Sünen*, 1/20.

¹¹⁵ Tirmîzî, *Sünen*, 1/17-18.

- 1- Ne kadar farklı olursa olsun basılan orijinal el yazmalarının nüshalarının titizlikle korunması ve içinde bulunan doğru ve yanlışlarından bahsederken dürüstlikle zikredilmesi.
- 2- Baskısını yapacakları orijinal nüshayı vasıflarken iyi bir şekilde açıklamak ve bu şekilde okuyucunun ona olan güvenini veya doğruluğundaki şüphenin seviyesini gösterir.

Ahmed Şâkir, sonra Sîbeveyhî'nin kitabını örnek gösterir. Bu kitap 1881 yılında Paris'te basılmıştır. Sonra 1898-1900 yıllarında Mısır'da Bulak matbaasında basıldı. Paris baskısının haşiyesinde nüshaların ihtilafları ayrıntılı bir şekilde yazıldığı ve basım şeklinin açıklamasının olduğu Fransızca bir mukaddime ile üzerinde yazılan tarihler, metinler, terminoloji vb. metinler aynen Arapça olduğu görülür. Fakat Bulak baskısında ne Paris baskısından alındığı yönünde bir işaret vardır ne de bütün bunlardan tek bir harfin bulunduğuna işaret eder.¹¹⁶

Ahmed Şâkir, daha sonra onların basılı yayınları keşfetmelerini ve bunlar için yapmış oldukları fihristlerin oluşturulması konusundaki başarılarından övgüyle bahseder. Oryantalist yayınları diğerlerinden farklı kılan, çoğu zaman okuyucuya yön veren dizinler oluşturmaya özen göstermelerinin olduğunu, sözlükteki harflere göre düzenlenmiş dizinleme bakımından yaratıcı oldukları konusunda haklarını verir. Bakıldığında; A'lâm fihristleri, Şairler fihristleri, Kabile fihristleri, Rivâyet zincirleri fihristleri, Kur'an ayetleri fihristi, Nebevi lafızlarla ilgili fihristler ve ilmi meselelerle ilgili fihristler göze çarpar. Fihrist ilminin çok değerli bir ilim olduğunu, fihristin kıymetini, tehlike ve faydasını ancak kaynakça ve araştırma sıkıntısından mustarip olanlar idrak edebilir. Fihristler kitapların anahtarıdır ve Arapça kitaplarda bunun tatbik edilmesinde evvela oryantalistlerin katkısı vardır. Bu konuda kendilerine en fazla yardımı matbaaların varlığı sağlamıştır. Kur'an-i Kerim'den sonra Müslümanlar için en sahih olan kitap Buhari'dir ve onunla uzun süre ilgilenen erbabı dışında onda araştırma yapmanın zorluğu için alfabetik fihriste en çok ihtiyaç duyan kitaptır. Bu

¹¹⁶ Tirmizî, *Sünen*, 1/18.

kitabı müsteşrikler basmalarına ve adetleri olduğu üzere her yaptıkları kitaba fihrist koymalarına rağmen Buhari'ye çok ilginç bir şekilde fihrist yapmadıklarını belirtir.¹¹⁷

İkincisi: Öncülüğünü Ahmed Zeki Paşa'nın Yaptığı Modern Araştırmacıların Oryantalistlerin Yöntemini Taklit Etmesi:

Ahmed Şâkir, oryantalistlerin bu çalışmalarının kendi döneminde var olan modernist araştırmacılar için bir rehber niteliğinde olduğunu ve bunları ilk taklit eden ve onların metodu üzerinde yürüyenin Ahmet Zeki Paşa olduğunu, daha sonra da Ahmed Zeki Paşa'yı örnek alıp onun yolunu takip edenler olduğunu söyler.¹¹⁸ Ahmed Şâkir, oryantalistlerin Arapça bilgisizlikleri ve kitaplarla ilgili sınırlı tecrübeleri nedeniyle, yayınlamak istedikleri kitaptan toplayabildiği kadar çok el yazması toplarlar ve sonra içlerinden biri, ne olursa olsun, kitabı çıkarırdı. Bunu tecrübesi ve ilminin müsaade ettiği kadarıyla yaparlardı. Metni kendi anladığı şekilde tasdik eder, elinde olan nüshada metin ister hatalı ister doğru olsun kenar hamişlerinde olan nüsha ihtilaflarını araştırdıklarını belirtir. Tahkik işinin başlangıcında bazı tahkik çalışmalarında müsteşriklerin yolunu takip ederek kitaptaki kapsamlı elyazmalarını toplarken kendilerinden önceki şarkiyatçıları taklit ettiklerini ve bu taklit işini az da olsa kendisinin yaptığını itiraf eder.¹¹⁹

Üçüncüsü: Oryantalistlerin yayınlarının yüceltilmesindeki abartıyı tenkit etmesi:

Ahmed Şâkir, oryantalistlerin basmış olduğu kitapların elde edilmesi gereken kıymetli şeyler ve saklanması gereken hazineler olduğu düşünülerek insanlar abartıya gidince fiyatının yüksekliği nedeniyle ve almayı arzu edenler içinde bulunması zorlaştığı için kitapları elde etmenin zorlaştığı söyler. Sonra da halkın oryantalistleri kabul edilemez, yakışıksız bir abartıyla övüp yollarını takip ettiklerini ve onlardan gelen her görüşü ve ifade ettikleri her fikri delil kabul etme konusunda aşırılığa gidildiğine işaret eder. İster doğru ister yanlış olsun onlardan gelen her şeyi taklit edip müdafaa ettiler ve söyledikleri her sözü bütün sözlerin üzerinde, kelimelerini bütün kelimelerin üzerine

¹¹⁷ Tirmizî, *Sünen*, 1/43-44.

¹¹⁸ Tirmizî, *Sünen*, 1/18.

¹¹⁹ Tekiyyuddin İbn-Dekîk el-İd, *İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdetü'l-Ahkâm*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, (Kahire, Âlim el-Kütüb, 1987), 1/15.

koydular. Onlar kitap tashihi sanatında daha önce İslam'ın ustalarından hiçbir kimsenin yapamadığını yaptıklarını zannettiler. Bu zanları, tefsir, hadis ve fıkıh gibi dini konuları da kapsamaktaydı.¹²⁰ Ahmed Şâkir, kendilerinin yapılan bu tashih, fihrist ve buna benzer çalışmalara istisnasız oryantalistlerden daha fazla hâkim olduklarını insanların bilmesini ister. Ahmed Şâkir, bunu gurur olsun diye veya kibirden söylemediğini, daha ziyade doğru olarak gördüğü şeyi söylediğinin altını çizer.¹²¹

Dördüncüsü: Ahmed Şâkir'in oryantalistlerin araştırmalarının önsözlerini Arapça dışında farklı dillere çevirmelerine ve bunları değerlendirme amacıyla yabancı dillerdeki metinlerden faydalanmaya tutkusu vardı.

Beşincisi: Müsteşriklerin tahkik ettiği kitaplarda, hatalar, tahrifatlar ve metnin yanlış okunması gibi nedenlerle ortaya çıkan hataları içeren kitapların yeniden basılması. Ahmed Şâkir, oryantalistlerin yayınına yaptığı birçok kitabın tahkikini yeniden revize etti. Bu kitaplar şunlardır:

1. Yahya b. Âdem el-Kureşî'nin *Kitabü'l-Herâc* isimli eseri. Bu eser oryantalist Theodorus Willem Juynboll tarafından Paris'teki Doğu Dilleri Okulu Müdürü ve Bilim Akademisi Üyesinde bulunan var olan tek yazma nüshadan naklederek tahkiki yapıp 1896 yılında Leiden de bulunan Brill matbaasında bastırılıp yayınlanmıştır. Ahmed Şâkir, kendileri tarafından basımının yapılacağı kitabın Juynboll'un kitabının basımından daha hayırlı ve doğru olacağını, bunu ikna edici delillerle yaptıklarını ve beyefendiyi birçok konuda nasıl tashih ettiklerini okuyucunun göreceğini ve Juynboll'un hiçbir katkısını küçümsemediklerini, her durumda birinci derecede iyilik sahibinin olduğunu söyler. Onun basımını ele alan ve tashihine bakan Juynboll'in az bir gayret sarf etmediğine ve övgüye değer bir iş yaptığına ikna olur.¹²²

2. Mevhûb b. Ahmed Cevâlîkî'nin *el-Mu'arreb* isimli eseri yeniden tahkik edilmiştir. Bu eser oryantalist Edward Seneho tarafından 1198 yılına ait orijinal eski nüshası göz önüne alınarak 1876 yılında Leipzig şehrinde basılmıştır. Ahmed Şâkir, baskısında

¹²⁰ Tirmizî, *Sünen*, 1/19.

¹²¹ Tirmizî, *Sünen*, 1/64.

¹²² Yahya b. Âdem el-Kureşî'nin *Kitabü'l-Herâc*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, (Kahire, el-Matba'atü's-Selefiyye, 1964), 5-6.

hataların olduğunu, bunun da büyük bir ihtimalle okumayı yapan musahhihinden veya görüş ve anlayışındaki tasarrufundan kaynaklandığını açıklamaktadır. Matbudan anlaşılacağı üzere ilk yapraklarında sıkıntı bulunmakta, bazıları kaybedilmiş bazıları da yanlış yere yerleştirilmiştir. Ayrıca kitabın musahhihi kelimeleri doğru yerlerine nasıl geri getireceğini bilmediği anlaşılmaktadır. Elinde ise başka bir el yazması bulunmamakta ve baskısı da sıkıntılıdır.

3. Ahmed Şâkir, İbn-i Kuteybe'nin *eş-Şi'ru veş-Şu'arâu* isimli eserinin de yeniden tahkikini yaptırdı. İlk defa 1785 yılında Leiden de basıldı. 1904 senesinde oryantalist Michael Jan de Goeje gözetiminde ikinci defa basımı yapıldı. Ahmed Şâkir, yeniden tahkikini yaptırıp iki defa bastırdı.¹²³

4. Ahmed Şâkir, oryantalist W. Ahlwardt tarafından neşredilen el-Asma'î'nin *el-Asm'ıyyât* isimli eseri Abdüsselam Harun ile beraber yeniden tahkikini yaptı. Bildikleri kadarıyla kendilerinden önce sadece bir defa Almanya'nın Leipzig şehrinde 1902 senesinde basıldığını, onun da Arap Şiirleri Koleksiyonunun birinci cildinin içeriğinde olduğunu ve tashihiyle oryantalist W. Ahlwardt'in (kendi ifadesine göre bu isim onun Arapça ve kendisini kitapta bu şekilde isimlendirmiş) ilgilendiğini söyler. Ahmed Şâkir, keşke böyle bir şey yapmasaydı der. Görünen o ki kendisi bu kitabı güvenilmez bozuk bir nüshadan bastırdı. Yaptığı çalışma ve Arap dili konusundaki deneyimsizliği onu daha da kötüye götürmeye kalmadı çalışmayı tamamen ifsada götürdü. Aslında Ahlwardt'in, kitabın tertip ve içeriğinde tasarrufta bulunacak kapasite kendisinde yoktu. Onda ister hak ister batıl olsun oryantalistler de bulunan ve şöhret bulan ilmi emanete delalet eden bir hırs yoktu. Ahmed Şâkir, bu kitap baskısına sanki yokmuş gibi itibar etti.¹²⁴

Beşincisi: Ahmed Şâkir'in oryantalistlerin kitaplara yaptıkları tahrif, bağnazlık ve hokkabazlıklara karşı uyarısı: Buna örnek, Cizvit papazların basım ve tahkikatlarına karşı yaptığı uyarıdır. Cizvit Papaz Louis Cheikho Ebî Atahiyye Divanını bir asır önce 1886 yılında Beyrut'ta bulunan Yesuiyye matbaasında bastı. Bu baskı işini birçok kez tekrarlardı ve en son baskıyı 1927 yılında yaptı ve içinde çokça tahrifat vardı. İbn-i

¹²³ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 188.

¹²⁴ Ebî Sa'îd Abdülmelik b. Kureyb b. Abdülmelik, *el-Asma'ıyyât*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Abdüsselam Harun (Beyrut, y.e.y, t.y), 6.

Kuteybe'nin *eş-Şi'ru veş-Şu'arau* isimli kitabını tahkik ettiği esnasında Ahmed Şâkir'in dikkatini bir şey çekti. Şu sözlerle Ebü'l-Atathiyye'nin çevirisine yorum yaparken “onun divanı bilenen bir matbudur ve onu Cizvit papazlar bastırdı. Onlar kitaplara yaptıkları tahrif, bağnazlık ve hokkabazlıkları nedeniyle nakillerine güvenilmez bir topluluktur fakat insanların elinde bulunan buydu.”¹²⁵

Ahmed Şâkir'in oryantalistlerle yardımlaşması:

Ahmed Şâkir, Arap kültür hazinelerinin yayınlanması konusunda ve Avrupa'daki nadir yayınlara erişim için oryantalistlere hakkaniyetli davranarak onlarla i  birliği yapmaya  ağırmı tır. Bu durum onların hatalarına cevap vermeye mâni değildir. Buna en açık birkaç  rneĖi zikretmekte fayda vardır.

a. İslam Ansiklopedisi Komisyonuyla olan yardımlaşması: Bu ansiklopedide yazıp düzenleme yapan önde gelen oryantalistlerin birçok hatalarına karşı faydalı yorumlarda bulundu ve taleplerine cevap verdi. Ahmed Şâkir'in cevap verdiği; Frantz Buhl, Carl Brockelmann, Karl Vilhelm Zettersteen, İgnaz Goldziher, Theodoor Willem Juynboll, Arent Jan Wensinck, Vlademir Fedorovich Minorsky, Baron Bernard Carra de Vaux, Henri Lammens, Duncan Black Macdonald, Johannes Heinrich Mordtmann ve Joseph Schacht gibi oryantalistlerdir.¹²⁶

b. Arap Kültür Hazinesi ne ri konusunda bazı oryantalistlerle yardımlaşması:

Ahmed Şâkir'in bu konuda yardımla tığı kişiler;

1. Evariste Levi-Provençal

Ahmed Şâkir, D r el-Meârif tarafından “Arap Hazinesi” kapsamında seri olarak yayımlanan *Ensâb* ile ilgili iki önemli kitabın tahkikinde kendisine yardım etti. Bu iki kitap; İbn-i Hazm'ın *Cemhertü Ensâb el-Arap* ile Mus'ab ez-Zübeyrî'nin *Kit b  Nesebu Kure ş* isimli eserlerdir. Evariste Levi-Provençal, İbn-i Hazm'ın *Cemhertü*

¹²⁵ İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru veş-Şu'arau*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, (Kahire, Dâr el-Meârif, t.y.), 1/791.

¹²⁶ Abdurrahîm, fi-Tahkîkin'Nusûs, 192-193.

Ensâb el-Arap isimli eserinde devrin adamlarından biri olduğunu belirttiği Ahmed Şâkir'in kendisine yaptığı yardımlara teşekkür eder ve onun katkılarının inkâr edilemez olduğuna vurgu yapar. Ahmed Şâkir'in zor kitaplara sağlam yayınlar yapmada şöhret kazanmış bir kişilik olduğunu ve kitap için omuzlarına çok yük aldığını ve bütün tecrübesini kitaba aktardığını söyler.¹²⁷

Ahmed Şâkir'in katkıda bulunduğu diğer kitap, Ebî Abdillâh el-Mus'ab b. Abdillâh b. el-Mus'ab ez-Zübeyrî'nin "*Kitâbü Nesebu Kureyş*" adlı eseridir. Kitabın önsözünde, Evariste Levi-Provençal, Ahmed Şâkir'in basım sürecinde metindeki sorunları detaylı bir şekilde incelediğini ve metni gözden geçirme konusundaki yoğun gayretlerine dikkat çeker ve Levi-Provençal, Ahmed Şâkir'e katkılarından dolayı derin şükranlarını sunduğunu belirtir.¹²⁸

2. Arend Jan Wensinck

Ahmed Şâkir, on dört ünlü imamın tedvin ettiği Hz. Peygamber'in hadis-i şeriflerini ortaya çıkarmak için geliştirilen oryantalist Arend Jan Wensinck'in "*Miftâh Künûz Sünneh*" isimli eserinin tercüme ve neşrinde onunla yardımlaştı. Bu çalışma ile birçok araştırmacı zorluk çekmeden istediği hadise kolayca ulaşması mümkün olmaktadır. Ahmed Şâkir 1928 yılında kitabı Avrupa'dan istediğini ve kendisine ulaştığında çok hoşuna gittiğini ve onu Arapça 'ya kazandırması gerektiği düşüncesi kendisinde oluştu. Sonra Kahire'de Selefîyye matbaasında kitabın müellifi ile karşılaştı ve kitabın tercümesi meselesini konuştu, neşri için izin istedi. Ahmed Şâkir kitabın üçte birini tamamlamaya azmetti ancak özellikle Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned* isimli eseri için yapmış olduğu ayrıntılı fihrist çalışması ve çeşitli ülkelere yaptığı ziyaretler onu bu arzusundan alıkoydu. Ahmed Şâkir kitaba harika bir önsöz yazdı.¹²⁹

3. Bazı oryantalistler Ahmed Şâkir ile yazışmış karşılıklı olarak bir birlerinden faydalanmışlardır. Bunlardan Jan Brugman Leiden Üniversitesi'nde Arapça hocasıydı. 1948 yılında Kahire'deki Hollanda Büyük Elçiliğinde çalıştı. Arapça'yı

¹²⁷ Ebî Muhammed Ali b. Said b. Hazm el-Endelûsî, *Cemheretü Ensâb el-Arab*, thk: Evariste Levi-Provençal, (Mısır, Dâr el-Meârif, t.y.), 12.

¹²⁸ Ebî Abdillâh el-Mus'ab b. Abdillâh b. el-Mus'ab ez-Zübeyrî, *Kitâbü Nesebu Kureyş*, Evariste Levi-Provençal, (Mısır, Dâr el-Meârif, 1953), 11.

¹²⁹ Wensinck, *Miftâf Künûz Sünneh*, ٣; Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 194-195.

akıcı bir şekilde konuşuyordu. Teliflerinden biri 1948 yılında basılan “*Havle eş-Şer ‘il-İslamî*” diğeri de 1963 yılında basılan “*el-İslamu-ves’Siyâsetü ed-Düveliyye*” dir. Diğer bir oryantalist James Robson’dur. Glasgow Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümü’nden mezun oldu. Edebiyat alanında yüksek lisans ve doktora aldı. İslam Ansiklopedisinin ikinci baskısında hadis ile ilgili araştırmalar yayınladı.¹³⁰

¹³⁰ Abdurrahîm, *fî-Tahkîkin 'Nusûs*, 195-196.

4. SONUÇ

Ahmed Muhammed Şâkir, muhakkikler arasında istisnai bir konuma sahiptir. Hadis ilmi ve yargı konularındaki çalışmaları, onu döneminde öne çıkan bir âlim ve muhakkik olarak konumlandırmaktadır. İlgili alanlardaki gayretleri ve başarıları, Ahmed Muhammed Şâkir'in özel bir yerde olduğu konusunda genel bir uzlaşa oluşturmuştur. Özellikle yargı ve tahkik konularındaki çalışmalarıyla erkenden zirveye ulaşmıştır. Bu, ilmi kariyerinin erken dönemlerinde dahi büyük başarılar elde ettiğini göstermektedir. Vefatına kadar Ahmed Muhammed Şâkir, ilgiyle takip edilen bir âlim olmuş ve eserleri üzerinden pek çok kişi tarafından istifade edilmiştir. Bu, onun ilmi katkılarının önemini ve etkisini vurgulamaktadır. Babası Muhammed Şâkir ve küçük kardeşi Mahmûd Şâkir, kendi ilmi kariyerlerini bırakmış olsalar da özellikle yargı alanında Ahmed Muhammed Şâkir'in bıraktığı derin ve kalıcı izi yakalayamamışlardır.

Ahmed Muhammed Şâkir, yargı alanında bıraktığı etki ve yaptığı tahkik çalışmaları ve bu alandaki derinlik ve sağladığı katkılar, onu önemli bir hadis muhakkiki ve fıkıhçı olarak öne çıkarır. Yaşadığı dönemdeki diğer âlimler arasında öne çıkmasının sebepleri hem yargı hem de tahkik alanlarındaki özgün ve etkili çalışmalarından kaynaklanmaktadır.

Ahmed Muhammed Şâkir, 20. yüzyılın önemli İslam âlimlerinden biridir ve aynı zamanda geleneksel hadisçilik geleneğinde önemli bir figürdür. Kendisi, özellikle Ahmed b. Hanbel'in "*Müsned*" isimli eserine yapmış olduğu geniş ve kapsamlı tahkik çalışmalarıyla tanınmıştır. Onun çalışmalarına aşina olan birçok hadis bilgini, Ahmed Muhammed Şâkir'e büyük bir hayranlık ve övgü ifade etmiştir. Bu çalışmalar, hadis literatürünün önemli bir referans kaynağı haline gelmiştir. Sadece hadis alanında değil, aynı zamanda tefsir, fıkıh ve edebiyat gibi İslam ilimleriyle ilgili birçok alanda da tahkik çalışmaları yapmıştır. Bu çalışmalar, geniş bir ilmi yelpazede etkili olduğunun en büyük göstergesidir. Onun çalışmalarına aşina olan diğer âlimler, ilmi birikimine, metodolojisine ve titiz çalışma prensiplerine hayran kalmış ve bu durumu övgüyle dile getirmişlerdir. Gelenekçi hadisçiliğin önemli bir temsilcisidir. Bu geleneğin devamını sağlamış ve bu alanda etkili bir figür olmuştur. Ahmed Muhammed Şâkir'in eserleri

ve tahkik çalışmaları, onun ilmi mirasının önemli bir parçasını oluşturur ve bu nedenle övgüyü hak eder.

Ahmed Muhammed şâkir'in ardından gelen ve aslen Arnavut olan, Suudi Arabistan'da yaşayıp vefat eden Muhammed Nâsiruddîn el-Albânî, Hint ulemâsı, Suud'lu Abdulaziz b. Bâz ve İbn-i Useymen ile Muhammed Hâmid el-Fikî gibi âlimler, Ahmed Muhammed şâkir'in hadis ilmindeki seviyesi ve fıkıh uslndeki vukfiyeti konusunda ittifak etmişlerdir. Bu değerlendirmeler, Ahmed Muhammed şâkir'in ilmi yetkinliğinin hadis ve fıkıh alanında sadece uzmanlar tarafından değil, aynı zamanda şer-i ilimler, lgat ve edebiyat ilmiyle ilgilenen İslam bilginleri tarafından da takdir edildiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulgaksûd, Receb. *Es-Subhu's -Sâfir fî -Hayâti el-Allâme Ahmed Şâkir*, Kuveyt: Mektebetü İbni Kesîr, 1994.
- Abdûlmelik, Ebî Sa'îd Abdûlmelik b. Kureyb. *el-Asma 'ıyyât*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Abdüsselam Harun, Beyrut: y.e.y, t.y.
- Abdurrahîm, Eşref Abdulgaksûd. *Menhecü Ahmed Muhammed Şâkir fî-Tahkikin 'Nusûs, Mısır, İsmailiyye, Mektebeti 'l İmami 'l -Buhârî*, 2016.
- Ahmed, Şeyma Abdülhamid Abdülaziz. *Cühüdü eş-Şeyh el-Allâme Ahmed Muhammed Şâkir fî-Sünnetin-Nebeviye, Mısır: Cami 'atü Minya, Mecelletü 'l-Âdâb ve 'l-Ulûmü 'l-İnsâniyye, Sayı,22. Doi.10.21608/FJHJ.2020.48784.1078*, 2021.
- Akl, Abdurrahmân b. Abdülazîz b. Hammâd. *Cemhertü Makalâti el-Allâme Ahmed Muhammed Şâkir, Cîza: Dârü'r-Riyâd*, 2005.
- Akl, Abdurrahmân b. Abdülazîz. *Menhecü Allâme Ahmed Muhammed Şâkir fî 'l-Fıkhi ve Ârâuh 'l-Fıkhiyye*, y.y., 2002.
- Berâceylî, Mütevellî. *Me'âlimu Menheci eş-Şeyh Ahmed Şâkir fî-Nakdil Hadîs*, Kahire: Mektebet es-Sünneh 2013.
- Beyyûmî, Muhammed Receb. *en-Nahdatu 'l-İslâmiyyetü fî -Siyeri Â'lâmiyhâ el-Mu'âsirîne, Dimeşk-Beyrut: Dâru 'l-Kalem ve ed-Dâru 'ş-Şamiyye*, 1995.
- Buhârî, Ebî Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il. *Sahîh-i Buhârî*, Dimeşk: Dâr İbn Kesîr 2002.
- Cumehî, Muhammed b. Selâm. *Tabakâtü Fuhûl eş-Şu'arâi*, Şerh: Mahmud Muhammed Şâkir, Kahire: Dârü'l-Medenî, t.y.
- Dabî, Mufaddali. *El-Mufaddaliyyât*. thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Kahire: Dârü'l-Me'ârif 1942.
- Fuâd, Âtîf et-Tihâmî. *Eş-Şeyh Ahmed Şâkir ve Menhecühû fî Müsnedi 'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Kuveyt: Câmîati Kuveyt Meclis en-Neşri 'i-İlmi, 2002.
- Ğûrî, Seyyid Abdulgaksûd. *Rahlâtü el-Allâme Ebi 'l Hasan en-Nedvî*, Dimeşk-Beyrût: Dâr'ü İbn-i Kesîr, 2001.
- Hazm, Ebî Muhammed Ali b. Said el-Endelusî. *Cemheretü Ensâb el-Arab*, thk: Evariste Levi-Provençal, Mısır: Dâr el-Meârif, t.y.
- Hanbel, Ahmed b. Muhammed, el-Müsned. thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire: Dârü'l-Hadîs 1995.

- Harun, Abdüsselim Muhammed. *Kutûfun Edebiyyetun Dirâse Nakdiyye fî-Türâs el-Arabî Havle Tahkîk et-Türâs*, Kahire: Mektebetü's-Sünne 1988.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. *Şerefu Ashâbi'l-Hadîs ve Nasîhatü ehli'l-Hadîs thk: Amr Abdülmenam Selîm*, Kahire: Mektebet İbn Teymiyye 1996.
- İbn Kuteybe. *eş-Şi'ru veş-Şu'arau*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire: Dâr el-Meârif, t.y.
- İyd, Tekiyyuddin İbn-Dekîk. *İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdetü'l-Ahkâm*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire: Âlim el-Kütüb, 1987.
- Kâsimî, Muhammed Cemâleddîn. *el-Mashu-Ala'l-Cevrebeyni*, thk: Nasiruddîn el-Albânî, Beyrût: el-Maktabatü'l-İslâmiyye, 1979.
- Kâsimî, Muhammed Cemâlüddîn. *Rihlatî İlâ el-Medîneti'l-Münevvere*, thk: Muhammed b. Nâsır el-Acemî, Beyrut: Dârü'l-Beşâir el-İslâmiyye 2008.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemü'l Muellifi Teracim Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyya*, Dimeşk: Muessestu'Risâle, 1993.
- Keyyâm, Umar Hasen. Mahmûd Muhammed Şâkir *er-Raculü ve'l-Menhecü*, Ammân: Dâr el-Beşîr 1997.
- Kureşî, Yahya b. Âdem. *Kitabü'l-Herâc*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire: el-Matba'atü's-Selefiyye, 1964.
- Mâdî, Kuteybe b. Adnân. *Besâir*, (Beyrût: Dârü's-Sahâbe, 1986.
- Mertoğlu, M. Suat. "Akseki'nin Ahmed Muhammed Şâkir'e Bir Mektubu", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 36, 2016.
- Munkiz, El-Emîr Üsâme. *Lübâbü'l-Âdâb*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire: Matbaatü'r-Rahmâniyye 1935.
- Nemle, Ali b. İbrahim el-Hamed. *El-Musteşrikûne ve Neşru't-Türâs Dirâse Tahlîliyye Ve Nemâzec min et-Tahkîk ve'n-Neşr*, Riyâd: Mektebet el-Melik Fahd el-Vataniyye, 2003.
- Sevre, Ebî İsâ Muhammed b. İsâ. *El-Cami'us-Sahîh (Sünen-i Tirmizî)*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire: Matba'ati Mustafa el-Bâb el-Halebi, 1978.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *Er-Risâle*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrût: Dârü'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1940.
- Şâkir, Ahmed Muhammed Şâkir. *Kelimetü'l Hak*, Kâhire: Mektebetü's-Sünne, t.y.
- Şâkir, Ahmed Muhammed. *El-Bâhisü'l-Hasîs Şerh İhtisâr Ulûmü'l-Hadîs*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Nâsiruddîn el-Albânî, Riyâd: Mektebetü'l-Me'ârif

lin-Neşri vet-Tevzî', 1996.

Şâkir, Ahmed Muhammed. *Elfiyyetü's-Suyûtî fî-İlmil-Hadîs*, Kahire: el-Mektebetü'l-İlmiyye, t.y.

Şâkir, Ahmed Muhammed. *el-Kitâbu ves'Sünnetü*, Kâhire: Dâru'l-Kütübü's-Selefiyye, 1986.

Şâkir, Ahmed Muhammed. *Eyyamun fil'Cezîra Rihleti ilel Hicâz ve Necd*, thk: Eşref Abdulsaksûd, Kuveyt: Dâru'l Beşâiril İslâmiyye ve Merkezü'l-Verrâk li't-Türasi, 2018.

Şâkir, Ahmed Muhammed. *Yevmiyyât'ü-Âlim*, thk: Eşraf Abdulsaksûd, Kuveyt: Merkezü'l-Verrâk lit-Türâs, Beyrût: el-Beşâirü'l-İslâmiyye, 2019.

Şâkir, Ahmed Muhammed. *Nizâmu't-Talâk-i Fi'l-İslâm*, Mektebetü's-Sünne, Kahire, T.y.

Şâkir, Üsâme Ahmed. *Min A'lâmi'l-Asr*, Maktabatu'l İskenderiyye, 2001.

Şâyikî, Hasan Ali. *Cuhûdü eş-Şeyh Ahmed Muhammed Şâkir fî-Tahkîk ve Fihristi Kütübî's-Sünneti'n-Nabaviyyeti's-Şerife, Dirâsât Da'aviyye, Sayı, 8, 2004.*

Umar, Ahmed Muhammed Tâhir. *Cema'at Ansâr es-Sünneh el-Muhammediyye ve Cuhûduhâ fî Neşri Akîdedü's-Selef, Mekke: Cami'ât Ummülkurâ, 2000.*

Wensinck, Arent Jan. *Miftâh'u-Künûzi's-Sünneti*, Trc, Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2007.

Yalçinkaya, Naci. *20.Yüzyıl Başlarında İslâm Hukukunda Talâk(boşama) Tartışmaları Ahmed Muhammed Şâkir ve Zâhid el-Kevseri Örneği, Çorum, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.*

Yûnus, Sâbir Abduddâim. *Devru'l Ezher fî'n-Nuhûdi Bi'ulûmi'l-Lugati'l-Arabiyye*, 1943.

Zirikli, Hayreddîn. *El-İ'lâm Kâmus Terâcim li-Eşheri'ricâli ve'n-Nisâi min'el -Arabi ve'l Müsta'ribine ve'l Müsteşrikîne*, Beyrut: Dâru'l-ilm lil-Melâyîn, (2002).

Zübeyrî, Ebî Abdillâh el-Mus'ab b. Abdillâh b. el-Mus'ab. *Kitâbü Nesebu Kureys*, Evariste Levi-Provençal, Mısır: Dâr el-Meârif, 1953.

EKLER

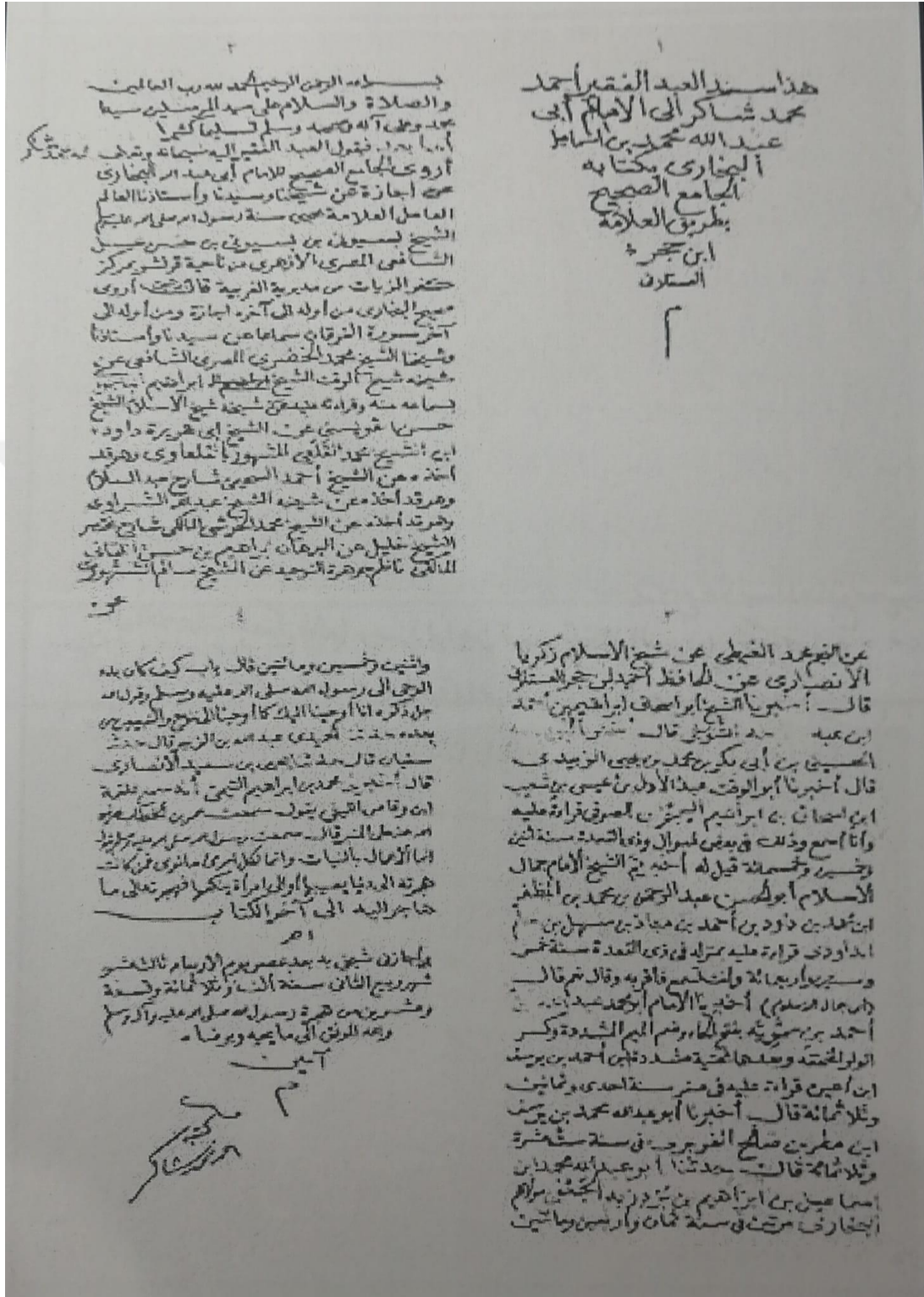
(EK-1)

الجمعة ١٥ رجب الحرام ١٢٨٥
 مولانا الرستاد الكامل والعالم العامل الشيخ جمال الدين القاسمي رضي الله عنه
 السلام عليكم ورحمة الله وبركاته وكل عام وانتم بخير وعافية وبعد فقد طالعت اليوم
 كتابكم الجليل حياة البخاري فاعجبت به ايها العجايب فجزاكم الله خيرا الجزاء خفصو صاحي
 ردكم فريضة الرضا عن هذا الومع الجليل الذي له الهبة على كل مسلم الى الابد وبعد الآن
 ثم ان الداعي لطفا طبه مثلي لمقامكم الجليل التماس ارجو من مقامكم قبوله ولم تكلمني
 الفرصة حين شرفتم مصر ان اطلبه منكم ذاك ان اريد منكم اجازة بمحور لغاتكم الجليلة
 وبكت به البخاري وبقية كتب السنة المطهرة وان تكرمتم علينا بارسال شيء من
 الرسايد فالفضل اليكم على كل حال والوفائي بانتظار طبع كتاب الطالع السعيد
 جعل الله بيني وبينكم طالعا وحبذا العار جزتم معي شقيقي السيد علي محمد كركر
 واملئ فيما رأيته منكم من مقام ارحم الراحمين الا تفتنوا على بمثل هذا الطلب البسيط
 جعلكم الله سبحانه ملبى القاصدين ووفقنا واياكم الى ما يحبه ويرضاه ما كتبه
 احمد محمد كركر

العنوان

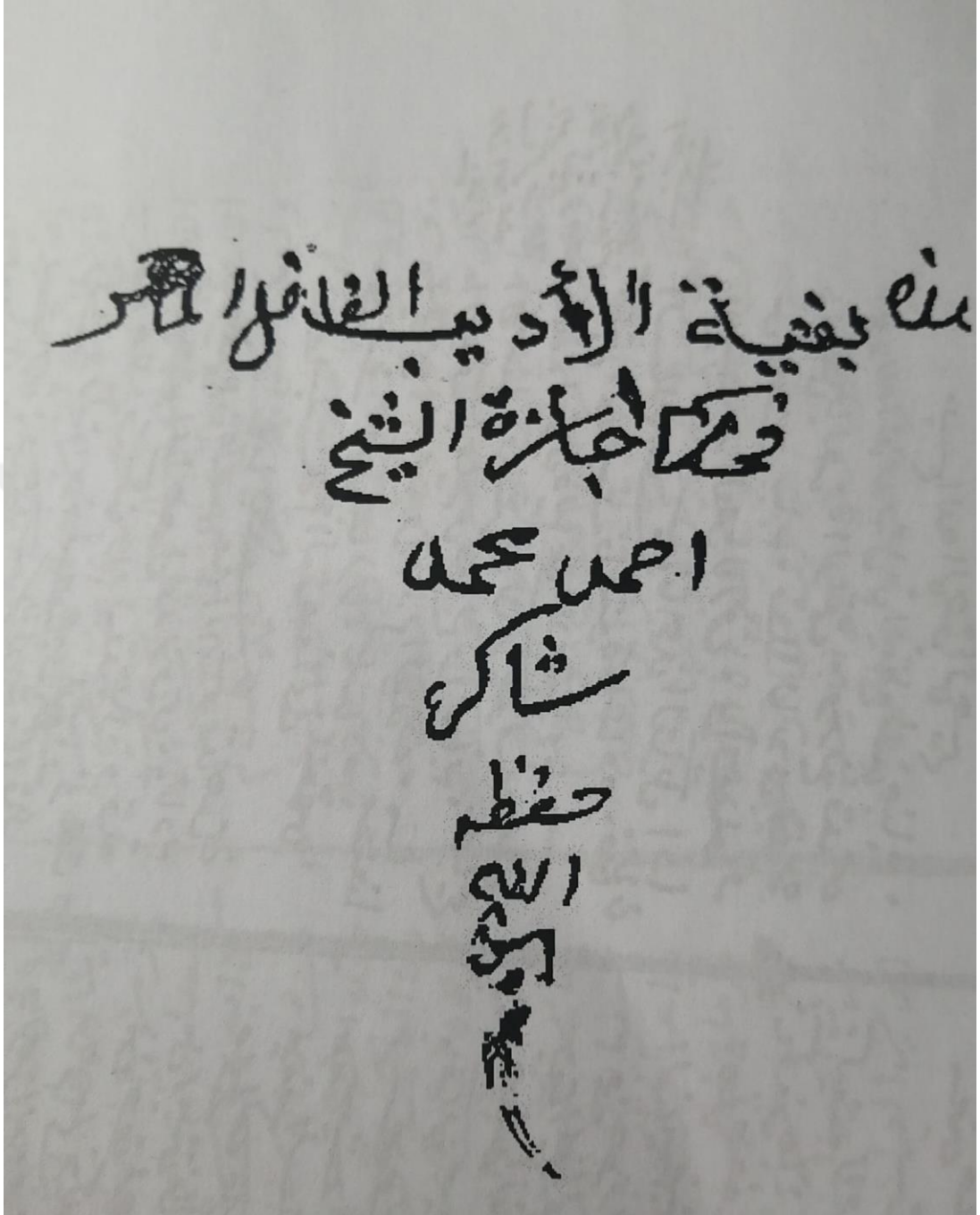
مصر
 احمد محمد كركر ابن وكيل مدينة الازهر الشريف

Ahmed Muhammed Şâkir'in Cemaleddîn el-Kâsimî'den Kendisi ve Kardeşi Ali İçin
 İcâzet İstediğini Belirten Mektubu.

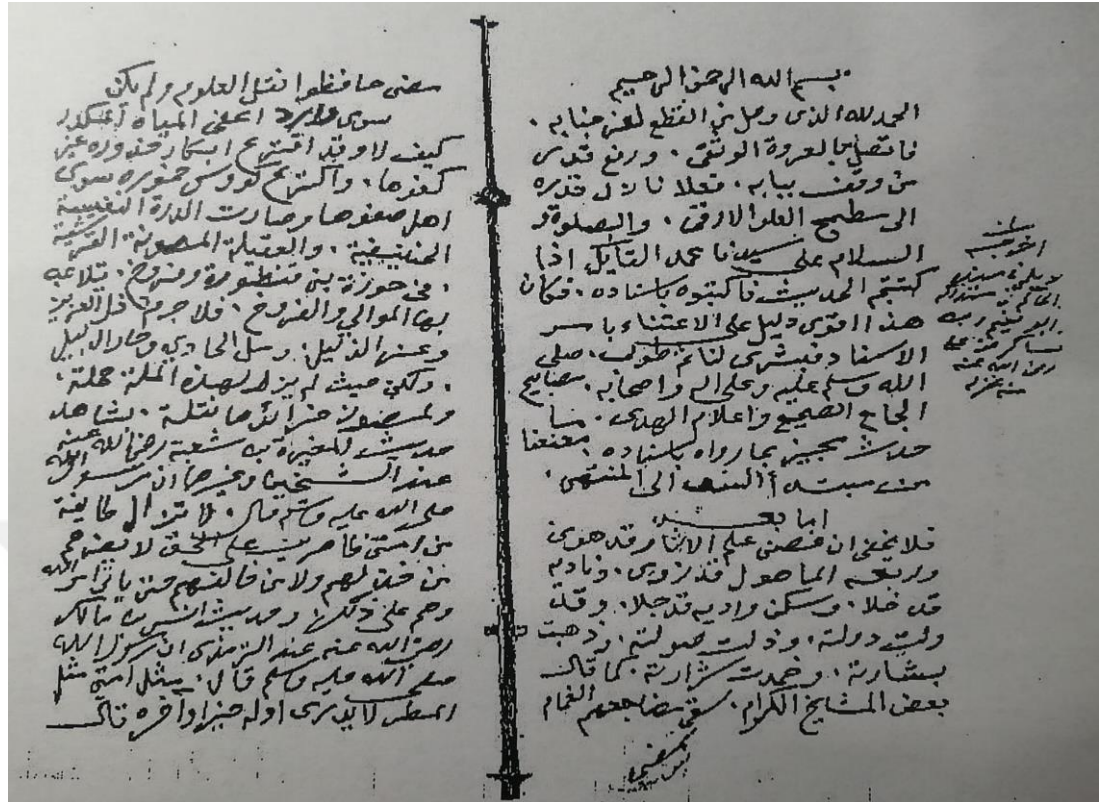

Besyûnî Asel'in Ahmed Muhammed Şâkir'e verdiği icâzet.

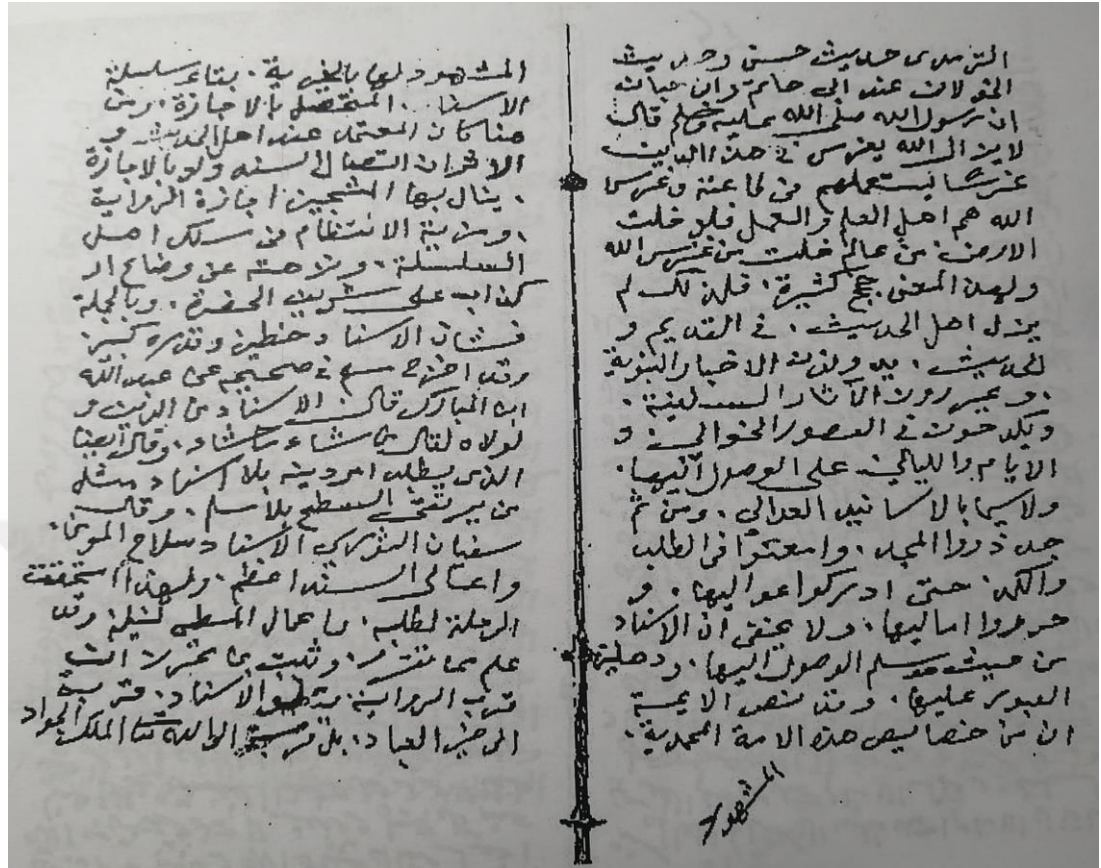
(Ek:3)

Abdüssettâr ed-Dihlevî'nin Ahmed Muhammed Şâkir'e verdiği icâzetin birinci sayfasıdır.

Abdüssettâr ed-Dihlevî'nin Ahmed Muhammed Şâkir'e verdiği icâzetin ikinci sayfasıdır.

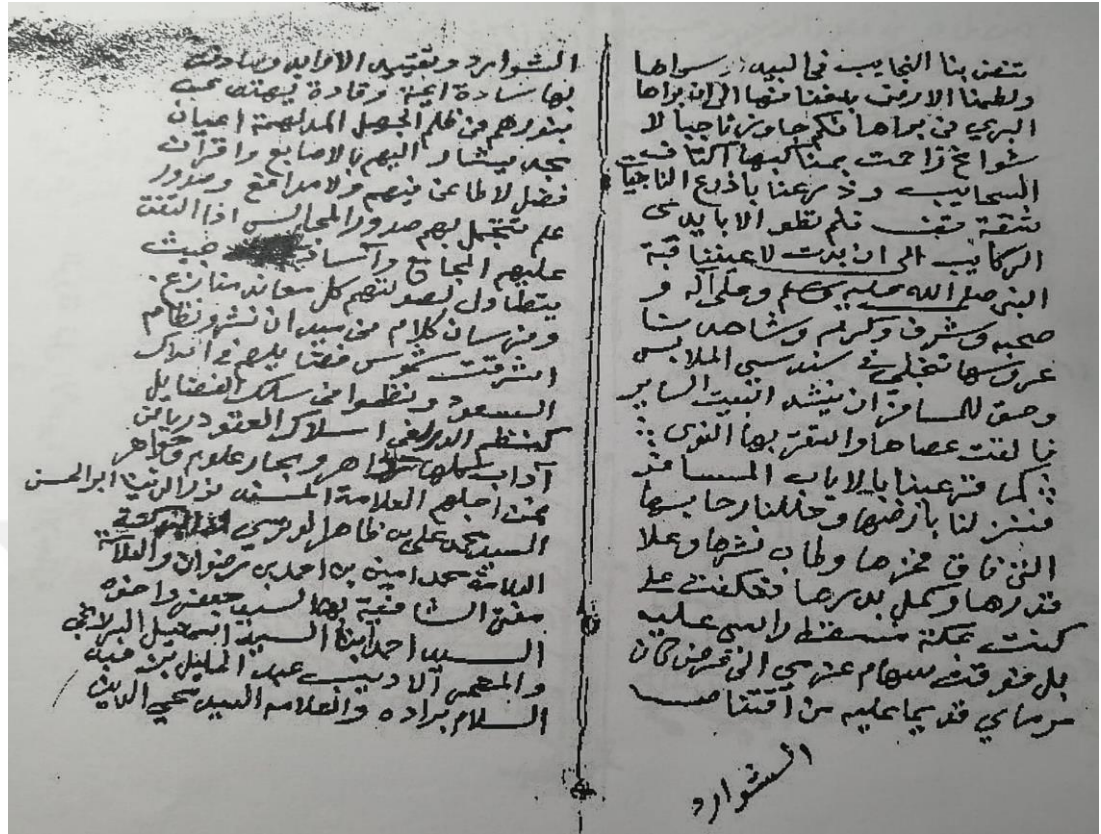

Abdüssettâr ed-Dihlevî'nin Ahmed Muhammed Şâkir'e verdiği icâzetin Üçüncü sayfasıdır.

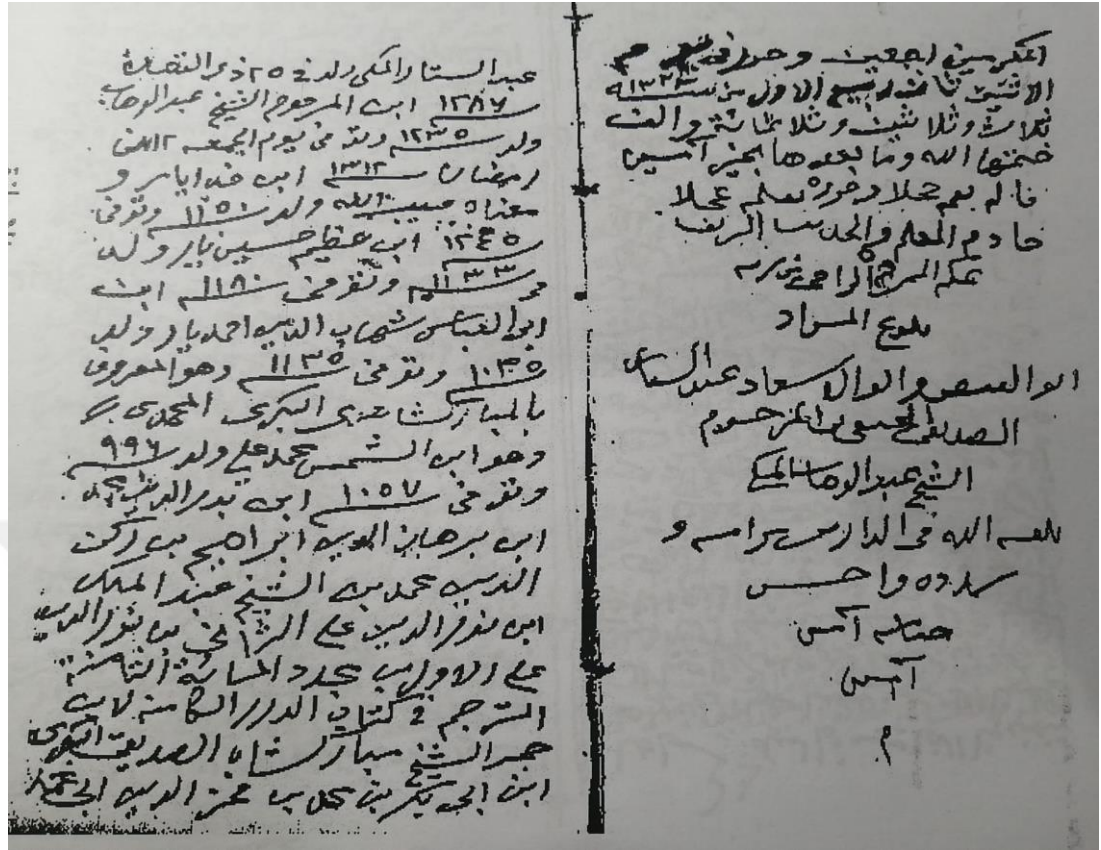
كما قال الامام احمد طلب الاسناد العالي سنة
 السبعين و قال الامام محمد بن اسمعيل الطوسي
 سنة ب الاسناد و ترجمه الله عز وجل
 وقال بعض مشايخنا الاعلام الاسناد
 خفيفة فاهلة من خصاص هذه
 الامة و سنة بالغة فكلدة هذه الامة
 و طلب العلوم من طلبة متبعة و درجة
 مرتفعة و وقد العقل الامام احمد
 في طلب الحديث البلاد الثابتة بعد
 الدائنة و فتنه الحسنيين بن صبيحة
 في سنة المشيئة في عام سبع و مائة
 و مائة و كان قد مات في تلك السنة فيقول
 ابن عياض طيب الله مثواه و هذه الامة
 حجة حجة الامام احمد و رحل اليها
 التي عهد الزراف الصغرى المحدث في سنة
 اليمن في عام سبع و مائة و هو
 رافقه في هذه الرحلة الامام محمد بن معين
 قال الامام يحيى لما خرجنا الى الامام احمد
 المرات الى اليمن فحجنا بيضا انا و
 و اذا عبادنا في انظارنا فنسبنا
 عليهم و قلت له هذا احمد بن حنبل

اخرجك فقال حياه الله و ثبته فانه يبلغني
 بحسن كل جميل و قلت لا جنة في سنة ب الله
 خطا و و روى عننا النفس و ارا هذا
 من مسيخة بشهرة فقال احمد امين زبني
 بغيره و ان اسبح عنه بصفاء و الله لا يغيره
 في سنة
 و اني رحلت الى المدينة الشريفة النبوية
 و الدوحة المعظمة المصطفوية على
 سائرهم و منهم فيها افضل الصلوة والسلام
 صلاة و سلاما فلا يحسن متلا لا مين
 على من الدنيا و الايام للقلوب من انا من
 تلك البقية الطاهرة و النعمة الباهرة
 التي هي منبع العلوم و ينمو الفروع
 في ارض علم ثلاث و عتلا في سنة و ان
 و في السنة التي بعدت في بها علامة
 الحجاز من السنة ففتح في سنة الحجاز
 بالبلد الحجازي الاستاذ السيرة احمد بن
 زبني و حلاله و روى في البقية حيا في سنة
 اهل البيت عليهم الرحمة و انهم ان
 و في سنة حياه بانه السيرة احمد
 في سنة و روى في سنة في سماو الكمال
 في سنة في البقية من في البقية

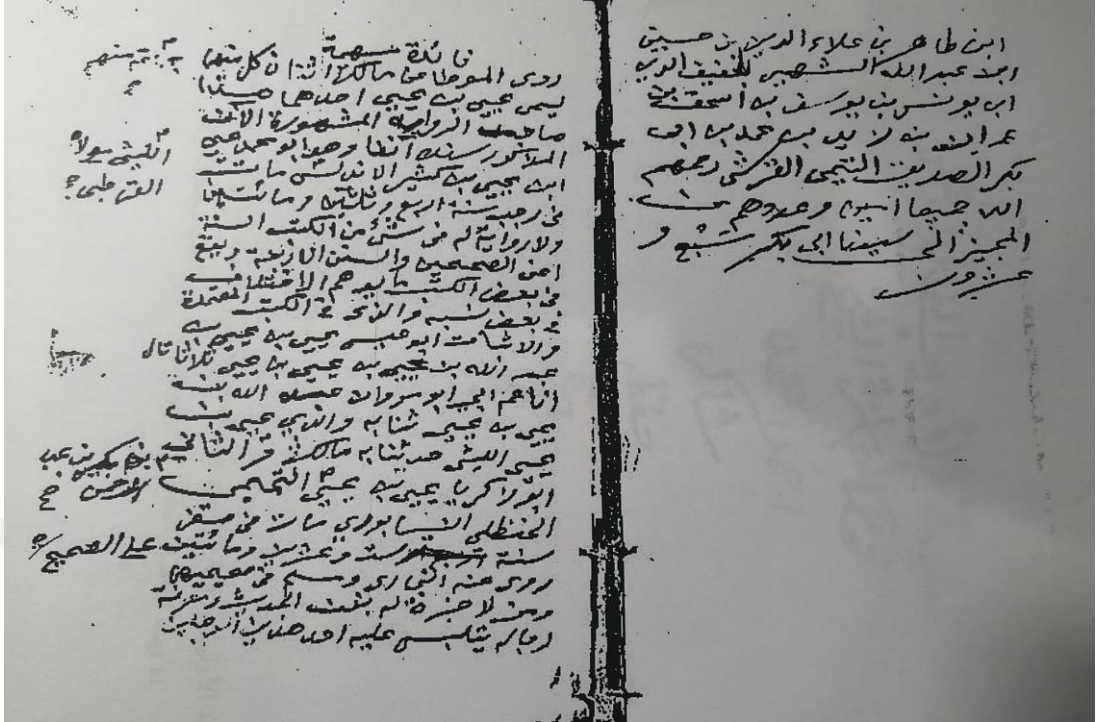
Abdüssettâr ed-Dihlevî'nin Ahmed Muhammed Şâkir'e verdiği icâzetin dördüncü sayfasıdır.

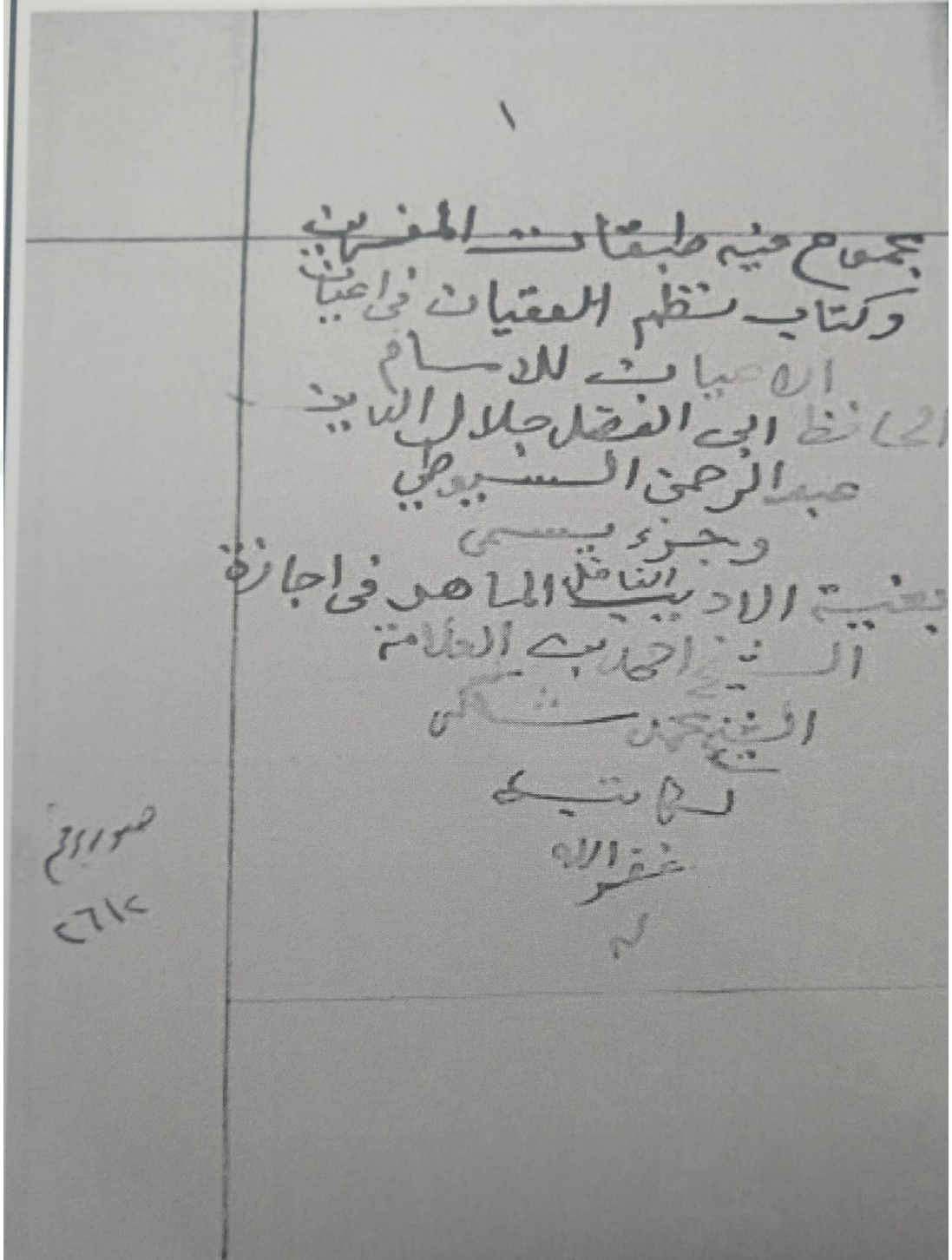
Abdüssettâr ed-Dihlevî'nin Ahmed Muhammed Şâkir'e verdiği icâzetin beşinci sayfasıdır.

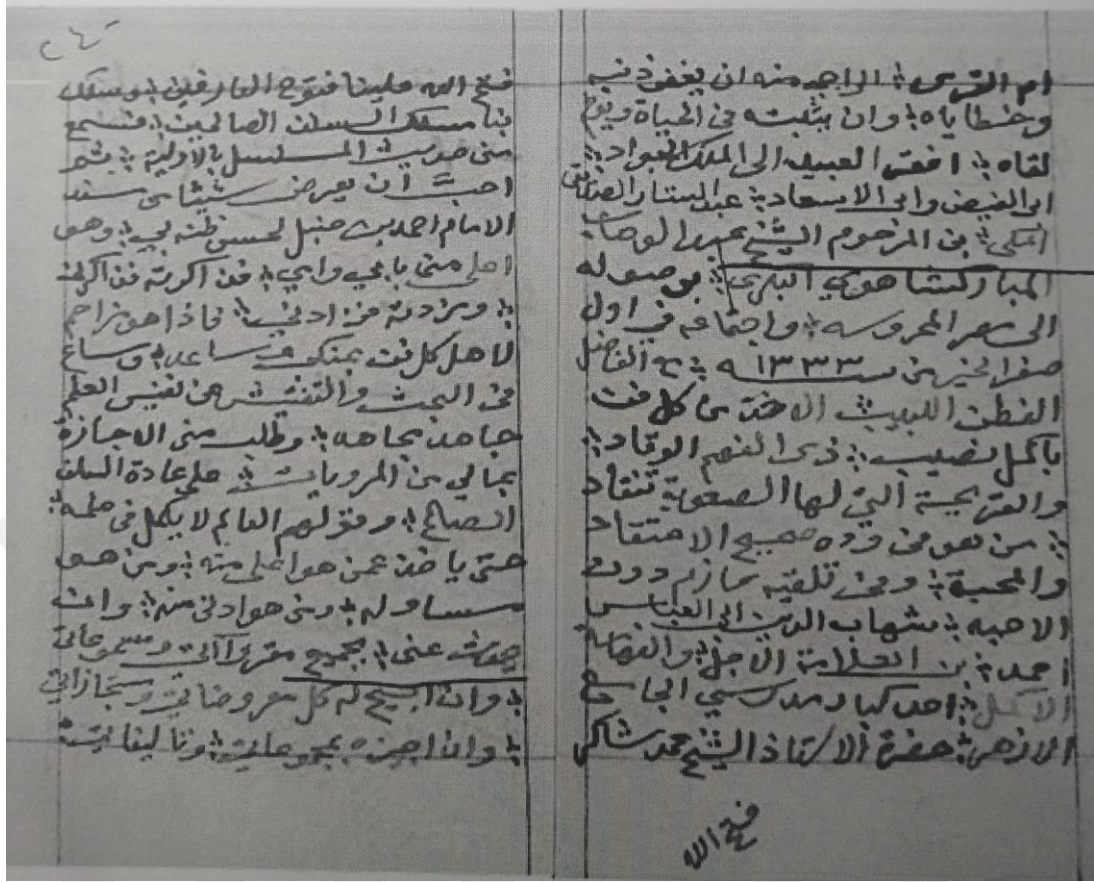
Abdüssettâr ed-Dihlevî'nin Ahmed Muhammed Şâkir'e verdiği icâzetin altıncı sayfasıdır.

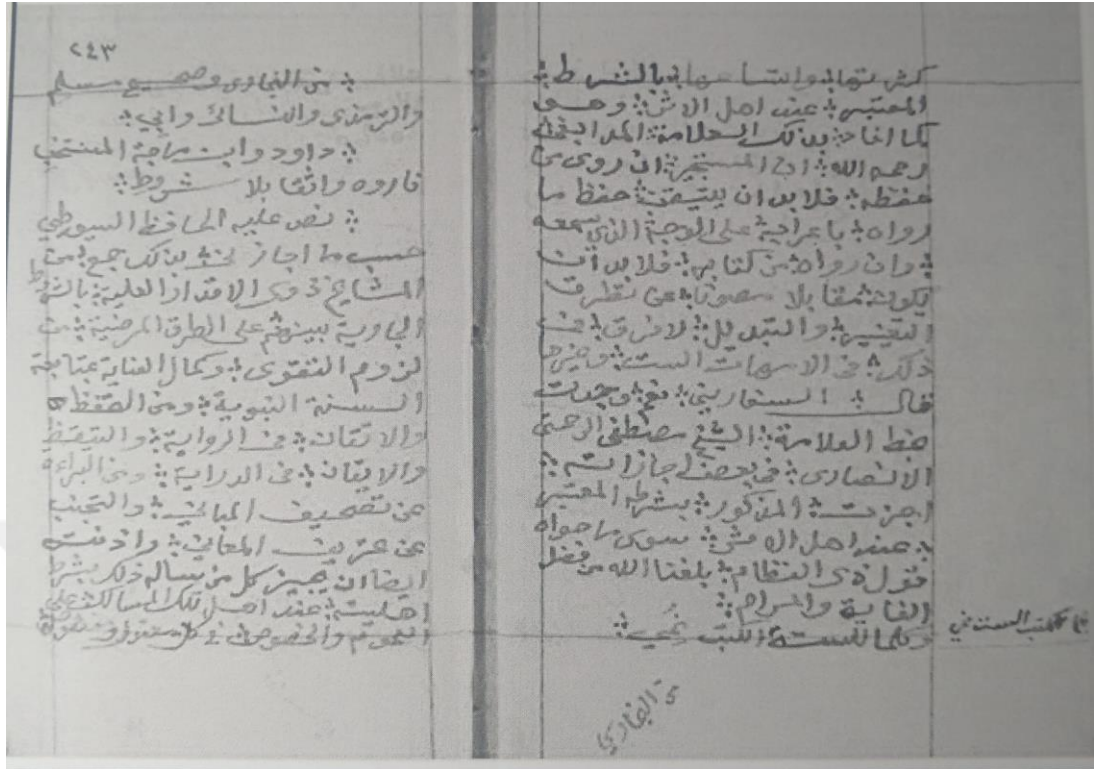
Abdüssettâr ed-Dihlevî'nin Ahmed Muhammed Şâkir'e verdiği icâzetin yedinci sayfasıdır.

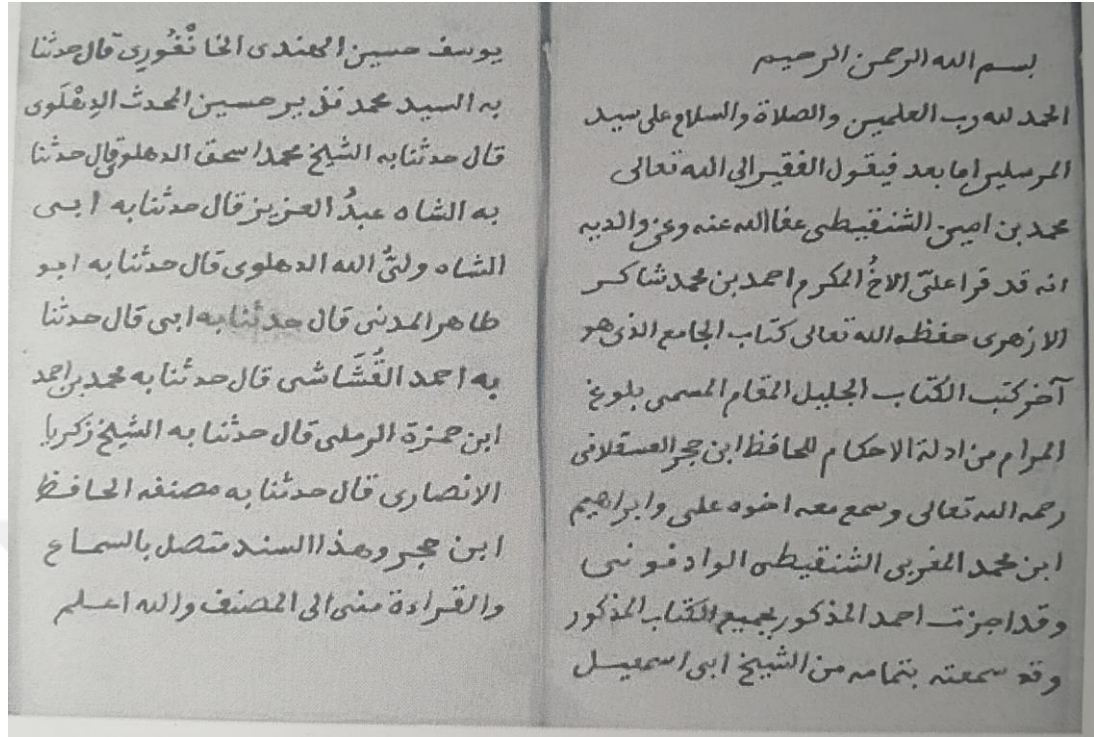
Ed-Dihlevî'nin Ahmed Muhammed Şâkir'e verdiği icâzetin Mekke nüshasının birinci sayfasıdır.

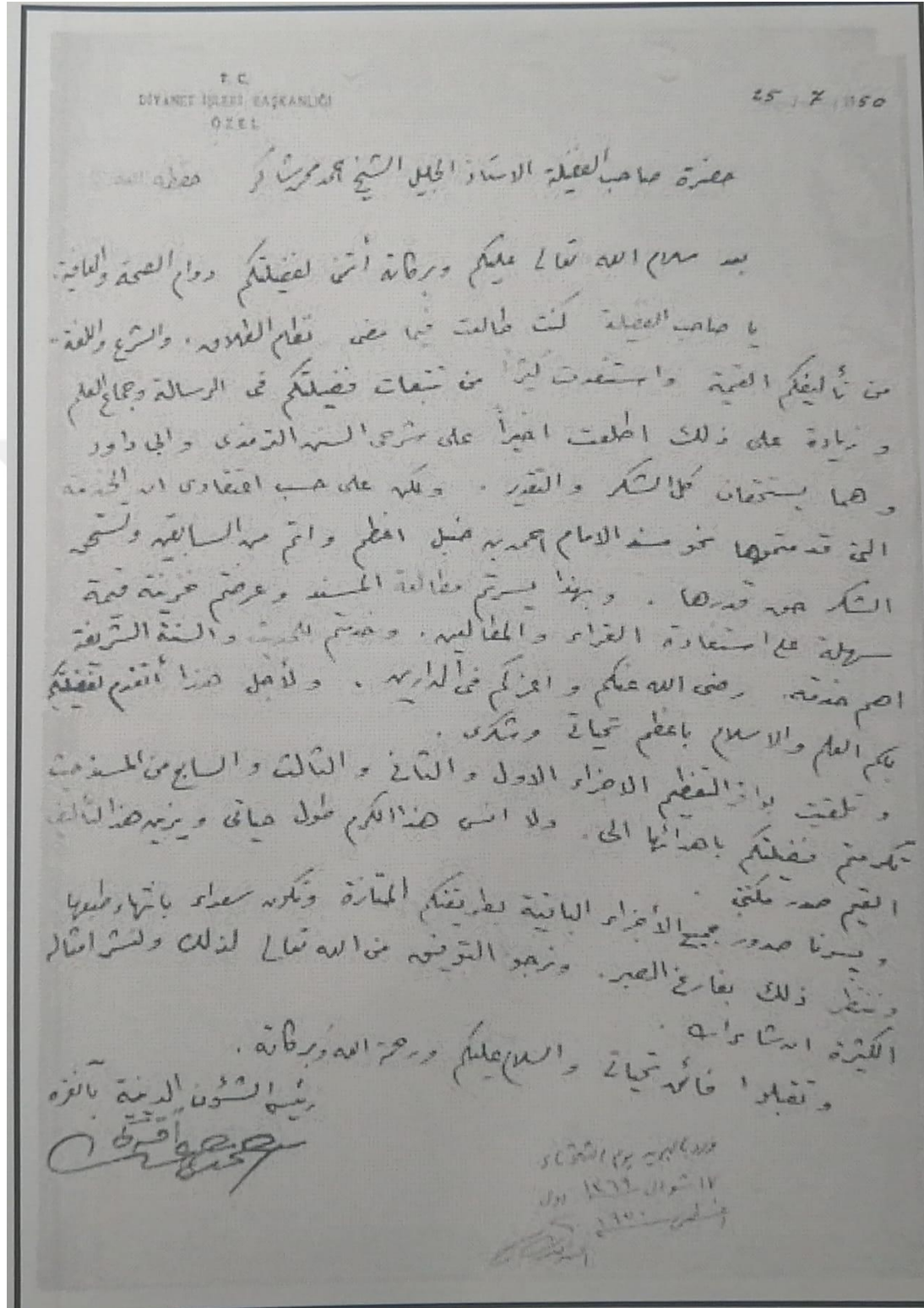
Ed-Dihlevî'nin Ahmed Muhammed Şâkir'e verdiği icâzetin Mekke nüshasının ikinci sayfasıdır.

Ed-Dihlevî'nin Ahmed Muhammed Şâkir'e verdiği icâzetin Mekke nüshasının üçüncü sayfasıdır.

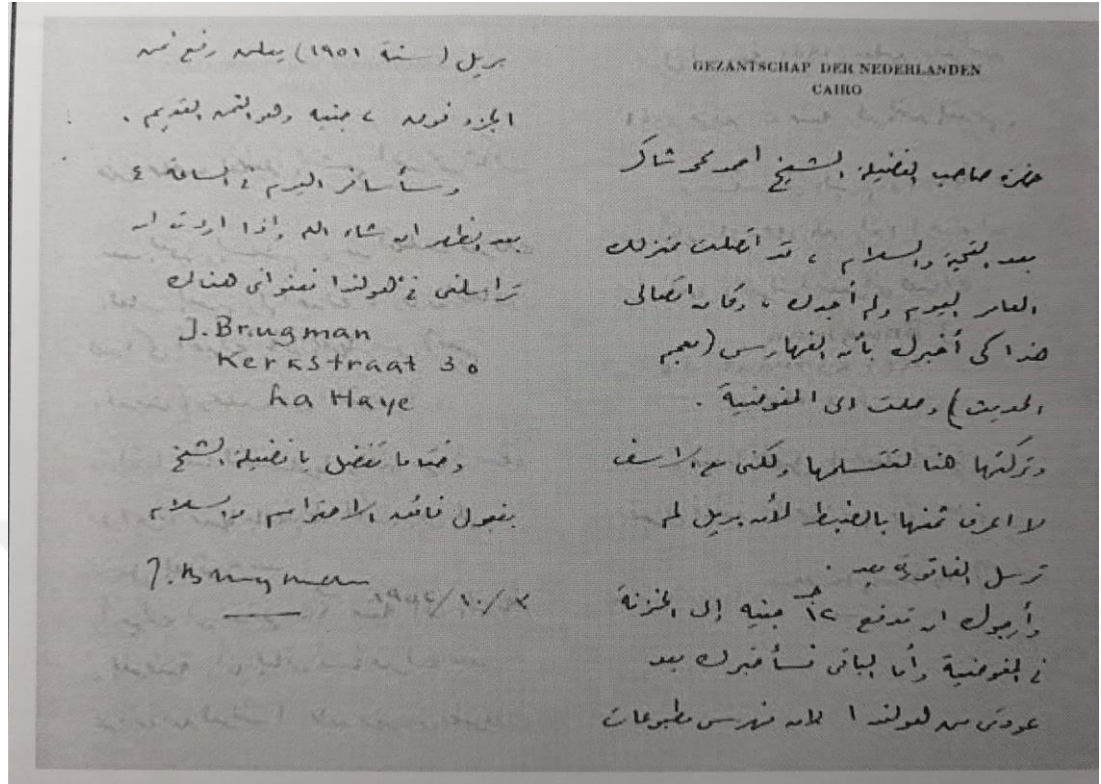

Muhammed b. Emîn eş-Şînkîti'nin Ahmed Muhammed Şâkir'e verdiği icâzet.

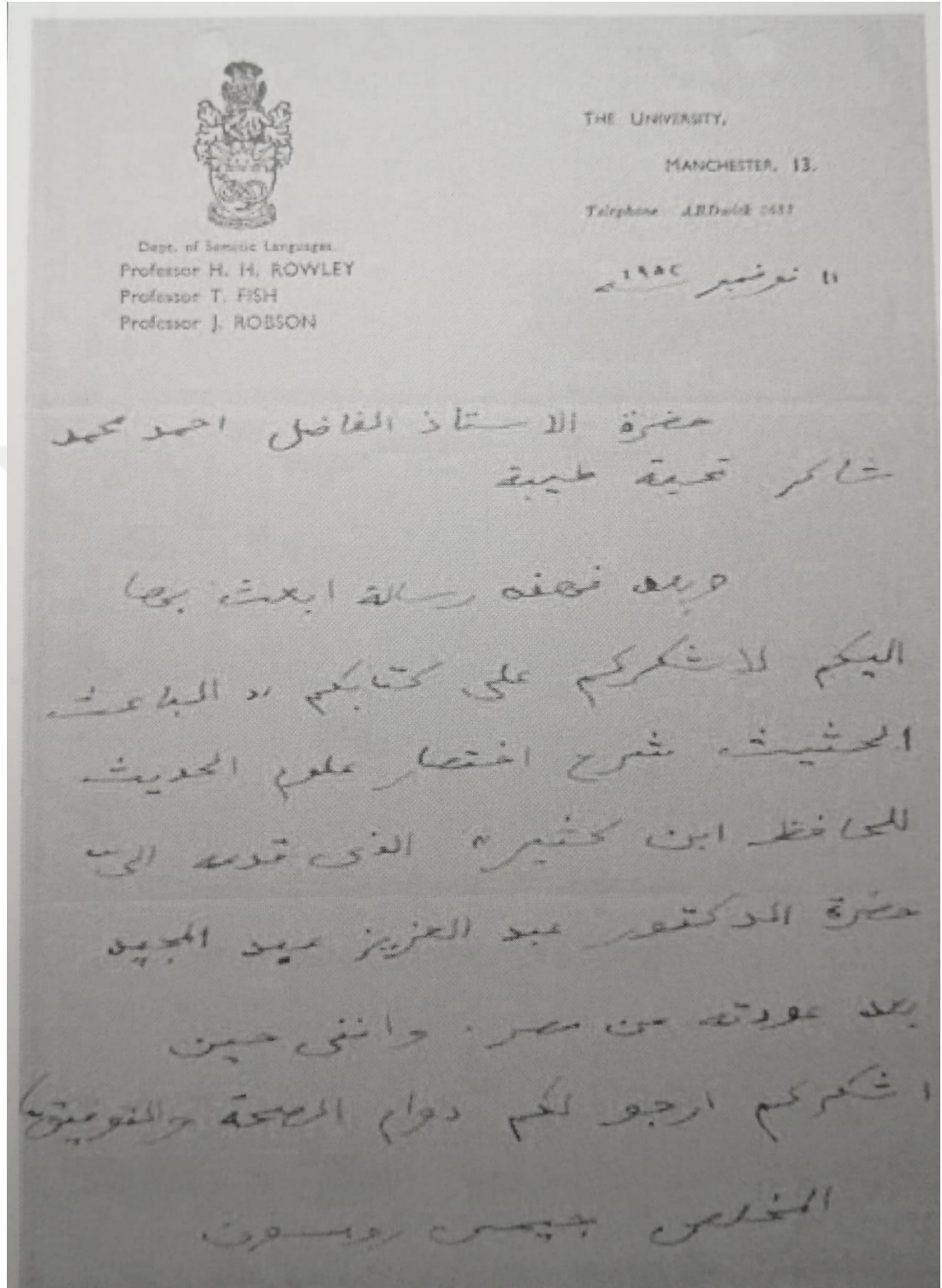
Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanı Ahmed Hamdi Akseki'nin 1950 senesinde Ahmed Muhammed Şâkir'e gönderdiği mektup.

(Ek:15)

Carl Brockelmann'ın Ahmed Muhammed Şâkir'e yazdığı mektup.

(Ek:16)

Oryantalist James Robinson'un Ahmed Muhammed Şâkir'e yazdığı mektup

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Rabia Öztürk
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Fırat Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat
Bölüm	İlahiyat

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	
Arapça	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	
Görevi/Pozisyonu	Kur'an Kursu Öğreticisi
Tecrübe Süresi	7 yıl

KATILDIĞI

Kurslar	Manevi Destek Uzmanlığı, 4-6 Yaş Çocuk Gelişimi Uzmanlığı, Gazi Üniversitesi Formasyon Eğitimi
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	

